

2022/3. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2022/3. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * 2022. 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
LEHOCZKI ÁGNES
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. PALLO JÓZSEF

Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
HALÁSZI ATTILA

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)
ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

Borítófotó: Bv. fotó

SZÁMUNK SZERZŐI

BÁCSKAI TÜNDE r. alezredes, Belügyminisztérium, Nemzeti
Bűnmegelőzési Tanács Titkárság

DR. HABIL DI BLASIO BARBARA egyetemi docens, Magyar
Agrár- és Élettudományi Egyetem, Neveléstudományi Intézet

GULYÁS MÁTÉ bv. százados, Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnoksága, Hivatal, Stratégiai, Elemzési és Tervezési
Főosztály

KISS VIKTÓRIA gyógypedagógus

NAGY BALÁZS ANTAL bv. alezredes, főosztályvezető, Büntetés-
végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal, Koor-
dinációs Főosztály

SINKÓ CSABA bv. ezredes, parancsnok, Balassagyarmati Fegy-
ház és Börtön

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF főosztályvezető, Büntetés-
végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal, Stratégiai,
Elemzési és Tervezési Főosztály

VIRÁGH-VIZVÁRI FANNI PhD-hallgató, Nemzeti Közszol-
galmi Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancs-
noksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló
álláspontját képviselik.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- DI BLASIO BARBARA – KISS VIKTÓRIA:**
Családi minták a függőségek kialakulásában
Family patterns in the development of addictions 5

- NAGY BALÁZS ANTAL:**
Az őrszemélyzet szolgálatellátása és a büntetés-végrehajtási célok evolúciója –
Összefüggések és kölcsönhatások
*The service provision of the prison guard staff and the evolution
of penitentiary objectives – Interrelationships and interactions* 19

- SINKÓ CSABA:**
Az EFOP-1.3.3-16-2016-00001 „Fogvatartottak reintegrációja” című
kiemelt projekt értékeinek és eredményeinek bemutatása
*Presentation of the values and results of the EFOP-1.3.3-2016-00001
priority project ‘Reintegration of detainees’* 37

- VIRÁGH-VIZVÁRI FANNI:**
A gyermekvédelem és a büntetés-végrehajtás metszéspontján –
A javítóintézeti dolgozók feladatellátásához szükséges kompetenciák
a zárt intézeti oktatás tükrében
*At the intersection of child protection and penitentiary –
The competencies needed for fulfilling the tasks of the juvenile correctional
facility staff in light of the education in closed institutional setting* 59

RÖVIDEN

- BÁCSKAI TÜNDE:**
Reintegráció a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács támogatásával 72

- GULYÁS MÁTÉ – VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF:**
A Szent Adorján Millenniumi Emlékévek (2019-2024)
kiemelt eseményei 81

Szerkesztőségünk olyan dolgo-
zatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra
vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti
népesség sajátosságait, problematikáját a tudomá-
nyos közvélemény által elfogadott tudománysszakok
(kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológi-
ai, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok,
szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értéke-
lik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző
vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntes-
sék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket,
telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudomá-
nyos fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesz-
tőség név nélkül továbbítja a bíráló
bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A meg-
jelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye,
illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését kö-
vetően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha
vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magá-
nak a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok
stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására.
Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg
a formai követelményeknek, vagy tartalma nem
illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szer-
kesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

Fotó: Bv. fotó

Di Blasio Barbara – Kiss Viktória

CSALÁDI MINTÁK A FÜGGŐSÉGEK KIALAKULÁSÁBAN

Family patterns in the development of addictions

Tanulmányunkban a női fogvatartottak élettörténeteiből korábban nyert kvalitatív adatokat figyelembe véve, főleg a deviáns életvitelű családok gyermekekre gyakorolt szocializációs hatását vizsgáljuk, különös tekintettel a függőségekre. Az interjúk mellett kérdőíves módszerrel olyan kamaszokat vizsgáltunk, akik saját szubjektív megéléssel korai családi vagy személyes traumán estek át. Nem reprezentatív vizsgálatunkban leíró statisztikával dolgoztunk. A gyermekkori traumák és a később kialakult fiatalkori addikciók közötti összefüggéseket kerestük. Eredményeink alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált mintában a családi miliő és a szülői életvezetés erős befolyással volt a kialakuló fiatalkori addikciókra.

Kulcsszavak: női fogvatartottak élettörténetei, transzgenerációs hatások, trauma és függőségek kapcsolata, reintegráció, családi életre nevelés

In our study, we mainly examine the socialization effect of families with deviant lifestyles on children, with particular regard to addictions. In our examination we also took into account the qualitative data previously obtained from the life histories of female prisoners. In addition to interviews, we used a questionnaire method to examine adolescents who have undergone early family or personal trauma through their own subjective experiences. In our non-representative study descriptive statistics have been used. We looked for connections between childhood traumas and addictions later in youth. Based on our results, we can conclude that in the studied sample, the family milieu and parental lifestyle had a strong influence on emerging addictions in youth.

Keywords: life stories of female prisoners, transgenerational effects, the relationship between trauma and addictions, reintegration, education for family life

Bevezetés

Ismert, hogy a deviáns családok által nyújtott szocializációs tér és toxikus kapcsolatrendszer megbetegíti a gyermekeket és fiatalokat, akik a szüleik problémáit ezzel gyakran tovább görgetve a saját sorsukat is negatív irányba fordítják. Ez a téma érdeklődést váltott ki, mert korábbi vizsgálataink rámutattak arra, hogy a női fogvatartottak körében a gyermekvállalási kedv magas volt, jelentős részük (több) gyermekes anya. Főként nagycsaládosok, mivel a megkérdezett csoport közel fele (45%) minimum három gyermekkel rendelkezik. Ismert, hogy a női fogvatartottak összetett problémahálával küzdenek, melyet az alacsony iskolai végzettség, a rossz anyagi helyzet, kisebbséghez való tartozás, a saját tulajdon hiánya, a bekerülés előtti segélyezés, a nagycsaládos családforma, a szakképzetlenség, valamint a munkatapasztalat általános hiánya, megromlott egészségügyi állapot jellemez.¹ A megkérdezett fogvatartottak élettörténetei a saját gyermek- vagy fiatalkori bántalmazottságról szólnak, különösen a szüleik negatív hatása, érzelmentes nevelése, elhanyagolás, illetve szülői addikciók rajzolódnak ki. A női fogvatartotti csoport gyermekeit adatvédelmi okokból nem tudjuk megszólítani, ezért véletlenszerűen válaszoló fiatalok csoportjának válaszaiból távoli összefüggésekre irányíthatjuk rá a figyelmet.

Kutatásunkban a gyermekeket és fiatalokat érintő primer szocializációs szintéren megvalósuló bántalmazás bizonyos kockázati faktoraival foglalkozunk a szenvedélybetegségek kialakulásának tekintetében.

Hipotézisünk szerint a családi problémákkal küzdő fiatalok könnyebben válnak függővé, mint a kiegyensúlyozott családi háttérrel rendelkezők. Bizonyos függőségek pedig kriminalizáló hatásúak lehetnek a fiatalok életében, ezzel negatív transzgenerációs hatásokat fenntartva.

Kutatásunkkal egy mély társadalmi probléma megismeréséhez szeretnénk hozzájárulni, egy társadalomtudományi ördöglakat megoldásán dolgozunk. A reintegrációban hatékony oktatási-fejlesztési módszertan kimunkálásához járulhatunk hozzá azzal, hogy pszichopedagógiai alapokon álló kompetenciafejlesztés részévé válhatnak a családi életre nevelés aspektusai is.

Az elmúlt évtizedekben a pedagógia és a pszichológia egyre inkább fókuszba helyezi a családi hatások belső és külső rendszereit. A családon belüli, szülők által elkövetett gyermekbántalmazás formái egyre sokrétűbbé válnak, és ezeket egyre kevésbé kezeljük tabuként. A bántalmazás következményei súlyos mentális problémákhoz vezethetnek, amelyek később akár hozzájárulhatnak viselkedési vagy kémiai addikciók kialakulásához

¹ Di Blasio B., Ács-Bíró A. (2019)

is. Nem állíthatjuk, hogy a női fogvatartottak gyermekei deviáns karriert futnak be, de veszélyeztetettségük igen magas fokú.

A szenvedélybetegségek jellemzői, csoportosítása

A fiatalok körében egyre meghatározóbb probléma a függőségek elterjedése. Ezek alapvetően két csoportba sorolhatók, az egyik a kémiai, a másik pedig a viselkedési addikciók csoportja. A viselkedési addikciók erős késztetést, ellenállhatatlanságot jelentenek különböző viselkedésformákra vonatkozóan. Ilyen például a játékszenvedély, kleptománia vagy akár a kodependencia és a munkamánia.² A kémiai addikciók típusai sokkal átláthatóbbak és könnyebben értelmezhetők, mint a viselkedése. Ezeket a központi idegrendszerre gyakorolt hatásaik alapján különíthetjük el.

Viselkedési addikciók

A két függőségi típus kialakulása sok esetben ugyanarra az oki tényezőre vezethető vissza. Ez pedig a jutalomhiányos tünetegyüttes, amelyet Blum és munkatársai kutattak. Egy olyan genetikai tényező, amely neurobiológiailag meghatározza az addiktív viselkedésre való hajlamot. Ez viszont nem biztosíték a viselkedési vagy kémiai szenvedélybetegség kialakulására, csupán hajlamot jelent.³ Bár korunk központi kérdése mind a pszichopedagógiában, mind pedig az addiktológiában a viselkedési addikció és annak különböző megjelenési formái, mégis kevés függőségekkel foglalkozó szakirodalom tesz róla említést. Erdős Ákos írja egy 2020-ban készült tanulmányában: „...olyan általánosan elfogadott és alkalmazott megközelítés, amely az egyes addikciós zavarokat – mint egymással rokoníthatókat – egységesen kezelné, nem létezik.”⁴ Tehát, a kémiai addikciók esetében rendszerezni tudjuk alcsoportok szerint azok típusait, azonban a viselkedési addikciók területén nem tudjuk ugyanezt határozottan megtenni.

Mark Griffiths a viselkedési addikciók komponens modelljében taglalja azokat a tüneteket, amelyek megjelennek az ilyen típusú függőségek esetében.⁵ Ezek közé sorolható a videojáték-függőség, testedzés-függőség, szerencsejáték-függőség, szexuális addikciók, internet függőség. Összességében a kémiai addikciók nagyobb kockázatot jelentenek mind jogi vonatkozásban, mind pedig az idegrendszerre gyakorolt negatív hatásukat tekintve.⁶

² Demetrovics Zs., Kun B. (2010)

³ Blum, K. és mtsai, (2012)

⁴ Erdős Á. (2020) p. 55.

⁵ Griffiths, M. D. (1998)

⁶ Demetrovics Zs. (2013)

A droghasználat kialakulásának kockázati faktora

Kutatásunkban a szülői szerepet vizsgáljuk a függőségek kialakulásának okai között. Engel álláspontja alapján, kizárólag a rendszerszemléletű modell alapján tanulmányozhatjuk a kóros állapotokat.⁷ Az addikciók létrejöttében szerepet játszó faktorok lehetnek biológiai/genetikai eredetűek, pszichológiai (a család vagy az egyén személyiségének hátterében meghúzódó problémák), illetve fontos komponensként tűnik az adott kultúra és a társadalom hatása.⁸

Biológiai, genetikai megközelítés

Napjainkban már számos kutatás foglalkozik a kognitív területekkel, az agyműködéssel. Rácz a drogkérdésről írta: „Az addikcióról kialakított új paradigma viszont az élményre, arra az elsőprő, szerelemhez fogható érzésre helyezi a hangsúlyt, amelyben a megváltozott tudatállapot alanya részesül. [...] Az addikció kulcsa tehát az agyi jutalmazás ereje.”⁹ Az agy központi jutalmazó rendszere dopamin által vezérelt, ez biztosítja egy adott viselkedésre adott jutalomérzetet. Mivel ehhez örömmérzet társul, ezért az emberek vágyakoznak az ilyen tevékenységek megismétlésére. Ide sorolható például a szexualitás, vagy akár az étkezés. A genetika 40-60%-ban meghatározó a kábítószerhasználatra való hajlam esetében, azonban ez nem jelent egyenes utat a függőség kialakulásához.¹⁰

Pszichológiai megközelítés

Ha a szenvedélybetegségek kialakulásának pszichológiai okait vizsgáljuk, a környezet hatása jelentős, serdülő korban főként ez az időszak a legkockázatosabb. Ebben a periódusban kiemelt szereppel bírnak a kortárs csoportok, azok minősége. Pikó Bettina szerint a serdülők konformitását befolyásolja az a kölcsönhatás, amely a normák, attitűdök és a fiatal személyiség jegyei közt kialakul. Rizikófaktoroként pedig az önértékelési problémát, továbbá az én-hatékony magatartás deficitjét említi.¹¹ Megjelenik számos olyan pszichodinamikai tényező még, amely emeli a kábítószerhasználat kockázatát. Ilyen esetekben mindig valamiféle személyiségfejlődésbeli elakadásról lehet szó. Kiemelt tekintettel a belső érzelmi élet szabályozásának zavarára, amely olyan területeken jelent gondot a személynek, mint például az érzések kifejezése vagy elfogadása. A másik ilyen fontos terület a külső realitáshoz való idomulás problematikája. Ebben az esetben a reális énképre, továbbá a viselkedés és az impulzusok szabályozására gondolunk.¹²

⁷ Engel, G. L. (1977)

⁸ Falus A. (2015)

⁹ Rácz J. (2002, szerk.) p. 77.

¹⁰ Falus A. (2015)

¹¹ Pikó B. (2006)

¹² Rácz J. (2002, szerk.)

Számos egyéb pszichés problémát is említhetünk. Ilyen például az identitás zavara vagy a patológiás kötődési stílusok. Ezek következménye, hogy az adott személy, aki ilyen súlyos érzelmi és impulzus deficitekkel rendelkezik, szabadulni kíván a nehézségeitől. Ekkor jön létre az önmedikalizációs modell, amelyre Khantzian világított rá.¹³ A fogyasztás mindig egyfajta öngyógyító folyamat, sohasem véletlen.

A túlzott vagy atipikus internet és játékhasználat is említhető, amelynek hátterében szintén érzelmi instabilitás, extraverzió vagy csökkent lélekjelentlét áll. A szociális területen jelentkező problémáikat a játékhasználat próbálják enyhíteni az egyének.¹⁴

A környezet szerepe a függőségek kialakulásában

A szülői nevelési stílus meghatározó. A magas szülői kontroll negatív hozzáállást, kevés önbizalmat eredményez, a gondoskodó, meleg szülői viselkedés pedig az optimista beállítódást növeli.¹⁵

A serdülőkre nézve a kortárs csoportok szerepének, fontosságának emelkedése kockázatot jelent abból a szempontból, hogy deviáns csoportokhoz szegődik-e, illetve milyen szubkultúrákkal találkozik. Ez akkor jelent gondot, ha abban a csoportban szokás a kábítószer-használat, az alkoholfogyasztás vagy dohányzás.¹⁶ A korai időszakban történő alkohol- vagy drogfogyasztás befolyással van a fiatal érzelmi és szociális fejlődésére, a kognitív funkcióira. A szociális tanulás legfontosabb elemei a megfigyelés, az utánzás és az identifikáció.

A család az élet szinte minden területére hatással van. Erdős Ákos Merikangas nyomán ismertette azokat a specifikus és non-specifikus faktorokat, amelyek hajlamossá teszik az egyéneket a szenvedélybetegségek kialakulására.¹⁷ Specifikus tényezők közt szerepel a szülő függősége, annak modellezési lehetősége. Ezt fokozza, amikor a szülők partnerek a fiatal szerhasználatában. Modellkövetést tekintve bizonyított tény, hogy a szülő szerfogyasztásának modellezése gyakran jelenik meg, mint kiváltó ok a fiatalkori addikciók esetében. Bodrogi Andrea szerint hajlamossító tényező a gyógyszer, alkohol vagy pszichoaktív szer fogyasztása, a szülők alkoholizmusa vagy gyógyszerfüggése.¹⁸ A non-specifikus faktorok esetében jelentős a szülői nevelési stílus, bántalmazás vagy elhanyagolás, magas fokú stressz, vagy a család szerkezete. Mindezek mellett a szülők kóros pszichés működése is kockázatot jelenthet.

¹³ Khantzian, E. J. (1987)

¹⁴ Demetrovics Zs. (2013)

¹⁵ Yu, J. és mtsai. (2019)

¹⁶ Horváth D., Rucska A., Sztojev-Angelov I. (2017)

¹⁷ Erdős Á. (2019)

¹⁸ Bodrogi A. (2011)

A szülők viselkedése minden esetben jelentős minta. Napjainkban Magyarországon megközelítőleg 400 000 gyermek él együtt olyan szülőkkel, akik valamilyen szenvedélybetegséggel küzdenek. Ezeknek a gyermekeknek a gyermekkorukra terhelő traumával, elhanyagolással, kiszámíthatatlansággal. Küldetésükként tekintenek saját szüleik megmentésére, ami nem sikerül, ebből pedig büntudat keletkezik. Ez negatívan hat az önértékelésükre, az is előfordul, hogy függő partnert választanak maguk mellé, hátha sikerül megmenteni az illetőt. Előbb vagy utóbb átveszi a gyermek a szülő szerepét, így a saját igényei kielégítetlenül maradnak. Mindezek mellett veszélyeztető tényező, hogy a szerfogyasztás, mint a problémák megoldása jelenik meg, így később ő maga is ezt az utat választhatja a nehézségek leküzdésére.¹⁹ Vannak azonban bizonyos pozitív hozadéka is, ha egy gyermek szenvedélybeteg családban nevelkedik. A megpróbáltatások során olyan képességei fejlődnek, mint például az empátia, kitartás és terhelhetőség. Ez hozzájárulhat később a teljesebb élethez.²⁰

Kötődési stílus

A szenvedélybetegségek kialakulásában is kiemelt szereppel bír az anya-gyermek kapcsolat minősége, amely a későbbi összes emberi kapcsolat minőségére is hatással van. Magas kockázatot jelent erre nézve a szeparációs szorongás, továbbá fontos megemlíteni a szégyenérlelmet, amely kriminogén nevelési ártalom.²¹ Catharine E. Fairbairn és munkatársai foglalkoztak a kötődés és a szerhasználat kapcsolatával.²² Azt állapították meg, hogy a bizonytalan kötődési stílus predisponálja a későbbi életkorban jelentkező szerhasználatot. Kapitány-Fövény Máté írja: „Az emberi viszonyok kiszámíthatatlanok és sok esetben kontrollálhatatlanok – ez az élmény fokozottan jellemző a bizonytalan kötődésű gyermekekre, kiknek szülője nem, vagy nem megfelelő módon válaszolt fizikai vagy érzelmi igényeikre.”²³

Lidia Suarez és munkatársai sokszereplős vizsgálatában online szerepjátékkal játszó személyek kötődési formáit kutatták. Arra a konklúzióra jutottak, hogy az olyan egyének, akiknek a kötődési stílusa szorongó és elkerülő, nagyobb mértékben használják a videojátékokat, mint a biztonságosan kötődők.²⁴ Ez igaz a pszichoaktív szerhasználókra és az internetfüggőkre is egyaránt.

Ha a szülői nevelési stílusokat tekintjük, akkor fontos megemlíteni Pikó Bettina és Balázs Máté Ádám munkáját, amelyben a serdülőkorú alkoholfogyasztás és dohányzás

kialakulását vizsgálták a szülői nevelési stílusokkal összefüggésben. Megerősítést nyert az a feltételezésük, hogy a mértékadó (autoritativ) nevelési stílus protektív tényezőként jelenik meg az említett függőségek kialakulásában.²⁵ Ebben az esetben a szülő gondoskodó magatartása párosul követelményekkel, elvárásokkal, amelyeket a gyermekével szemben támaszt. Elsősorban a hideg-engedékeny és a hideg-korlátozó attitűdök jelentenek problémát. A fizikai bántalmazást nevelési eszközként alkalmazó szülő gyermeke egyrészt agresszívvá válik, másrészt a nem kongruens viselkedés eredményeként a gyermekben belső konfliktusok jöhetnek létre.

A gyermekbántalmazás és az elhanyagolás következményei

A trauma fogalmát pszichés értelemben ismertetjük. Fajtaát tekintve beszélhetünk akut- és komplex traumáról. Okozója lehet elhanyagolás és bántalmazás is. Fontos hozzátenni, hogy egy esemény nem feltétlenül ugyanazt váltja ki különböző személyek érzelmi reakcióit tekintve. Lehet valamilyen történés az egyik ember számára traumatikus élmény, míg a másik számára nem. A gyermekek esetében nagyobb súlya van a traumának a neurobiológiai okok miatt. A komplex traumák a gyermekeket tekintve, nagy eséllyel vonnak maguk után pszichés és/vagy szomatikus betegségeket, addiktív zavarokat.

A traumának vannak főbb pszichés ismérvei, például jellemző az összeomlása annak az addig meghatározó látásmódnak, amely az egyén életére vonatkozott. Fenyegetettséget, félelmet és kiszolgáltatottságot érez az egyén, úgy érzi teljesen tehetetlen, nincs kiút a helyzetből. A trauma akkor jön létre, amikor a személy nem tud hatékonyan megküzdeni ezzel a helyzettel. A küzdés és menekülési reakciók mellett megjelenik a „lefagyás”, ami kevésbé ismert jelenség. Ilyenkor a veszély észlelését követően az egyén nem tud reagálni, úgy érzi, képtelen mozdulni, védekezni azzal szemben. Ez a reakció a lányokra és a fiatalabb gyermekekre jellemzőbb. A fiúkból és az idősebb gyermekekből pedig inkább vészreakciót vált ki egy ilyen esemény.²⁶

A Wisconsin-Madison Egyetem kutatói összehasonlították olyan lány gyermekek genetikai állományát, akik nem voltak jelentősebb stressznek kitéve a korai életszakaszuk során olyanokéval, akik ezzel szemben igen magas fokú feszültséget éltek át. Az eredmények szerint, a gyermekkorú bántalmazás átírja a gyermek DNS-ét, nyomot hagyhat a gének molekuláris szerkezetében.²⁷ Ezek a torzulások a későbbi életszakaszra nézve pszichésen sérülékenyebbé válhatnak. Ez a szenzitivitás hajlamosít a mentális zavarok kialakulására, a különböző kémiai és viselkedési addikciók létrejöttére is.

¹⁹ Szécsi J., Szák Zs. (2020)

²⁰ Barnowski-Geiser, W. (2018)

²¹ Solt Á. (2012)

²² Fairbairn, C. (2018)

²³ Kapitány-Fövény M. (2019) p. 46.

²⁴ Suarez, L. és mtsai. (2012)

²⁵ Pikó B., Balázs M. (2012)

²⁶ Forkey, H. és mtsai. (2015)

²⁷ Bancard, C. (2018)

A traumatikus élményeket átélt személyek esetében a leggyakoribb a depresszánsok használata. Az elégtelen traumafeldolgozás esetén a személy fenyegetve érzi magát, folyamatos stressznek van kitéve. Ezek csillapítására, nyugtalanság és álmatlanság megszüntetésére alkalmasak a gyógyszerek.

A viselkedési addikciók tekintetében is ugyanúgy megbújik a háttérben a bántalmazás. Említhetjük a szexuálisan abuzált személyek későbbi szexfüggőségét. A kényszeres vásárlás hátterében is mélyebb okok húzódnak meg. Ilyen esetekben az egyének üresség érzetet, esetleges traumatikus élmény következtében kialakult stresszt kívánják csökkenteni. Gyakorta azért alakul ki, mert a szülők a gyermeküket a bántalmazás, elhanyagolás kompenzálásáért ajándékokkal halmozták el, így a későbbi örömet is ez jelenti majd a személy számára.²⁸

Számos korábbi kutatás is bizonyítja a gyermekkori trauma és a korai szerhasználat kialakulásának összefüggését, más néven az egészségkockázati magatartásformák kialakulásának veszélyét. Egy kutatás azt vizsgálta, hogy a rendszeres, napi húsz, vagy annál több cigaretta elszívása milyen mértékben függ össze a gyermekkorban átélt öt, vagy annál több traumával. A negatív élményeket átélt serdülőknél ötszörös volt a kockázata annak, hogy tizennégy éves korukban cigarettázzanak.²⁹

Korábban írtunk arról, hogy a szülői függőség modellezése milyen kockázatos, azonban az alkohol esetében nem csak ez feltételezhető. Kiderült, hogy nagy számban nem ez a kiváltó ok, hanem a gyermek traumatikus élménye hat a később kialakuló alkohollizmusra.³⁰ Mindemellett a fizikai elhanyagolás kivételével minden, gyermekkorban átélt traumatikus élmény szignifikánsan növeli a tizennégy éves korban kialakuló alkoholfogyasztást. A kábítószerhasználatra vonatkozóan pedig a gyermekkori trauma megtapasztalása 2-4-szeresére emeli a pszichoaktív-szerdependencia korai kialakulását.³¹

Az empirikus vizsgálat jellemzői

Az adatgyűjtés módja online kérdőív közzététele volt a közösségi média felületein. Mintaként a 12-18 éves korosztályt határoztuk meg. 144 válasz érkezett. A kérdőívet összesen 100 nő, 43 férfi és 1 magát egyéb csoportba soroló személy töltötte ki. A korcsoportokat tekintve a legtöbb értékelhető válasz a 16-18 éves korosztályból érkezett, összesen 123 kitöltés. A fiatalabb korosztályokból jóval kevesebb válasz érkezett, a 12-15 évesek összesen 21-en válaszoltak. A kutatásunk nem reprezentatív.

²⁸ Kapitány-Fövény M. (2019)

²⁹ Anda, R. és mtsai. (1999)

³⁰ Edwards, V. J. és mtsai. (2007)

³¹ Dube, S. R. és mtsai. (2006)

Addikció típusok megoszlása a válaszadások alapján

A vizsgálati csoportban a viselkedési függőséggel rendelkezők száma jóval nagyobb, mint a kémiai szerfüggőké. A kitöltők 72%-a viselkedési függő, amely nagyban befolyásolta a kiértékeléseket. Minden esetben valószínűbb képet kaptunk az összefüggések keresése során a kémiai szerhasználók tekintetében. Ez azért fordulhatott elő, mert mindkét válaszadás önismereti alapon történt, és a pszichoaktív szerfüggőséget sokkal egyértelműbben lehet megállapítani ilyen módon, mint egy kényszeresen visszatérő viselkedési formát. Ennek értelmében, a válaszadók 43%-a kémiai függőséggel rendelkezik, amely jóval kevesebb, de nem mondható csekélynek. A viselkedési addikciók közt kiemelkedő a körömrágás, a bulimia nervosa, a kényszeres vásárlás, Internet-függőség, társfüggőség és a testedzés-függőség volt jelentősebb számú. A kémiai dependenciák megoszlása a válaszadások alapján a dohányzás, a koffein, alkohol, gyógyszerfogyasztás terén kimagasló, drogokat viszonylag kevesen használnak rendszeresen (6 fő).

Az érzelmi és a fizikai elhanyagolás hatásának vizsgálata

Az érzelmi elhanyagoltságot tapasztaló személyek száma összesen 74 fő volt. Ezek közül a viselkedési addikciókkal küzdő személyek száma 60 fő. Ez azt jelenti, hogy az érzelmileg elhanyagolt fiataloknak 81%-a függő. Amely kifejezetten nagy szám, és bizonyítja a szülők érzelmi elhanyagolásának gyermekekre gyakorolt negatív hatását.

Az érzelmi elhanyagoltságot átélő személyek száma összesen 74 fő volt. Ebből a kémiai dependenciával rendelkező személyek száma 41 fő. Emellett 33 olyan kitöltő jelent meg, aki nem rendelkezik kémiai függőséggel. Ebben az esetben is több az addiktív egyén, így látható a mintánkra vonatkoztatva, hogy az érzelmi elhanyagoltság növeli a szerfogyasztás esélyét.

13 személy volt, aki fizikai elhanyagoltságot élt át, és 8 fő olyan, akik viselkedési addikcióval rendelkeznek, továbbá 8 fő, aki kémiai szerfüggő. Mindkét esetben 5 olyan kitöltő volt, akit elhanyagoltak a szülei, azonban mégsem vált függővé. Az eredmények a mintánk esetén azt igazolják, hogy nagyobb eséllyel válik függővé az a személy, aki fizikai elhanyagolást tapasztal.

Összefüggést kerestünk a függő személyek és a kötődési stílusaik között. Összesen 38-an jelölték a bizalmatlan-elkerülő mintázatot, 10-en az elutasító-elkerülő, 65-en, a legtöbben a szorongó-ambivalens kötődési stílust, a biztonságosat pedig 31 személy.

A viselkedési addikciók tekintetében a függők aránya a bizalmatlan-elkerülő esetében a legmagasabb (84%), a második legmagasabb pedig a szorongó-ambivalens mintázatnál fordult elő (72%). A viselkedési függők legalacsonyabb számban a biztonságos kötődési

stílus esetén jelentek meg (61%). Az eredmények mutatják, hogy a biztonságos kötődési mintázat a legkevésbé kockázatos.

A kémiai addikcióval rendelkező személyek kötődési stílusát vizsgálva hasonló eredményt kaptunk. A bizalmatlan-elkerülő kötődésű személyek 47%-a függő, míg a szorongó-ambivalenseké 46%-a. Az elutasító-elkerülők közt már csak 40%-os arányban jelennek meg, végül pedig a biztonságosan kötődők közt csak 10 személy, azaz 32%.

A nevelési stílus vizsgálata a függőségek tekintetében

A tekintélyelvű szülők gyermekei 95%-os arányban függők, így ezek alapján ez tűnik a legkockázatosabb nevelési módszernek a mintánk alapján. Az autoratív nevelési stílus protektív tényezőként hat a függőségek kialakulásának tekintetében akkor, amikor a szülő meleg, gondoskodó attitűdje párosul a követelményekkel.

Az apák esetében egészen eltérő eredményt kaptunk. Szemmel láthatóan több azoknak a fiataloknak a száma, akik nélkülözték apjukat. Ezeknek a fiataloknak a 93%-a függő. Azonban van olyan, ami ennél is kockázatosabbnak tűnik, ez pedig a tekintélyelvű nevelési stílus, ahogyan az anyák esetében is. Ezt követi az elhanyagoló bánásmód 85%-kal, amely magas számú az apák körében.

Függő szülők függő gyermekeinek aránya

A 144 édesapából 62 valamilyen függőséggel él/élt. A 62 apának 52 gyermeke függő, ami 89%-ot jelent. Továbbá 82 apa sorolható a nem függők közé, az ő gyermekeiknek mégis 82%-a függő. Tehát több az addikcióval rendelkező apák körében a szintén addiktív gyermek, azonban mégsem jelentős a különbség.

Az anyákat tekintve, a 144 anyából 43 kémiai vagy viselkedési függő, vagy korábban volt az. Az ő gyermekeiknek 86%-a függő. A nem függő anyák száma 101, gyermekeiknek pedig 82%-a rendelkezik addikcióval. Az eredmény hasonló, mint az apák esetében. Ugyanúgy, nagyobb a függő gyermekek száma azon szülők körében, akik szülőként függők voltak vagy jelenleg is azok.

Összegezve, arra a következtetésre jutottunk, hogy a családban szerzett gyermekkori trauma nagymértékű befolyással bír a fiatalkori addikciók kialakulására. A kutatás alátámasztotta a hipotézist. A gyermekkorban történő bántalmazás és/vagy elhanyagolás megtapasztalása olyan traumatikus élményeket hagynak maguk után, amelyek aztán nagyesséllyel dependenciához vezethetnek. Ez történhet poszttraumás stressz miatt, illetve közvetetten szorongás, önértékelési problémákból adódóan. A kutatások

rámutatnak a kötődési mintázatok és a család hagyományos szerkezetének megbombolásának fontosságára, illetve a szorongás és az addikciók szoros összefüggésére.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a bántalmazottak körében a kémiai és viselkedési addikcióval rendelkezők száma magasabb volt. A kutatásban résztvevő személyeknek, akik megtapasztalták a bántalmazás valamely formáját, 84%-a viselkedési addikcióval rendelkezik, 52%-a pedig kémiai dependenciával.

Befejezés

Kutatásunkban a női fogvatartottak élettörténeteiből merítve, a transzgenerációs hatásokat figyelembe véve, a deviáns életvitelű családok szocializációs hatásait helyeztük a középpontba. Úgy tekintettünk a női fogvatartottak korábbi szülői hatásrendszerére, mint amely potenciálisan deviancia-veszélyeztető környezet gyermekeik számára. Eredményeink alapján csak trendekről beszélhetünk, amelyek szerint a korai gyermekkori traumák összefüggést mutatnak az elhanyagoló, bántalmazó, érzelemmentes, és negatív életvezetési mintákat mutató szülői magatartással.

A női fogvatartottak reintegrációját segítve, az oktatási-fejlesztési céloknak preventíven a családi életre nevelést is érdemes figyelembe vennie.

Felhasznált irodalom

- Anda, R. F. – Croft, J. B. – Felitti, V. J. – Nordenberg, D. – Giles, W. H. – Williamson, D. F. – Giovino, G. A. (1999): Adverse childhood experiences and smoking during adolescence and adulthood. *JAMA*, 282(17), 1652-1658. Online: <https://doi.org/10.1001/jama.282.17.1652> (Letöltés ideje: 2022. március 8.)
- Bandard, C. (2018): Childhood stress leaves lasting mark on genes. University of Wisconsin–Madison, 2018. július 17. Online: <https://news.wisc.edu/childhood-stress-leaves-lasting-mark-on-genes/> (Letöltés ideje: 2022. március 19.)
- Barnowski-Geiger, W. (2020): Apa, Anya, Pia. Magyar Máltai Szeretetszolgálat. Budapest
- Blum, K. – Chen, A. L. – Giordano, J. – Borsten, J. – Chen, T. J. – Hauser, M. – Simpatico, T. – Femino, J. – Braverman, E. R. – Barh, D. (2012): The addictive brain: all roads lead to dopamine. *Journal of Psychoactive Drugs*, 44(2), 134-143.
- Bodrogi Andrea (2011): Az alkoholizmus kognitív viselkedésterápiás megközelítése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66(1), 141-156.
- Demetrovics Zsolt – Kun Bernadett (2017): Szenvedélybetegségek. In: N. Kollár Katalin – Szabó Éva (szerk.): *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve III.* Budapest, Osiris Kiadó, 256-263.
- Demetrovics Zsolt (2013): Viselkedési addikciók: spektrumszemléletű kutatások. Doktori (PhD) disszertáció. Kézirat. MTA, Budapest
- Di Blasio Barbara – Ács-Bíró Adrienn (2019): Mentalitáskutatás pszichopedagógiai szempontból női fogvatartottak körében. In: Tóth Péter – Horváth Kinga – Maior Enikő – Bartal Mária – Duchon Jenő (szerk.): *Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben*, Selye János Egyetem Tanárképző Kar (2019) pp. 505-519.
- Dube, S. R. – Miller, J. W. – Brown, D. W. – Giles, W. H. – Felitti, V. J. – Dong, M. – Anda, R. F. (2006): Adverse childhood experiences and the association with ever using alcohol and initiating alcohol use during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 38(4), 444-e1.-444.e10.
- Edwards, V. J. – Anda, R. F. – Gu, D. – Dube, S. R. – Felitti, V. J. (2007): Adverse childhood experiences and smoking persistence in adults with smoking-related symptoms and illness. *The Permanente Journal*, 11(2), 5-13.
- Engel, G. L. (1977): The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. *Science*, 196(4286), 129-136.
- Erdős Ákos (2019): Tényszerűen az addikciók hátteréről: Kritikai tanulmány. *Belügyi Szemle*, 67(7-8), 51-78.
- Erdős Ákos (2020): Függőség és rendszet: addikciók szűrése, kezelése és megelőzése a rendszeti gyakorlatban a tevékenységi alapmodell tükrében. *Magyar Rendészet*, 20(2), 49-68.
- Fairbairn, C. E. – Briley, D. A. – Kang, D. – Fraley, R. C. – Hankin, B. L. – Ariss, T. (2018): A meta-analysis of longitudinal associations between substance use and interpersonal attachment security. *Psychological bulletin*, 144(5), 532-555.
- Falus András (2015): Sokszerű egészségtudatosság. pp. 127-129. Online: <http://mek.niif.hu/15900/15974/15974.pdf> (Letöltés ideje: 2022. augusztus 19.)
- Forkey, H. – Garner, A. – Nalven, L. – Schilling, S. – Stirling, J. (2015): Helping foster and adoptive families cope with trauma. American Academy of Pediatrics and Dave Thomas Foundation for Adoption
- Griffiths, M. D. (1998): Internet addiction: Does it really exist? In: J. Gackenbach (szerk.): *Psychology and the internet: Intrapersonal, interpersonal, and transpersonal implications*. Academic Press, San Diego
- Horváth Dóra – Rucska Andrea – Sztojev-Angelov Ilona (2017): Fiatalok drog fogyasztásának okairól. *Egészségtudományi Közlemények*, 7(1), 58-69.
- Kapitány-Fővény Máté (2019): *Ezerarcú függőség*. Budapest, HVG Kiadó Zrt., 38-184.

- Khantzian, E. J. (1987): The self-medication hypothesis of addictive disorders: focus on heroin and cocaine dependence. *The cocaine crisis*, 65-74.
- Pikó Bettina (2006): A serdülő- és ifjúkori függőség biológiai, pszichológiai és szociológiai összefüggései. In: Bíró Judit (szerk.): *Biopolitika – Drogprevenció. Tanulmányok a kábítószer-fogyasztás megelőzéséről*. Budapest, Nemzeti Drogmegelőzési Intézet – L'Harmattan Kiadó, 81-102.
- Pikó Bettina – Balázs Máté Ádám (2012): A szülői nevelési stílus jelentősége a serdülők dohányzása és alkoholfogyasztási szempontjából. *Pszichológia*, 32(2), 173-187.
- Rácz József (2002, szerk.): *Drog és társadalom – az addikciók mintázatai*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó
- Rácz József – Hoyer Mária – Komáromi Éva – Sasvári Andrea (2005): *A drogkérdésről – őszintén*. B+V Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- Smohai Máté – Vargha András (2014): A problémás videojáték-használat lehetséges prediktorainak vizsgálata, feltárása – játsszási motivációk, aspirációk, kötődés, korai szülői nevelési stílus, társas támogatás. *Alkalmazott Pszichológia*, 14(1), 25.
- Solt Ágnes (2012): Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban. Doktori (PhD) disszertáció. Kézirat. ELTE, Budapest
- Suárez, L. – Thio, C. F. – Singh, S. (2012): Attachment styles, motivations, and problematic use of massively multiplayer online games. *International Proceedings of Economics Development and Research*, 53, 45-49.
- Szécsi Judit – Szák Zsófia (2020): Szenvedélybetegség a családban. In: Kucsera Csaba – Rácz Andrea (szerk.): *Életfordulók – Gyermekkortól időskorig*. Szociálpedagógia, 15. kötet, 138-156.
- Yu, J. – Putnick, D. L. – Hendricks, C. – Bornstein, M. H. (2019): Long-term effects of parenting and adolescent self-competence for the development of optimism and neuroticism. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(9), 1544-1554.

Nagy Balázs Antal

AZ ŐRSZEMÉLYZET SZOLGÁLATELLÁTÁSA ÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI CÉLOK EVOLÚCIÓJA – ÖSSZEFÜGGÉSEK ÉS KÖLCSÖNHATÁSOK

The service provision of the prison guard staff and the evolution of penitentiary objectives – Interrelationships and interactions

Jelen írásban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a XIX-XX. század Magyarországon, a korszak domináns céljai és irányai ismeretében milyen szerephez jutottak azok a személyi állományi tagok, akik a fogvatartottakkal közvetlenül érintkeztek. Ennek keretein belül vizsgálni fogom a szolgálatellátás és a stratégiai célok közötti kölcsönhatást, a szabadságvesztés fogatosítására kijelölt létesítmények körülményeit és azokat a feltételeket is, amelyek mentén a személyzet a munkáját végezte. Az elemzésben megkísérlem illusztrálni azokat a körülményeket, amelyek különböző korszakok vizsgálata során a személyzet szerepköreinek, hangsúlyváltozásainak forrásai lehetnek.

Kulcsszavak: szolgálatellátás, személyi állomány, tömlőc, felvilágosodás, humanizmus

In this article, knowing the dominant goals and directions of the 19th-20th century, I am looking for the answer to the question, what was the role of those staff members who had direct contact with the prisoners in Hungary during that era. Within the framework of this, I will examine the interaction between staff service provision and strategic goals, the conditions of the facilities designated for serving the prison sentence, and the circumstances under which the staff performed their work. In my analysis I try to illustrate the elements that can be the source for changes and shifts in emphasis in the roles of the staff during the examination of different eras.

Keywords: service, personnel, dungeon, enlightenment, humanism

Bevezető

A modern büntetés-végrehajtási rendszerek egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy a börtönök működésének rejtelmek, a szabadságelvonnással járó szankciók végrehajtására szakosodott apparátus struktúrája immáron az érdeklődő közvélemény számára is jelentős részében megismerhető. A hagyományosan (talán jellegükből adódóan is) zártak, nehezen elérhetőnek tekintett szervezetek a balladai homályból kilépve nyitnak a külső szemlélődők felé, és így természetesen – sajátos felügyeleti rendszerként – a közvélemény értékítélete is megjelenik. Ez a transzparencia áthatja a működés valamennyi szegmensét, amely meghatározott, a kor elvárásaihoz igazodó elvek és értékek mentén eredményezett stratégiai döntéseken alapulva szolgálja azok teljesülését.

A célokról szóló stratégiai döntések jogalkotói és tudományos oldalon egyértelmű leképeződéseket generálnak, ugyanakkor ezek gyakorlatba történő átültetése a rendszer összetettségéből adódóan szubszidiált folyamat, így a konkrét végrehajtást érintő lényegi elemek a stratégiai tervezés madártávlatából nem feltétlenül magától értetődőek. Különösen igaz ez a személyi állomány őrzést, felügyeletet és ellenőrzést ellátó tagjaira, akik tevékenysége szoros kölcsönhatásban áll a mindenkori célokkal és azok teljesülésével.

A személyi állományi tagok munkáján keresztül körvonalazódó dinamikus biztonsági elemek, illetve a reintegrációs nevelés sarokpontjait képezik az eredményes feladatvégrehajtásnak, ugyanakkor az állomány felé előírt képesítési követelményekben, szolgálati és alaki szabályokban, fegyelmi felelősségben megjelennek a korszakot jellemző egyetemes értékek, tudományos eredmények és a mindezt keretező jogalkotói akarat is.

Az elmélet és a gyakorlat összhangjának kérdésköre, illetve a stratégiai és a gyakorlati szint egyes elemeinek kölcsönös egymásrautaltsága a rendszer zárt jellege miatt hatványozottan van jelen a XIX. század büntetés-végrehajtásában. Az 1843-as büntetőtörvénykönyv-javaslat, illetve a Csemegi-kódex fémjelezte újító kezdeményezések – átfogó jellegüknél fogva – a strukturális változtatásokon kívül hatottak a személyi állomány szolgálattal összefüggő köteleire is, a korábbinál részletesebb szabályozási környezetet és egységesebb, szakmaibb munkavégzést előírva.

Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy az 1843. évi javaslat, illetve az első világháborút megelőző időszak közötti periódusban milyen irányban fejlődtek a büntetés-végrehajtás stratégiai szintű céljai, továbbá az, hogy mindez milyen hatást gyakorolt a mindennapokban a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állományi tagok munkájára, és mindez milyen mértékben jelent meg a szolgálatellátás során. A komparativitás megkönnyítése, illetve a választóvonal rögzítése érdekében az összehasonlítás alapját a fenti két időszak, mint sarokpont jelenti majd.

Az összehasonlítás elősegítése, illetve a fejlődés origójának megismerése érdekében – bár nem képezi a szűkebb értelemben vett vizsgálat tárgyát – a tanulmányt a napjainkra kialakult rendszerre történő rövid kitekintéssel, majd a középkori állapotok ismertetésével kezdem meg, ezt követően pedig ennek alapján kísérem meg az elemzést, illetve a magyarországi helyzet bemutatását a késő-reformkorra, a kiegyezést követő idősakra, valamint az I. világháborút megelőző állapotokra koncentrálni oly módon, hogy abban megkísérlem elhelyezni a mindenkor szolgálatot teljesítő személyzet szerepét is. Terjedelmi korlátok, illetve a választott témakörre történő összpontosítás miatt a hangsúlyt a büntetés-végrehajtásra helyezem, a büntető-igazságszolgáltatási rendszer fejlődési ívének elemzésére azokban az esetekben térek ki, amikor az közvetlenül is befolyásolta az intézetek falain belül zajló folyamatokat, vagy az összefüggés oly szoros, hogy az annak rövid ismertetését is indokolja.

A büntetés-végrehajtás szerepe napjainkban

Napjainkban a büntetés-végrehajtás működése jól áttekinthető, a külső szemlélődők által is megismerhető (sőt, ellenőrizhető) rendszert alkot, a rendszer egyes elemeinek összhangját pedig jelentős részben azok a stratégiai szinten megjelenő döntések befolyásolják, amelyek az eredményes, szakmailag megalapozott és a jogállamiság garanciáival körülbástyázott tevékenységet hivatottak előmozdítani. Az a tény, hogy a modern végrehajtási rendszerek átlátható módon, balladai homály nélkül végzik feladataikat, egyben azt is jelenti, hogy a katonai hierarchia és a függelmi rend ellenére nem kizárólag a munkát hivatalosan felügyelő szervek számoltathatják be őket, ugyanis e struktúrában informálisan, közvéleményt alakító tényezőként megjelennek azok a külső szereplők is, amelyek működésre gyakorolt hatása semmiképpen sem lebecsülendő. A nyilvánosságnak ilyen mértékű, az interaktivitás határait már-már súroló bevonódása tipikusan XXI. századi jellemző, hiszen bár a „külsősöknek” szerepük korábban is volt, annak jellege, súlya és befolyása korszakonként változott.

Az, hogy a közvélemény a falak egy része mögé betekintést nyerhet, meglátásom szerint konszenzusteremtő erőt képez és elősegíti a kiegyensúlyozott szakmai párbeszéd megteremtését. Az állami és nem állami részes felek érdekei igen gyakran ellenkeznek, hiszen a büntető-igazságszolgáltatásnak (és a büntetés-végrehajtásnak) egyszerre kell alkalmasnak lennie arra, hogy a prevenciós célok teljesülését segítse, a védett jogi tárgyat ért sérelmet ellensúlyozza és a társadalom szubjektív igazságérzetét valamelyest kielégítse úgy hogy közben megfeleljen azon alapelveknek is, amelyek a letartóztatottak és az elítéltek jogainak betartását irányozzák elő. Hacker szavaival élve: a börtönügy elsőrendű feladata, hogy az elítélt személyi jogainak terjedelmét megállapítsa.¹ Ez egy igen érzékeny egyensúly, hiszen míg a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása óhatatlanul

¹ Hacker E. (1928) p. 4.

egyes alapjogok gyakorlásának szünetelésével jár, amely a szabadságelvonás hatálya alatt álló személyek jogainak védelmét előtérbe helyező külső szempontok irányából képezi vizsgálódás tárgyát, addig az e szempontok alapján propagált és támogatott, humánusabb, a társadalom szemszögéből gyakran enyhítésnek minősülő eszközökben sokan a büntetések kiüresedését és azok preventív jellegének gyengülését látják.

Fentiek ellenére álláspontom szerint sikerült egyfajta konszenzusra jutni a szakma és a társadalom igényei, illetve a vonatkozó alapelvek által diktált működési keretek között, e konszenzus fő forrását pedig a szabadságvesztés-büntetés foganatosításának céljai, illetve az azok megvalósulását előirányzó intézkedésekben történő egyetértés jelenti. A társadalmi diskurzus magasabb szintre emelésével a büntetés-végrehajtási szakma által tett egyes önálló intézkedések a szabadságvesztés mindenkori céljai tükrében vizsgálhatók, így azok a napi feladatok útvesztőjén felülemelkedve, madártávlatból kapaszkodót nyújtanak mind a stratégiai tervezés, mind pedig a számonkérhetőség nézőpontjából.

A szabadságelvonás céljai a büntető-igazságszolgáltatási vertikum valamennyi részén megjelennek, és a végrehajtás helyszíneire szűkülve válnak absztrakt alapelvekből tudományos, majd szakmai konkrétumokká. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 1. §-ben foglaltak alapján a büntetések és intézkedések célja a meghatározott joghátrány érvényesítésén túl az elítéltek társadalmi beilleszkedésének, illetve jogkövető állampolgárrá válásának elősegítése. A végrehajtás rendjének alkalmasnak kell lennie egyrészt arra, hogy a meghatározott joghátrányt érvényesítse, ugyanakkor arra is, hogy annak során az elítéltek társadalmi reintegrációja megtörténjen. Ahogy Livingstone nyomán Szöllősy fogalmaz: „a bíró csak megállapítja a büntetés nemét és mértékét; de hogy célját eléri-e a büntetés, az az elítélt egyéniségén felül a végrehajtás módjain múlik.”² A korábbiakban ismertetett érdekütközés tehát szakmai szinten is megjelenik, hiszen a biztonságos, szabályozott fogvatartási környezet megteremtésének igénye párbajozik a fogvatartottak reintegrációjának elvárásával és szükségességével. A törvényben is kifejezett stratégiai célok a konkrét végrehajtás szintjére lesűrődve határozzák meg az alrendszerek működési kereteit és mindennapjait, és kihatnak a szervezet berendezkedésére is. Az egyetértés alapját a „fogvatartottak megjavításának” szándéka adja, hiszen erre reális esély akkor mutatkozik csak, ha a végrehajtás során a másik oldal ennek alárendeli magát, tehát megtalálja azt a minimumot, amellyel a szabadságvesztés-büntetés szankciójellege még érvényesíthető úgy, hogy a reintegrációs célok nem sérülnek. A win-win szituáció megteremtésével a büntetés-végrehajtás kezdetben eredeti rendeltetésén túli céljai az alapfeladatokba beépülve

válnak szervezeti küldetéssé, amely a társadalmi elfogadottság növelése mellett mérhető eredményeket is képes produkálni.

A célok megvalósulásában az infrastrukturális feltételek megléte mellett kulcsfontosságú szerepet élvez a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány, hiszen ők jelentik az összekötő kapcsot az elítéltek és a megjavításukat célzó eszközök között. A személyi állomány szakosodott elemein keresztül valósul meg egyrészt az a pedagógiai tevékenység, amely támogatja a rabokat az útkeresésben, másrészt pedig az a dinamikus biztonsági rendszer is, amely szükség esetén külső kényszerrel tud ebben közreműködni, illetve a működés biztonságos kereteit megteremteni.

A feladatkörök rendkívüli összetettsége természetesen az állománytáblákban is megjelenik: a modern büntetés-végrehajtási szervezetek a klasszikus őrzési-felügyeleti-ellenőrzési feladatok ellátása mellett a polgári foglalkozások igen széles palettájáról csatornázzák be a tudást, így soraik között helyet kapnak többek között pszichológusok, szociológusok, pedagógusok, jogászok, közgazdászok is. A büntetés-végrehajtási szakképzés interdiszciplináris jellege is olyan munkatársak utánpótlását célozza, akik eredményesen képesek megfelelni az elvárásoknak, továbbá hozzájárulnak a célok teljesítése érdekében tett erőfeszítésekhez. Egyes polgári foglalkozások megjelenése a büntetés-végrehajtási szakterületen manapság evidencia, hiszen elengedhetetlenek az eredményes reintegráció komplex követelményeinek kielégítéséhez, ugyanúgy, ahogy a szolgálatellátást érintő, mind szigorúbb és részletesebb szabályozók szaporodása is.

Napjainkban a személyi állomány képesítése, szakmaisága és szolgálatellátása sarokköve a fogvatartottak társadalomba történő eredményes visszailleszkedésének, tehát a stratégiai célok hosszú távú érvényesülésének, így a velük kapcsolatos valamennyi aspektust áthatja a célorientáltság. Nem feltétlenül lehet ugyanezt a következtetést levonni azonban a múlt évszázadok során követett elvekről, hiszen a szabadságelvonással járó büntetések rendeltetése, eszközrendszere és súlya számos, történelmi szempontból sem jelentéktelen tényezőn alapult, és ehhez alkalmazkodva fluktuált a büntetés-végrehajtási területen tevékenykedő emberek szerepköre is.

A középkori és kora újkori Magyarország

Bár a középkori és kora újkori Magyarország büntetés-végrehajtási rendszerét tekintve tehetősek általános (és általánosításokhoz vezető) megállapítások annak jellegére, működésére, rendszerére (illetve inkább annak hiányára) vonatkozóan, az államalapítástól a középkori magyar állam végének tartott 1526-os mohácsi vereségig, valamint a kora újkori Magyarország szatmári békéig terjedő időszaka – ha nem is olyan mértékben, mint az ezt követő évszázadok, de – tovább differenciálható. Eerre talán szükség is van, hiszen ha e korszak egészére nézve fogadjuk el általánosságként a feudális Magyarország

² Szöllősy O. (1935) p. 6.

szélsőséges, ámde (részben az egységesség lentebb ismertetett hiányának köszönhetően is) mégis összetett berendezkedését, úgy ebbe az evolúciós keretbe kényszerülnénk beilleszteni olyan vívmányokat, amelyek már a XV-XVI. században megszülettek. Ilyenek pl. a Corpus Juris Hungariciben szereplő büntetőintézkedések,³ a differenciálás kezdetleges formáinak felbukkanása (Kassa)⁴ vagy a XVI-XVII. században felbukkanó és megszorodó, határozott idejű, önálló szabadságvesztések,⁵ amelyek III. Károly uralkodása alatt⁶ később már kodifikált formában is megjelennek.⁷

Ha a fejlődést e kereteken belül adottak is vesszük azonban, annyi megállapítható, hogy a középkori és kora újkori Magyarország büntetés-végrehajtása szinte valamennyi fogalmi elemét nélkülözi annak a törekvésnek, amely a ma ismert, szabadságelvonással járó szankciók (különös tekintettel a XV. századtól rendeltetésében építészetiileg is önállósodó carcerre)⁸ alkalmazását jellemzi. Ezek közül az egyik legnagyobb különbséget az egységes, deklarált koncepció hiánya és a szabadságelvonással járó büntetések alárendelt szerepe jelenti.

Ez a megállapítás – ha a rendelkezésre álló eszközök irányából közelítjük meg az elérni kívánt célt – arra a konklúzióra vezethetne, hogy a rabok megjavításának szándéka a középkorban hiábavaló elhatározás lett volna, hiszen semmilyen feltétel nem volt hozzá adott. A javító-nevelő tevékenység huzamosabb időn át történő hatékony kifejtéséhez sajátos tárgyi és személyi feltételek biztosította strukturált környezet megléte szükséges ugyanis, amelyhez maga a szabadság elvonása, mint szankció is hozzátartozik. A határozott idejű szabadságvesztés viszont a polgári korszak Magyarországa előtt korántsem volt széles körben alkalmazva,⁹ főleg nem tekinthető önálló büntetési nemnek. Ennek egyik oka a korabeli körülményekben keresendő: ahogy Mezey is hangsúlyozza, a rendi társadalom hétköznapijainak valóságát olyan sanyarúság jellemezte, amely mellett a szabadságelvonásnak, mint büntetésnek egyszerűen nem volt kellő súlya az élet elvételével, a test csonkításával vagy gyötrésével járó szankciók mellett.¹⁰ A halál jelenléte végigkísérte a rendi társadalom szegényebb rétegeit, ennek fényében pedig e személyek bezárása – munkából történő kiesésük miatt – inkább a földesúrnak okozott bosszúságot, mintsem vazallusainak. Ez a tény egyébként megmutatkozik abban is, hogy differenciálás horizontálisan kezdetben csak a halálbüntetés nemei között,¹¹

3 Mezey B.: Magyar jogtörténet. Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/index.html

4 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 39.

5 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 10.

6 Pallo J. (2014) p. 23.

7 Lásd: 1723. évi XII. tc.

8 Lásd: Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 36.

9 Bódiné B. K. (1998)

10 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 10.

11 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 10.

vertikálisan pedig az érintett személy társadalomban elfoglalt helyétől függően történt, a szabadságvesztés végrehajtását illetően nem.

A korabeli viszonyok sajátosságának másik oka maga az infrastruktúra: a rendi társadalom híján volt olyan, specializált létesítményeknek, amelyek más személyek huzamosabb időre történő bezárását lehetővé tették volna jelentős kompromisszumok nélkül.¹² A szabadságelvonás kiegészítő intézkedésként történő alkalmazására, vizsgálati foglyok elhelyezésére pincéket, városfalak tornyait, katakombákat, alkalmaztak,¹³ ahol a körülmények hasonlítottak a többi büntetési forma kegyetlenségéhez.¹⁴ A gyakran ad-hoc jelleggel alkalmazott helyiségekben uralkodó körülmények bármilyen, a fogvatartással elérni kívánt, a rabok helyhez kötöttségének biztosításán túlmenő célt képesek lettek volna aláaknázni.

A fenti bekezdések illusztrálják, hogy a rendelkezésre álló eszközök mai szemmel nézve kezdetlegesnek, akár archaikusnak is nevezhetők akkor, ha azokat a modern büntetés-végrehajtási célok tükrében vizsgáljuk. Azonnal más színezetet ölt azonban mindez, ha a rendszer lényegét kívülről, a célok irányából kíséreljük meg felbontani.

Tehát mi is volt a büntetésekkel elérni kívánt cél ebben a korszakban? Általánoságként – ahogy a középkori büntetőjog egészével kapcsolatban is – elmondható, hogy egységes koncepción alapuló, elméletileg tisztázott céljai a végrehajtásnak nem voltak, a szankciók alkalmazásának jelentőségét leginkább azok elrettentő ereje, és így a társadalom rendjének generális prevención alapuló fenntartásának képessége, illetve a megtorlás és a bosszú képezte.¹⁵ A szabadságelvonással járó intézkedésektől viszont a korábban ismertetett okok miatt nem lehetett sokat várni, azok alkalmazása nem volt sem gazdaságos, sem pedig praktikus. Maradtak tehát az élet elvételével járó vagy azt megkeserítő, olcsó és „azonnal ható”, a társadalom szélesebb rétegei által is félt invazív szankciók, sanyargatások, differenciált halálbüntetések, hiszen tényleges elrettentő erővel a korszak társadalmában ezek bírtak.

A néprészvétel sajátos megjelenési formája is tetten érhető a kivégzések és kínzások nyilvánosságában, amelynek duális funkciójától (legitimáló és elrettentő erő) lényegesen több eredményt reméltek és remélhettek, mert ezek érték el a nép jelentős részének ingerküszöbét. E tekintetben megjegyzendő, hogy a nyilvánosságra építő generális prevenció a tömlöcök esetében azok zárt jellege miatt sem érvényesülhetett,¹⁶ a föld alá a közvélemény nem nyert betekintést.

12 Mezey B. (2018) p. 11.

13 Szöllősy O. (1920) p. 4.

14 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 34.

15 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 13.

16 Mezey B. (2018) p. 40.

Persze volt helye ennek az intézkedésnek is a korabeli szankciórendszerben, hiszen – ahogy arról Mezey megemlékezik – Szent István rendelkezései között is szerepelt szigorú büjtöléssel egybekötött elzárás azok számára, akik pénteki napon húst fogyasztottak,¹⁷ Szent László törvényeiben pedig már megtalálható a „börtön” megfogalmazás. Mégis, sui generis alkalmazása ritka maradt, és bár a XVI-XVII. századtól kezdve egyre gyakrabban fordul elő rokon értelmű kifejezés, a szabadságvesztés főbüntetésként történő alkalmazására egészen az újkorig várni kell.¹⁸

A „felügyelet” összetétele tükrözte az infrastruktúrát és a szabadságelvonás szerepét is: a tömlöcökben nem folyt komoly szakmai munka, így a rabok mindenkori őrzését ellátó személyzet felé sem támasztottak szigorú elvárásokat és a börtönőri munkát nem tekintették önálló hivatásnak.¹⁹ Mivel kifejezetten erre a célra épített létesítmények hiányában a legtöbb tömlöcöt várakban, erődítményekben alakították ki, ebből természetesen következett, hogy az ezek védelmére rendelt katonák (később a hajdúk is),²⁰ a városokban pedig a városőrség látta el az őrzési feladatokat, adott esetben a várnagy felügyelete alatt, akik napi teendőihez képest aprócska szegmens volt ez csupán.

A modern célok hiányában a közkatonák kizárólag, mint rendhagyó statikus biztonsági elemek jelentek meg a rabok mindennapjaiban, akik azért feleltek, hogy a foglyok ott maradjanak, ahová tették őket. Az őrzésen és az ahhoz szorosan kapcsolódó egyéb tevékenységeken (pl. etetés) kívül nem volt dolguk, a rájuk bízott személyekről történő „gondoskodáson” kívül semmilyen szerepet nem kaptak. Egyes tömlöcök – pl. a Boldogkő várában található verem – még az ajtókat is nélkülözték, a foglyok leeresztése kötéllal történt, amely a folyamatos jelenlétet és felügyeletet is szükségeltette. A korabeli városőrség létszáma a vár anyagi körülményeitől, illetve a vár méretétől függött,²¹ amely tovább differenciálhatta az egyes struktúrákat.

Korabeli források is tanúsítják, hogy a rabok őrzése finoman szólva sem tartozott a katonák vágyott feladatkörei közé. Mezey a Várad Regestrum egyik bejegyzését kiemelve idézi fel, hogy több, Borsod vármegyéhez tartozó falubeli megtagadta az őrszolgálatot, még az istenítélet általi próbatételt is vállalva annak bizonyításául, hogy ők „*hadakózók és nem rabtartók*”.²² A feladatkör általános negatív megítéléséhez álláspontom szerint hozzájárultak a szegényes, elviselhetőség határán egyensúlyozó munkakörülmények, a semmittevésből fakadó unalom, az őrfeladatot ellátó személyek lecsökkent harcértéke és a nagyobb haszonnal, esetleg zsákmánnyal kecsegtető portyákból történő kimaradás

is. A csökkent harcértékű (vagy munkaképességű) katonák igénybevételének gyakorlata a későbbiekben is találunk példát. A „szakma presztízse” az elkövetkezőkben sem változott, hiszen – ahogy azt Mezey is hangsúlyozza – a későbbi osztrák büntetőpolitika „csereszabatoságát”, a végrehajtási helyszínek és az erre a célra igénybe vett személyek cserélhetőségét a katonák egy része rangon aluliként és funkcióidegenként élte meg.²³ Ez azért lényeges, mert dacára azoknak az egységesítési kísérleteknek és infrastrukturális fejlesztési kezdeményezéseknek, amelyek az újkor küszöbén megjelentek, ez a fajta averzió változatlan formában kísérte végig a rabőrzést.

Bár nem tartoznak a szigorúbb értelemben vett személyzet tagjai közé, mégis fontosnak tartom feltüntetni azon „*jótekingony célú testvériesületek*”²⁴ szerepét, amelyek jelen voltak a tömlöcökben, hogy az ott elhelyezettekkel törődjenek. A fogházmisszók, rabsegélyezők egyedülként jelennek meg a jobbítást falakon belülre csempészni szándékozók oldalán, már-már filantróp tevékenységük ellensúlyként jelent meg az őrzést és az alapvető igények kielégítését célzó rabtartással szemben. Mindez azonban – ahogy arra Ruzsonyi is rámutatott – nem tekinthető tényleges korrekciós nevelésnek.²⁵

Az előző bekezdésekkel szándékom annak hangsúlyozása volt, hogy egységes irányelvek és célok hiányában a személyi állomány átvitt értelemben is évszázadokra volt attól a fegyőri eszményképtől, amely célhoz kötötte a későbbiekben megjelenik. Az őrzéssel megbízott katonák feladata egyszerű és állandó volt, nem igényelt szaktudást, sem speciális képzettséget, és nem is különült el önálló megbízatássá. Végrehajtásához ép fiziológiára, kényszerítő eszközre és az előjáró (ebben az esetben a várnagy) parancsára volt szükség. Ezek a katonák a pusztá jelenlétükkel hajtották végre a rájuk bízott feladatot, hiszen a foglyok adott helyen tartásán túl, e feladatukkal összefüggésben egyéb felelősség nem terhelte őket. Feladatkörük így nem tekinthető túl változatosnak sem. Figyelembe kell ugyanakkor venni azt is, hogy a változatosság nem is volt szükséges, hiszen a szabadságelvonással járó intézkedések saját magukon túlmutató céllal nem rendelkeztek. Ez a minta a középkor vége felé sem változott,²⁶ a hajdúk alkalmazásával álláspontom szerint ugyanezen, egyszerűbb feltételek kielégítését, illetve a fegyverforgatáshoz (valamelyest) értő utánpótlás biztosítását irányozták elő.

Meghatározott cél hiányában azonban a tömlöcök a könyörtelen (és drága) pragmatizmus eszközei maradtak, amelyek nélkülözték a funkcióhoz szükséges építészeti megoldásokat, sok esetben pedig teljesen alkalmatlanok voltak ilyen jellegű használatra, így azokban a rabok bezárása mellett külön intézkedés nélküli sanyargatásuk is megvalósulhatott.

17 Mezey B. (2018) p. 85.

18 Vókó Gy. (2014)

19 Mezey B. (2018) p. 91.

20 Mezey B. (2018) p. 27.

21 Könyöki J. (1870) p. 143.

22 Mezey B. (2020)

23 Mezey B. (2018) p. 51.

24 Pulszky Á., Tauffer E. (1867) p. 38.

25 Ruzsonyi P. (1999) p. 24.

26 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 42.

A szabadságvesztés-büntetés a XVIII. század elejére sem jutott evolúciójának azon szakaszába, hogy a többi, (részben a császári udvar által kiszabott), célszerűbbnek tartott szankción felülemelkedjen. Az elítéltek sáncmunkára, gályarabságra, csatornamunkára történő beutalása gazdasági érdekeket is szolgált, amelyek mellett a résztvevők meghatározott helyen tartására megint csak, mint pótszükségletként, semmint önálló intézkedésként volt szükség. A katonaság fogva tartásban betöltött, továbbra sem csekély szerepét jelzi az is, hogy a relatíve rövid életű hajóvontatás-büntetésre ítélték részére elhelyezést biztosító tömlöcökben (Zimony, Szeged, Brod, Gradiska, Sziszek) az őrszemélyzet szintén a hadsereg soraiból került ki.

Mezey kiemeli, hogy egységes terminológia a reformkorban sem jellemezte a személyzetet, és a tömlöc felügyeletét a korábbiakhoz hasonlóan a hajdúk látták el, ugyanakkor egyes, a szakmát érintő új kifejezések bevonása (pl. kormányzó, alkormányzó, felügyelő, felvigyázó, őr)²⁷ a szakmai specializálódás kezdeti lépéseire enged következtetni.

A XVIII. század végén az osztrák egységesítési kísérletek a tömlöcök Helytartótanács alá rendelésében kulminálódtak, így elindulhatott az a koncepcionális fejlődés, amelyet a korabeli töredezett rendszer nélkülözött. A Helytartótanács fennhatósága alá tartozó, a hazai börtönügy első kísérletének tartott, rövid életű, többszöri áthelyezést megélt (Szempe, Tallós, majd Szeged) fenyítőházakban jelent meg elsőként az intézményesített javítás gondolata,²⁸ illetve e fenyítőház(ak) rendtartásában jelentek meg a mai felfogás szerinti végrehajtásra utaló regulák,²⁹ amelyek nyomán a magyar börtönügy történelme során álláspontom szerint először lehet majd önállósuló célokról és az ezek alá rendelt szolgálatellátásról beszélni.

Az 1843. évi igazságügyi törvényjavaslat utáni időszak

Magyarország a XIX. század második felébe sui generis büntetés-végrehajtási intézetek nélkül lépett be.³⁰ Még ha mégoly szegényes és kidolgozatlan is volt középkori és a kora újkori Magyarország büntetés-végrehajtása, mégis sajátos alapját képezte azoknak a törekvéseknek, amelyek a rendszer reformját sürgették. Ezeket az alapokat a büntetőjog – ahogy arra Mezey rámutatott – megörökölte, tehát tudományos fundamentumok helyett a gyakorlatra építkezett,³¹ és ehhez az örökséghez tartoztak azok a megyei, városi, úriszéki tömlöcök, amelynek hálózata a XVIII. századot megelőzően Magyarország támaszkodhatott.³²

27 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 82.

28 Ruzsonyi P. (1999) p. 26.

29 Pallo J. (2014) p. 23.

30 Ruzsonyi P. (1999) p. 26.

31 Mezey B. (2018) p. 15.

32 Mezey B. (2018) p. 51.

Ez az örökség azonban mind infrastruktúráját, mind pedig vezérelveit és forrásait tekintve szegényes volt, hiszen továbbra sem álltak rendelkezésre önálló, kifejezetten mások kontrollált bezárására tervezett és épített létesítmények, és változatlanok maradtak a körülmények is. A korabeli börtönügyi tudományosság pedig a szó rossz értelmében indult tiszta lappal, hiszen az evolúció oly alacsony lépcsőfokról kellett kitörnie, hogy az empirizmuson alapuló továbbgondolkodás igen nehéz volt.

Megkezdődött ugyanakkor a szabadságelvönás céljainak evolúciója: az évszázadokig a megtorlás igényét előtérbe helyező, jellegükben és végrehajtásukban ehhez igazodó, a tömlöcöztetést alárendelt szerepkörbe taszító, erősen szubszidiált büntetőpolitika részben a felvilágosodás szelének, részben pedig az ennek nyomán felélénkülő tudományos gondolkodásnak köszönhetően mellékszereplőből főszereplővé avanzsált.

E paradigmaváltás hatására viszonylag hamar napvilágra kerültek azok a hiányosságok, amelyek pótlását nem lehetett tovább késleltetni. Ahogy arra Mezey is rámutat, ezeket a hiányosságokat inkább utilitarista megközelítéssel akarták pótolni,³³ tehát legfeljebb infrastrukturális bővítésről lehetett (és lett) szó. A börtönügyi tudományosságban végbemenő átmenetet hasonló szemléletmód, egyfajta „gyermekcipős időszak” jellemezte, a gyakorlat követelményeit kielégíteni kívánó korabeli művek még nem kerültek a tudományos értékkel bíró munkák sorába.³⁴

Mégis, annyi talán kijelenthető, hogy a korszakban a felvilágosodás és az Európából érkező hatások miatt elindult egyfajta változás, amelyet – különösen eleinte – bár nem lehetett teljes értékű reformnak tekinteni, mégis hatott a szakma madártávlati nézetére, hiszen a stratégiai és tudományos célok között már alapelv-szerű elhatárolások is megjelentek. Erről Finkey is megemlékezik, amikor a büntetőjogi szakirodalom céljaként a büntetési rendszer gyökeres reformját, a szakmát elérő második nagy humanitárius hullámot hangsúlyozza.³⁵

Az alapelvek és a stratégiai célok tehát némileg absztrakt módon, de többé-kevésbé adottak voltak, az 1878. évi V. tc. pedig korszerű, de jövőbe mutató munkaként szabályozta a büntető anyagi jogot. Ehhez az infrastrukturális feltételek, illetve a szűkebb szabályozási környezet sem tudott teljesen hozzáigazodni, amelynek Finkey szerint főként anyagi okai voltak.³⁶ Ez a lemaradás végigkísérte a korszakot, és jelentősebb enyhülést csak a századforduló hozott akkor, amikor az igazságügyi tárca nagyobb figyelmet fordított a tényleges feltételek megteremtésére. Indokoltnak tartom e helyütt megjegyezni, hogy – ahogy azt Mezey is hangsúlyozza – a börtönügyet az apparátus

33 Mezey B. (2018) p. 50.

34 Mezey B. (1997) p. 10.

35 Finkey F. (1930) p. 7.

36 Finkey F. (1930) p. 20.

továbbra sem szakmai, hanem politikai kérdésként kezelte, minimális szakembergárda és nem létező egységesség mellett.³⁷

Fentiekből adódóan némileg joggal remélhető az, hogy a „nemes vállalások”, a humanitárius megközelítés és a szigorú pragmatizmus enyhülése legalább részben leszűrődik a körletek szintjére és megmutatkozik a mindennapi szolgálatellátásban is. A fogvatartottak nevelését, oktatását tekintve valóban érzékelhetővé vált néminemű fejlődés. Ha a fejezet elején is illusztrált, „tiszta lap” megközelítési módot választjuk, úgy nagy bizonyossággal kijelenthető, hogy a korabeli gyakorlathoz képest e fejlődés mindenképpen jelentős, hiszen korábban konkrét szakmai munka a falakon belül nem folyt, reintegrációs tevékenység pedig – ahogy Nagy is írja³⁸ – nem létezett. Elindult és a századfordulóra felerősödött tehát az a folyamat, amely a börtönügyi nevelést tűzte zászlajára és foglalkozott komolyabban ezen erőfeszítésekkel.

A rabok oktatásában továbbra is jelentős részt vállaltak a felekezetek, mert a szakma alacsony presztízse és díjazása okán hivatásos tanítók körében nem volt népszerű az intézetek meglátogatása és az ott elhelyezettek oktatása.³⁹ A lelki gondozás tehát alapköve maradt a fogvatartottak oktatásával való törekvéseknek. Távol állt azonban mindez a rendszerszinten kidolgozott, egységes és nem utolsósorban hatékony oktatás és képzés modelljétől, hiszen továbbra is az önkéntességre, az egyén elhivatottságából eredő küldetéstudatára épült. Az egységesség korra jellemző hiánya, hogy néhol azért tanítók, tanítómesterek bevonása is megtörtént, hiszen pl. Vajna a szempici fenyítőházról írt személyzeti összefoglalójában róluk külön bekezdésben emlékezik meg.⁴⁰ A kérdés, hogy mindez mennyire tekinthető a szó modern értelemben vett korrekciós nevelésnek akkor, ha a Ruzsonyi szerint ahhoz szükséges két feltétel meglétét (a társadalmi elfogadottságot, és az egyéni eredményességet) vizsgáljuk.⁴¹ Álláspontom szerint – ha az összehasonlítás ezen alapját megtartjuk, akkor – semmiképpen sem, hiszen nélkülözött szinte minden olyan tényezőt, amely a reintegrációs nevelés mai tartalmát jellemzi (rendszerszerű, központosított, egységes, átfogó, hasznosítható, személyiségfejlesztő stb.), azonban a kor előzményeihez viszonyítva már jelentős előrelépésként értékelhető, és megjelent benne valamennyi a XIX. századot jellemző humanitárius mozgalmakból is.

Fentiek ismeretében annyi bizonyosan elmondható, hogy a Deák Ferenc nevével fémjelzett büntetőjogi reform körüli légkör annyiban legalább behozta Magyarországra a felvilágosodás hatását, a humánus erősödését és a magasabb célokon nyugvó

37 Mezey B. (2018) p. 71.

38 Nagy A. (2014)

39 Nagy A. (2014) p. 82.

40 Vajna K.. (1906) p. 66.

41 Ruzsonyi P. (1999)

szolgálatellátás kezdetleges, a kor szempontjából mégis pragmatikusnak tekinthető módját, hogy a személyzet körében megjelent a szakmaiság csírája, és ezzel együtt valamiféle enyhe átmenet a középkori viszonyok és a dualizmus között. A század végére a rendszerszerű megközelítés és a központosított szabályozási igény is megjelentek, amelyet jól tükröz az intézetek Igazságügyi Minisztérium alá kerülése 1868-ban.

Mindezek ellenére úgy vélem, hozzá kell tenni, hogy a magasztos eszmék és a temérdek, újító szándékú elképzelés mögött a gyakorlati megoldások jóval szerényebbek, a realitások pedig jóval sötétebbek voltak. Álláspontom szerint a büntetés-végrehajtásban alkalmazott eszközök továbbra sem voltak tekinthetőek önálló elemeknek, hiszen alárendelt szerepet töltöttek be csakúgy, mint a korábbi időszakban. Ezt tükrözte a fegyőrök fizetése és a büntetés-végrehajtásra fordított általános költségvetés is, ahogy arra Vókó is felhívja a figyelmet.⁴²

A XIX. század végére a börtönépítési projekteknek is köszönhetően üzemelő kilenc országos bv. intézet és közel négyszáz fogház továbbra sem vált varázsütésre élhető hellyé, az azokban történő szolgálatellátás pedig továbbra sem képezte a szakma csúcstátuszt, viszont általuk adott volt egy (mai szemmel nézve kezdetleges és nem kellő mélységben és egységességében szabályozott) infrastruktúra a jogalkotói akarat hatékonyabb átviteléhez és végső soron a falakon belüli szakmai fejlődés előmozdításához.

A századfordulótól az első világháború kitöréséig

A két, legutóbb feldolgozott korszak közötti határvonal a középkorból történő átmennél nem csak a periódusok hossza közötti különbség, hanem a szakmai változások miatt is lényegesen homályosabb, bizonytalanabb.

Jelen írás előző fejezete azzal kezdődött, hogy a hazai börtönügyi fejlődés tabula rasa indult meg a XIX. század derekán, amelynek katalizátora a fogházjavító mozgalom által diktált, erkölcsi és szakmai szempontokon nyugvó érvrendszer, továbbá eleinte kisebb, később növekvő részben a (finanszírozásban meg nem jelenő) politikai akarat voltak. Ezekből a jellemzőkből persze azonnal következtethető, hogy alapvető tényezők hiányában radikális és átfogó változás a századfordulóra sem állt be, legalábbis a körleteken belül semmiképp sem. E fejezet tehát azzal folytatódik, hogy a XVIII-XIX. század fordulójára az erkölcsi alapok, az elképzelések és a stratégiai célok mind a tudomány, mind pedig a politika szintjén szerepet nyertek, amennyiben politika alatt a kormányzatnak a börtönügyi szakirodalom eredményei melletti részbeni elköteleződését értjük.

42 Vókó Gy. (2014)

Fentiekből kiindulva tehát elvárható, hogy néhány attribútum rendelkezésre álljon ahhoz, hogy a börtönbe kerülő személyek esetében érdemi változás legyen elérhető, és a büntetés-végrehajtási intézetek társadalmi hasznossága a rabmunkán túlmutatva a tényleges rehabilitációban is megmutatkozhasson.

A korszak bővítési és fejlesztési célú elképzeléseinek jó lenyomatát adják azok a létesítmények, amelyek működésüket ekkor kezdték meg. Estók hangsúlyozza, hogy az új Btk. rendelkezéseinek végrehajtásához, a progresszív rendszer megvalósításához új börtönökre volt szükség, így lettek pl. Szeged, Kisharta, Budapest büntetés-végrehajtási intézmények otthonadó települései.⁴³ Ugyanitt emeli ki, hogy a korszak összefoglalásának két kulcsmotívuma a rabmunkáltatás, illetve a törvényszéki és járásbíróági fogházak zömének megépítése volt.

A fogvatartottakkal való, a büntetés foganatosításán túlmutató foglalkozás kérdésköre jogalkotói figyelemre tett szert: a Csemegi-kódex megteremtette a patronázs törvényi háttérét, kifejezetten segélyezési célra címkézett fel pénzforrásokat, ráadásul differenciált is, hiszen főként szegények, fiatalok javára történő kifizetést szorgalmazott.⁴⁴ E helyütt szükséges megemlékezni a Fogházmisszióról, amely a foglyok lelki gondozásán és segítségét túl konkrét reintegrációs célkitűzések megvalósításán is munkálkodott, bár ahogy arra Lőrincz is rámutat, e cselekedetek mögött a szakmai alapok helyett inkább jótékonyági motívumokat kell keresni.⁴⁵ Jogalkotás szempontjából rendkívüli fontosságú a fiatalok fogvatartottak differenciálása, amelyet az 1908-as I. büntető-novella jelenített meg.

A fogvatartottak munkáltatása pragmatikus szemléletmód mentén történő szervezése magában hordozta már azokat az elemeket, amelyeket a végrehajtás során ma is alkalmaz a büntetés-végrehajtás, hiszen a kisipari, kézműipari munkáltatás mellett megkülönböztette már az ún. belső, vagy házi rabmunkát is,⁴⁶ amely a mai munkáltatási rendszer költségvetési munkájának feleltethető meg leginkább. A munkáltatás és szakmaképzés munkaerő-piaci reintegrációban betöltött szerepére Szöllősy Oszkár is felhívta a figyelmet.⁴⁷

Az intézetekben történő szolgálatellátással, a személyi állomány szerepével kapcsolatosan Szöllősy Oszkár ír illusztratív módon: „...a büntetés-végrehajtónak [...] szigorúnak és humánusnak, bátornak és türelmesnek kell lennie, s nemcsak elvont szabályokra, hanem élet- és emberismeretre is szüksége van, hogy feladatának megfelelhessen. Ha

43 Estók J. (2013) p. 36.

44 Lőrincz J. (2014) p. 20.

45 Lőrincz J. (2014) p. 20.

46 Lőrincz J. (2014) p. 20.

47 Szöllősy O. (1935) p. 113.

sikerül az elítéltekben elfojtania a rossz hajlamokat, meggyökereztetnie az önfegyelmézést, kötelesség-érzetet és munkakészséget, akkor a börtönből hasznos embert juttathat vissza a társadalomba.”⁴⁸

A századfordulóra rendelkezésre állt egy kiterjedt felügyeleti rendszer, amelynek az Igazságügyi Minisztérium, illetve a királyi főügyész és a királyi járásbírák voltak lényegi szereplői,⁴⁹ illetve tanítók foglalkoztatása is általános volt.

A fogvatartotti munkáltatás minden addiginál szervezettebb és hatékonyabb alkalmazása, az egységes végrehajtási szabályozás megléte, a személyi állománnyal kapcsolatos elvárások és felelősségi körök meghatározása, a tanítók alkalmazása és a strukturált rendszer működtetése, kiegészülve a jogalkotói támogatással rendelkező patronázzsal, egy fejlődéssel teli, szakmailag is magas színvonalú szolgálatellátásnak otthont adó korszakot alapozott meg. Még inkább szembetűnő ez a háború utáni éveket vizsgálva, hiszen Estók szavaival élve: Trianon után a hazai börtönügy a perifériára szorult.⁵⁰

Összefoglaló

Írásomban céлом annak bemutatása volt, hogy miként voltak képesek a tudomány eredményeinek felhasználásával és a szakmai evolúcióval közel párhuzamosan fejlődő stratégiai célok arra, hogy konkrét hatást gyakoroljanak az egyes, fogvatartást foganatosító létesítményekben zajló munkára, és ez a munka mennyire szolgálta a mindenkori büntetés-végrehajtási célok elérését.

A középkor végrehajtási rendszerére jellemző volt az, hogy sem az infrastruktúra, sem az apparátus nem állt rendelkezésre komoly, átfogó célok kitűzésére és elérésére, viszont paradox módon éppen ez képezte le legjobban a korszak valóságát, hiszen a „*semmi szolgált a semmit*”. Célok és tervek hiányában hiba lenne ugyanakkor valamiféle rendszerszintűséget, egységességet vagy komolyabb szabályozási törekvéseket keresni a várbörtönök és tömlöcök világában, ahogy az itt „*dolgozóktól*” (bár talán helyesebb lenne az „*ide kényszerülöktől*” szófordulat) sem volt remélhető az, hogy bárminemű módon hozzájárulnak bármilyen, a fogva tartáson túlmutató elhatározás véghezviteléhez. Nem is tették, néhány – főként az egyházat képviselő –, a végrehajtás részét nem képező segítőn kívül.

A következő korszak esetében már tetten érhető az egységesség, amely a XIX. század elején bekövetkező, a nyugati társadalmak humanista szelétől érintett tudományos

48 Szöllősy O. (1935) p. 6.

49 Estók J. (2013) p. 33.

50 Estók J. (2013) p. 38.

és szakmai turbulenciában, illetve az azt követő politikai törekvésekben tükröződik. Madártávlatból a hivatás fejlődése a század végére az új börtönökkel, az egységesülő jogi szabályozással és a korábbinál jóval aktívabb kormányzati szerepvállalással lényegesen gyorsabb ütemet vett fel, amely koordinációra irányuló erőfeszítésekben is megjelent. A keretek viszonylagos megléte mellett a szolgálatellátás is fejlődött, a vonatkozó regulák mellett konkrét elvárások és a céloknak való alávetettség is – mindennemű absztrakciót nélkülözve bár, de – megjelent.

Fentieket figyelembe véve talán nem túlzás a késő-dualizmus korát a szakmai evolúció következő lépcsőfokaként aposztrofálni, hiszen a XIX. század derekán beinduló fejlődések során lerakott alapokra sikerrel építkezett, és valódi, távlati célkitűzések is megjelentek a szakma repertoárjában. A gyorsnak semmiképpen sem nevezhető fejlődési folyamatot drámai hirtelenséggel megszüntető, a szakma hanyatlásának megágyazó I. világháború fényében az evolúciós folyamat még inkább szembetűnő és kivehető.

Ez az evolúció a teljes vizsgált időszakra visszavetítve talán legjobban úgy lenne aposztrofálható, ha két képzeletbeli görbén illusztrálnánk: az egyik, az elméleti háttér változását, fejlődését görbe kilengését követné a másik, amely a gyakorlati, intézeti szinten alkalmazott megoldásokat mutatná. A gyakorlat görbéje ugyanazt az utat járná be, mint az elméleté, azonban jóval szerényebb kilengésekkel, esetenként komolyabb késésekkel, hiszen a konkrét intézkedések összessége egészében soha nem tudta lefedni a stratégiai célokból eredeztethető, tudományos-szakmai elvárásokat, inkább csak követte őket. Mindeközben azonban lassan képessé vált arra, hogy fokozatosan beszűrje magába azokat a jellemzőket, amelyeket a modern büntetés-végrehajtási rendszerek építőköveiként a mai napig alkalmaz a szakma munkája során.

Felhasznált irodalom

- Bódiné Beliznai Kinga (1998): Szabadságvesztés-büntetés a középkori Magyarországon, különös tekintettel a fejedelmi Erdélyre. In: Jogtörténeti értekezések 22., (szerk.: Bódiné Beliznai Kinga) Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
- Csukai Magdolna (2017): A börtönnevelés, börtönoktatás fejlődése Magyarországon. In: Hadtudományi Szemle, 1. sz., Budapest
- Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867-1990. között. In: Börtönügyi Szemle, 4. sz., Budapest
- Estók József (2017): A polgári magyar állam büntetés-végrehajtásának egyenruházata és rangrendszere 1867-1945. In: Rendvédelem-történeti füzetek, 53. sz., Budapest
- Finkey Ferenc (1930): A Börtönügy haladása az utolsó száz év alatt (In: Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
- Hacker Ervin (1928): Börtönügyi jog a gyakorlatban. Miskolc, Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadóvállalat R.-t
- Könyöki József (1870): A középkori várak, különös tekintettel Magyarországra. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia kiadója
- Lőrincz József – Mezey Barna (2019): A magyar börtönügy története. Budapest, Dialóg Campus Kiadó
- Lőrincz József (2011): Visszatekintés a személyi állomány felkészítésének múltjára. In: Börtönügyi Szemle, 1. sz., Budapest
- Lőrincz József (2014): A magyar börtönügy fénykora 1880-tól 1913-ig. In: Börtönügyi Szemle, 1. sz., Budapest
- Megyery István (szerk., 1905): A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest, Magyar Kir. Igazságügyminisztérium
- Mezey Barna (1995): A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest, Osiris Kiadó
- Mezey Barna (1998): A középkori tömlöctől a modern büntetés-végrehajtási intézetekig. In: Jogtörténeti értekezések (szerk.: Bódiné Beliznai Kinga), Budapest, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
- Mezey Barna (2010): Régi idők tömlőcei. Budapest, Rubicon Ház Kiadó
- Mezey Barna (2018): Börtönügy a 17-19. században. Budapest, Gondolat Kiadó
- Mezey Barna (2020): Tömlöchistória. In: JOG.történet. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2020. október 5. Online: <https://mtajogtortenet.elte.hu/blog/mezey-barna-tomlochistoria>
- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/index.html (Letöltés ideje: 2020. október 27.)
- Nagy Adrienn (2014): Oktatás és lelki gondozás a dualizmus kori magyar börtönügy történetében. In: Börtönügyi Szemle, 4. sz., Budapest
- Pallo József (2014): Omnia Mutantur... (a magyar börtönügy rövid kodifikációs historikuma). In: Börtönügyi Szemle, 1. sz., Budapest
- Pulszky Ágost – Tauffer Emil (1867): A börtönügy múltja, elmélete és jelen állása különös tekintettel Magyarországra. Pest, Emich Gusztáv
- Ruzsonyi Péter (1999): Javíthatatlanok? A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés fejlődési trendje. In: Börtönügyi Szemle, 4. sz., Budapest
- Szóllósy Oszkár (1920): A magyar börtönügy vázlata. Budapest, Magyar Királyi Igazságügy-minisztérium
- Szóllósy Oszkár (1935): Magyar börtönügy: a büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Részvénytársaság
- Vajna Károly (1906): Hazai régi büntetések. Budapest, Lőrintz János „Univers” könyvnyomda
- Vókó György (2014): A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest, Dialóg Campus Kiadó Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Voko_Gyorgy_Magyar_buntetes_vegrehajtasi_jog/ch01.html#id528200

Sinkó Csaba

Az EFOP-1.3.3-2016-00001 „FOGVATARTOTTAK REINTEGRÁCIÓJA” CÍMŰ KIEMELT PROJEKT ÉRTÉKEINEK ÉS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

*Presentation of the values and results of the
EFOP-1.3.3-2016-00001 priority project
‘Reintegration of detainees’*

Az EFOP 1.3.3-16-2016-00001 „Fogvatartottak reintegrációja” című kiemelt projekt célja a jogerősen kiszabott szabadságvesztést töltő és letartóztatott személyek társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának segítése, valamint a bűnismétlési kockázatuk csökkentése. A tanulmány a projekt hátterét, célkitűzését, lényeges elemeit, valamint eredményeit hivatott bemutatni.

Kulcsszavak: projekt, reintegráció, fogvatartottak, munkaerőpiac, társadalom

The purpose of the EFOP 1.3.3-2016-00001 priority project ‘Reintegration of detainees’ is to facilitate the social and labour market reintegration of inmates serving custodial sentence or detention and to reduce the risk of their recidivism. This study intends to present the background, the objective, the essential elements and the results of the project.

Keywords: project, reintegration, prisoners, labour market, society

Bevezetés

Az EFOP-1.3.3-2016-00001 azonosító számú, „Fogvatartottak reintegrációja” című kiemelt projekt megvalósítása 2016. október 1-jén vette kezdetét a hazai büntetés- végrehajtásban, mely a TÁMOP 5.6.3 -12/1-2012-0001 kódszámú „A fogvatartottak többszakaszos, társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációja és intenzív utógondozási modellje” projekt utódjaként valósul meg. Szakmai tartalmát az előzményprojekt, illetve a büntetés-végrehajtási intézetekben dolgozó munkatársak tapasztalatai alapján dolgoztuk ki.

A projekt konzorciumi partnerségben valósul meg, a projektgazda szerepét a Belügyminisztérium, míg a konzorciumi partnerét a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága tölti be, és tervezetten 2022. december 31-éig tart. Az igénybevett Európai Unió támogatás összege 5,734 milliárd forint, mely a konvergencia régiókban hasznosul, emellett a Közép-Magyarország régióban hazai forrásból valósul meg egy azonos szakmai tartalmú reintegrációs elem, a „Fogvatartotti reintegrációs program”. Az alapszolgáltatások az ország valamennyi büntetés-végrehajtási intézetében, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben is elérhetőek.

A projekt általános célja a fogvatartottak társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának segítése, valamint a bűnisméltések kockázatának csökkentése. Egyrészt a célcsoport fejlesztésére fókuszál (személyiség- és kompetenciafejlesztő, valamint képzési és utógondozási programokon keresztül), másrészt a modell befogadására alkalmas környezet megteremtését, a célcsoporttal dolgozó szakemberek felkészítését célozza. Mindemellett a fogvatartottak hozzátartozói is fontos célcsoportnak számítanak a reintegrációs programban, hogy az a környezet, amelybe a szabadult érkezik, támogatni tudja a társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációját, valamint csökkentheti a kirekesztettség mértékét.¹

A tanulmány célja a – jelenleg is folyamatban lévő – projekt szakmai bemutatása (szervezeti háttér, célok és célcsoportok, szolgáltatások) és összefoglalása, valamint elért eredményeinek feltárása.

Minden, amit tudni érdemes a projektről

A projekt indokoltsága

A projekt részletes bemutatása előtt fontos, hogy választ kapjunk arra, vajon miért is van szükség Magyarországon egy ilyenfajta reintegrációs programra. Egyrészt

¹ Tettprogram.hu

a fogvatartotti populáció szociális helyzete teszi indokolttá a szükségességét, hiszen elmondható, hogy a társadalom legmarginalizáltabb rétegét alkotják, így foglalkoztatásuk kiemelt jelentőségű kérdés, ugyanis nagymértékben határozza meg a szabadulás utáni megélhetési stratégiák lehetséges körét, illetve a reintegráció lehetőségének feltételeit.²

Egy 2015-ben végzett, 550 fős fogvatartotti populáción vizsgált kérdőíves³ kutatás alapján, 539 fő válaszában eredményei jól mutatják a fogvatartottak hátrányos helyzetét mind a munkatapasztalat, mind az iskolai végzettség terén.

Mielőtt bekerült, miből tartotta el magát?	Fő	%
Bejelentett munkaviszonyból származó jövedelem	199	36,92
Közmunka	20	3,71
Szezonális munka	44	8,16
Segélyek	13	2,41
Nyugellátás	8	1,48
Feketemunka	75	13,91
Bűncselekmények	29	5,38
Többet is megjelölt	133	24,68
Egyéb	18	3,34
Összesen:	539	100%

1. táblázat: Mielőtt bekerült, miből tartotta el magát?⁴

Másrészt a fogvatartottak munkáltatása mellett az iskolarendszerű oktatás szintén a reintegráció egyik legfontosabb eleme. A fentebb említett vizsgálatban megkérdezettek mindössze 34%-a rendelkezik minimum általános iskolai végzettséggel, több mint 18%-uk pedig még a 8 általános iskolai osztályt sem teljesítette. A fogvatartottak iskolai végzettségének vizsgálatánál fontos megjegyezni, hogy ezek az adatok egy statikus állapotot tükröznek, a táblázat a fogvatartottak kérdőív felvételekor meglévő iskolai végzettségét mutatja (a fogvatartás során szerzett végzettség is hozzáadódott a befogadáskori iskolai végzettséghez). Következésképpen megállapítható, hogy a fogvatartottak bekerüléskor mért végzettsége ennél sokkal rosszabb képet mutat.⁵

² Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 34.

³ Fogvatartottak visszaesés vizsgálata – 2015, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

⁴ Fogvatartottak visszaesés vizsgálata – 2015, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

⁵ Somogyvári M., Drexler B., Banyárné S. L. (2015) p. 13.

Legmagasabb iskolai végzettség	Fő	%
Befejezett főiskola, egyetem	23	4,18
Befejezett érettségi	45	8,18
Befejezett szakiskola, szakmunkásképző	149	27,09
Befejezett 10. évfolyam	45	8,18
Általános iskola	187	34
Kevesebb, mint 8 általános	101	18,36
Összesen:	550	100%

2. táblázat: Legmagasabb iskolai végzettség⁶

A táblázatból jól látható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben dolgozó személyi állománynak jelentős mértékben marginalizálódott populációval kell foglalkoznia, hiszen a fogvatartottak iskolai végzettsége és munkatapasztalata szignifikánsan alacsonyabb az országos átlagnál. Ilyen hátrányos szociális helyzetben lévő rétegnél pedig különösen lényeges fokozott figyelmet fordítani a reintegrációt elősegítő képzésekre és a foglalkoztatásra.⁷

Szakmapolitikai és jogi háttér

Fontos kitérni a projekt szakmapolitikai és jogi háttérére is ahhoz, hogy komplex képet kapjunk annak fontosságáról. A Megvalósíthatósági Tanulmány szerint a bűnmegelőzés területén a nemzetközi szervezetek alapvető célja a tagállamok közötti tapasztalat-, illetve információcsere támogatása, részben a tagállami gyakorlatok, részben az intézményi és jogi háttér vonatkozásában. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottságának a hatékony bűnmegelőzés támogatásáról szóló 2002/13. határozata alapján a „*bűnmegelőzés területe olyan stratégiákat és intézkedéseket foglal magában, melyek célja a bűnözés kialakulása kockázatának, valamint a társadalomra illetve, egyénekre vonatkozó káros hatásainak csökkentése, az által, hogy az összetett okokra kíván hatni*”.⁸

A Megvalósíthatósági Tanulmány szerint a dokumentum előtérbe helyezi a gazdasági-társadalmi fejlesztés és felzárkóztatás kérdéskörét, különös tekintettel a gyermekekre, családokra és fiatalokra, magában foglalva az egészségügy, az oktatás, a lakhatás és a foglalkoztatás kérdéseit.⁹

⁶ Fogvatartottak visszaesés vizsgálata – 2015, Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály

⁷ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 35.

⁸ A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. Határozat

⁹ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 37.

Az Európai Unió a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet mindig is kiemelt célként kezelte a szociálpolitika vonatkozásában. Az Európai Bizottság a szegénység és kirekesztés elleni küzdelmet az Európa 2020 stratégiának a középpontjába állította. Ennek érdekében célul tűzték ki egy platform létrehozását, amely segíteni hivatott az uniós országokat annak a célkitűzésnek a valóra váltásában, hogy segítsenek kiemelkedni a szegénységből és a társadalmi kirekesztettségéből.

A platform tevékenysége abban tud támogatást nyújtani, hogy az Európai Unió források felhasználását a hátrányos helyzetű fogvatartottak reintegrációjára és hozzátartozóikkal történő kapcsolattartásuk erősítésére fordítsuk, valamint együttműködéseket alakítsunk ki a civil társadalommal a szociálpolitikai innovációs intézkedések hatékonyabbá tétele, a társadalmi befogadás elősegítése érdekében.¹⁰

A 2013. évi CCXL. törvény (Bv. Kódex) hatályba lépésével történt látványos paradigma-váltás a hazai elítélt-kezelési filozófiában. Alapértékként jelennek meg a reintegrációs törekvések, pl. a fogvatartottak munkáltatása a munkaerőpiacra történő visszailleszkedés elősegítésére, az alap-, közép- és felsőfokú oktatásba való belépés biztosítása, és a jótételei programokban való részvétel a társadalmi felelősségvállalás erősítése érdekében.¹¹

A törvény hatályba lépését követően született meg a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet, amely a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályait tartalmazza és a büntetés-végrehajtási szervezet számára iránymutatást ad a fogvatartottak jogainak és kötelezettségeinek érvényesítésére.

A szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések végrehajtásának legfőbb célja és feladata a törvényekben rögzített joghátrányok foganatosítása mellett többek között az, hogy a szabadulásra való tekintettel növelje a fogvatartottak esélyét a (tartós) beilleszkedésre és felkészítse őket a várható akadályok leküzdésére. Ennek megalapozása érdekében fel kell használni minden eszközt, eljárást, egyéni és közösségi tapasztalatot, amelyek adekvát módon biztosíthatják a sikerességet, valamint a reintegráció érdekében együtt kell működni valamennyi szervezettel, egyesülettel, karitatív szolgálatot végző csoporttal, hiszen a szabadulást követően, a fogadó környezet oldalán ők találják magukat szembe először a volt elítélttel, annak problémáival.¹²

¹⁰ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 36-41.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

A projekt szervezeti háttere

A projekt a büntetés-végrehajtási szervezetbe illeszkedve, céljait kiegészítve, azokat támogatva valósul meg. A támogató szerepét az Emberi Erőforrások Minisztériuma tölti be, szakmai irányítását a Belügyminisztérium látja el, központi irányítását pedig a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda végzi, szorosan együttműködve a büntetés-végrehajtási szervezet releváns szereplőivel, valamint a Belügyminisztérium Támogatás-koordinációs Főosztályával.

A helyi szakmai megvalósítást a tanácsadók, a közösségi foglalkoztató és a tanoda munkatársak, valamint a munkaszocializációs mentorok végzik. Ők azok, akik ténylegesen foglalkoznak a fogvatartottakkal, a szabadultakkal és a hozzátartozókkal. Munkájukat helyi szinten egy-egy fő büntetés-végrehajtási intézeti szakmai vezető segíti. A büntetés-végrehajtás kötelékében jelenleg hozzávetőlegesen 100 főállású munkatárs dolgozik a projektben és az azzal párhuzamosan – a közép-magyarországi régióban – megvalósuló „Fogvatartotti reintegrációs program”-ban.

A projekt célja

A Megvalósíthatósági Tanulmány alapján foglalható össze leginkább a projekt célkitűzése, melynek fontos eleme, hogy a jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltek és a letartóztatottak esetében erősítsük a munkaerőpiaci és társadalmi reintegrációt, valamint csökkentsük a bűnismétlés kockázatát. Ahogy a bevezetőben már említettem, a projekt egyik fő célkitűzése a célcsoport fejlesztése, másrészt az is fontos szempont az eredményesség érdekében, hogy megteremtjük a befogadásra alkalmas közeget, vagyis a célcsoporttal dolgozó szakemberek felkészítésével is szükséges foglalkozni.¹³ Mindemellett „a projekt az összehangolt reintegrációt segítő szolgáltatási rendszerben, egységes, a fogvatartottak többsége által igénybe vehető, de egyéni adottságokhoz illeszkedően differenciált fejlesztésekre ad lehetőséget, hozzájárulva ezzel a bűnismétlés és a társadalmi kirekesztődés mértékének csökkentéséhez.”¹⁴

A célcsoport

A „Fogvatartottak reintegrációja” projekt célcsoportját három nagyobb kategóriára lehet osztani; a közvetlen, a közvetett célcsoportra és az érintettek körére.

A közvetlen célcsoportot a következő szereplők alkotják:

- a program céljával összefüggő reintegrációs tevékenységet végző szakemberek;
- a büntetés-végrehajtás rendszeréből a projekt megvalósítása és fenntartási időszaka alatt szabadult személyek;
- büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott és letartóztatott személyek (fiatalkorúak is);
- a fogvatartottak és szabadultak családtagjai;
- közösségi foglalkoztatók esetében:
  - a szabadultak;
  - pártfogó felügyelet elrendelésével feltételes szabadságra bocsátott elítéltek;
  - utógondozást kérelmező szabadult elítéltek, a szabadulást követően egy év időtartamig;
  - reintegrációs őrizetbe helyezett elítéltek;
  - társadalmi kötődés programba helyezett elítéltek;
  - a fenti célcsoportok (büntetés-végrehajtási intézeti jogviszonnyal rendelkezők és a szabadultak) hozzátartozói;
  - a pártfogó felügyelet alatt álló személyek, valamint a kriminalizációval veszélyeztetettek.¹⁵

A közvetett célcsoport azokból a személyekből áll, akik ugyan nem lesznek ügyfelek, mégis valamilyen szinten érintettek a projekt által, mint például a fogvatartottak és a szabadultak környezetében élők vagy a büntetés-végrehajtási intézetek közelében lakó személyek.

Végül, de nem utolsósorban pedig említést kell tenni az érintettek azon köréről is, akik szintén nem lesznek projektügyfelek, azonban együttműködésükkel fontos szerepet vállalnak a célok elérésében. Ők a következők:

- munkáltatók, közfoglalkoztatók;
- sértett, sértetti közösség;
- sértettek hozzátartozói;
- a büntetés-végrehajtási szerv teljes állománya;
- segítő szervezetek.¹⁶

A fogvatartottak bevonása

A projektbe való jelentkezés önkéntes, azonban a részvételről a releváns büntetés-végrehajtási szakterületek közösen döntenek. A programba jelentkezők kiválasztása a büntetés-végrehajtási intézetben működő Befogadási és Fogvatartási Bizottság (a

¹³ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 47-49.

¹⁴ Uo. p. 47.

¹⁵ Uo. p. 49-50.

¹⁶ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 49-50.

továbbiakban: BFB) döntése alapján valósul meg. A BFB-n a projekt munkatárs is részt vesz. A döntés szólhat a programba való bevonásról, illetve elutasításról is, ha a fogvatartott részvétele biztonsági, elkülönítési vagy egészségügyi szempontból kockázatot jelent. Pozitív BFB döntést követően a tanácsadó a helyi szakmai vezetővel és a reintegrációs szakterületekkel egy olyan szolgáltatás-csomagot állít össze a fogvatartottak számára, amely egyéni és csoportos fejlesztésre épül, a fogvatartottak szükségletei és a büntetés-végrehajtási intézetek helyi sajátosságai alapján. Ezeket egyéni fejlesztési tervben rögzíti a tanácsadó munkatárs, aki az egyeztetett szolgáltatásokat a szükségletek változása esetén, de legkésőbb félévenként, továbbá a szabadulást megelőzően felülvizsgálni köteles. A szolgáltatások megvalósulását követően újabb értékelés következik a sikeres vagy sikertelen teljesítésről.

Szolgáltatások, speciális szolgáltatások és projektelemek, valamint az ezekben elért eredmények bemutatása

Társadalmi reintegrációt elősegítő szolgáltatások fogvatartottak számára

Ahhoz, hogy a projekt végrehajtása során a fogvatartottak motivációja folyamatosan fenntartható legyen, egyéni vagy csoportos formában motivációs, illetve segítő beszélgetéseket tartanak a tanácsadók. A foglalkozások témája igen sokrétű lehet, kapcsolódhat a prizonizációval összefüggő ventilációhoz, segítheti a szakmaképzés vonatkozásában a felzárkóztatást és felkészítheti a fogvatartottakat a szabadulás utáni életre is. A motivációs beszélgetések pontos tartalmát a tanácsadók a felmerülő helyzetekhez és a fogvatartotti összetételhez igazítják, emellett a csoportos foglalkozások tematikáját egyeztetik a helyi szakmai vezetővel és jóváhagyatják helyi büntetés-végrehajtás intézet parancsnokával is.

A tanácsadó munkatársak a segítő és a motivációs beszélgetések mellett a szociális ügyintézővel kapcsolatos feladatok egy részét is ellátják, támogatva és kiegészítve a pártfogó felügyelők és a reintegrációs tisztek erre irányuló munkáját. A fogvatartottak számára – igény szerint – van mód lakhatási lehetőségekkel összefüggő segítségnyújtásra, valamint iratpótlásra is. Felmerülő igény esetén a tanácsadó munkatárs segíthet a munkavállaláshoz szükséges személyes iratok, a személyi igazolvány, illetve a szociális és a társadalombiztosítási ellátásokhoz szükséges dokumentumok pótlásában. A szociális ügyintézés keretében kiemelt cél, hogy a fogvatartott szabadulásakor rendelkezzen megfelelő lakhatással, valamint a munkavállaláshoz, egészségügyi ellátáshoz szükséges iratokkal.

Munkaerőpiaci reintegrációs szolgáltatások

„A szolgáltatás célja, hogy a munkaerőpiaci részvétel növeléséhez, a foglalkoztatás bővítéséhez, az inaktivitás csökkentéséhez és a munkaerőpiaci és szociális biztonság megteremtéséhez kapcsolódó ellátásokról és szolgáltatásokról a célcsoport megfelelő, teljes körű és naprakész tájékoztatást kapjon.”¹⁷

A helyi szakmai megvalósítók komplex életpálya tanácsadással segítik a fogvatartottak munkaerőpiaci reintegrációját, amely a pályaválasztási és pályamódosítási tanácsadással mellett az álláskeresésre való felkészítést, az önéletrajzírást és a munkahelyi szocializáció elősegítését foglalja magába. Fontos, hogy a fogvatartottak naprakész tudással rendelkezzenek „az álláskereséshez szükséges ismeretekkel, gyakorlattal, melynek segítségével fejleszthető az önismeret, megismerhetők a pályázat-, és önéletrajzírási feltételei, az állásinformációk beszerzésének lehetőségei, az állás megszerzésének és megtartásának módjai.”¹⁸

Jóvátételi programok

A jóvátételi programok célja az okozott sérelem, kár szimbolikus helyreállítása. Ebben az esetben a jóvátételi tevékenység nem a sértett, hanem egy előre meghatározott közösség vagy csoport javára történik. A projektben a jóvátételi program jelentősége hogy elősegíti a fogvatartott számára a bűncselekmény okozásával, illetve az annak okozatával való szembenézést és a felelősségvállalást. Emellett a helyi közösségek számára is kiemelkedő jelentőséggel bír, mert érzékenyíti őket és a jóvátétel elfogadásával segítik a fogvatartottak visszailleszkedését a társadalomba. Ez elérhető munkavégzéssel, ajándéktárgyak és szellemi alkotások felajánlásával, bűnmegelőzési és kulturális programok megvalósításával.

A projekt kezdete óta 149 alkalommal (emellett 11 alkalommal pedig a Közép-Magyarország régióban) valósult meg jóvátételi program. Számos esetben segítettek a fogvatartottak temetői karbantartásában, felújításban, területrendezésben, illetve sok esetben saját maguk által készített termékeket, ajándékokat ajánlottak fel rászorulóknak részére. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben például 2019 decemberében a fogvatartottak 19 darab éjjeliszekrényt készítettek és ajánlottak fel a Szent Erzsébet Idősek Otthona lakói számára.

¹⁷ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 72.

¹⁸ Uo.

Szakmaképzés

A fogvatartottak iskolarendszeren kívüli szakképzés keretében a munkaerőpiaci igényeknek, valamint a kompetenciájuknak megfelelő elméleti és gyakorlati képzésen vesznek részt. Az ügyfél a BFB pozitív döntése esetén kezdheti meg a képzést, abban az esetben, ha részvétele egészségügyi szempontból is engedélyezett. A szakképzéséhez szükséges bemeneti feltételek teljesülését – mint például az iskolai bizonyítvány vagy a személyi igazolvány meglétét – a tanácsadó munkatárs ellenőrzi és adott esetben a fentebb már említett szociális ügyintézés keretében pótolhatja a hiányzó dokumentumokat.

A szakképzés a projektben (a konvergencia és a Közép-Magyarország régióban egyaránt) a 2018 novemberében kezdődött és az elmúlt 3 évben összesen 1 723 fő fogvatartott szerzett képzettséget. Az építőiparban, a könnyűiparban, az elektronikai, a gépészeti és a mezőgazdasági területen 25-féle szakma közül a legnépszerűbbnek a targoncás, a festő, a mázoló, a tapétázó, a kerti járdakövező, az asztalosipari szerelő és a textiltermék-összeállító képzés bizonyult.

Az előkészítés és megvalósítás során fontos szempont volt a büntetés-végrehajtási intézetek képzés szempontjából releváns infrastrukturális feltételeinek és a munkaerőpiaci igényeknek a figyelembe vétele, valamint annak a lehetőségnek a megteremtése, hogy a megkezdett képzést akár szabadulását követően is befejezhesse az ügyfél.

	Konvergenciában szerzett szakképzettséget	Közép-Magyarország régióban szerzett szakképzettséget	Összesen (fő)
Konvergenciában indikátorként elszámolható	1412	36	1448
Konvergenciában nem számolható el indikátorként		275	275
Összesen (fő)	1412	311	1723

3. táblázat: Szakképzettséget szerzett fogvatartottak a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda adatai alapján

Kompetenciafejlesztés

A kompetenciafejlesztő foglalkozások „olyan strukturált csoportfoglalkozások, melyek a humán szolgáltatások (munkaerőpiaci és társadalmi reintegrációt segítő egyéni és csoportos foglalkozások) rendszerébe illeszkednek és a projektben közreműködő szakmai megvalósítók vezetik a segítő/tanácsadó folyamat szerves részeként.”¹⁹

¹⁹ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 68.

Letöltőház esetén 3x30 órás, előzetesház esetén 2x30 órás foglalkozáson vesznek részt a fogvatartottak. Tekintettel arra, hogy ez egy csoportfolyamatra építő tevékenység, ezért amennyiben a fogvatartott hiányzása a 20%-ot meghaladja, a sikeres teljesítés érdekében egy újabb 30 órás csoportot kell elvégeznie. A csoportvezetők döntése alapján a megkezdett csoportot is befejezheti, de az nem számít sikeres teljesítésnek. A jelenlegi adatok szerint összesen 2 382-en (2 066 fő a konvergencia régióban, 316 fő a Közép-Magyarország régióban)²⁰ vettek részt sikeresen különböző típusú kompetenciafejlesztő foglalkozásokon, melyek témái az intézeti tapasztalatok és a fogvatartottak szükségletei alapján az alábbiak lehetnek:

- kommunikáció;
- konfliktus- és agressziókezelés;
- önismeret;
- életvezetés;
- valamint a felmért szükségletek alapján agressziócsökkentés, aszertivitás, drogrevenció és alkoholprevenció.

A foglalkozások célja, hogy a fogvatartottak képességet és jártasságot szerezzenek az önismeret, a konfliktuskezelés, a döntéshozatal, a tervezés, valamint a problémamegoldás terén. A fiatalok fogvatartottak – mint kiemelt figyelmet igénylő csoport – részére minden bevont intézetben, ahol a jelzett célcsoport tartózkodik, legalább egy életvezetési foglalkozást kell szervezni, melynek elsődleges célja az életviteli készségek fejlesztése. A cél, hogy még fiatal korban segítsük a fogvatartottakat a jövőjüket alapjaiban meghatározó, egészséges életmód kialakításában.²¹

Szabadultak utógondozása

A humán szolgáltatások a szabadulást követő egy éven belüli időtartamban elérhetőek a szabadultak számára. A tanácsadó feladata a szabaduló ügyfél szempontjából releváns országgrészek munkalehetőségeinek feltérképezése, az állami foglalkoztatási szolgálat rendszerével történő együttműködés és a helyi közösségbe történő beilleszkedés elősegítése. 2022 áprilisáig a projekt segítségével 741 fő helyezkedett el a munkaerőpiacon vagy regisztrált álláskeresőként.²²

²⁰ 2022. április havi PVÜ (projekt-végrehajtási ülések) adatszolgáltatás – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda

²¹ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p. 68-69.

²² 2022. április havi PVÜ adatszolgáltatás – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda

Humán és munkaerőpiaci szolgáltatások hozzátartozók számára

A természetes támogató háló megerősítése érdekében a projekt újdonságként vezette be, hogy a fogvatartottakon és szabadultakon túl kiemelten foglalkozzon a hozzátartozókkal is. A részükre nyújtott szolgáltatások részben megegyeznek a fogvatartotti szolgáltatástípusokkal, ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok eddig azt mutatták, hogy szociális ügyintézésre és a családi kapcsolatok helyreállítására volt igazán szüksége a programba bevont hozzátartozóknak. A szabadulás utáni biztos háttér megteremtése mellett még fogvatartási idő alatt is kiemelt szerep jut a hozzátartozóknak a motiváció fenntartásában. Szintén az idei év áprilisának adatai alapján, 1 094 fő hozzátartozó került bevonásra a projektbe.²³

Közösségi foglalkoztatók

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága a „Fogvatartottak reintegrációja” EFOP-1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú kiemelt projekt keretében Hajdú-Bihar Megyében Debrecenben, Jász-Nagykun-Szolnok Megyében Szolnokon és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyében Nyíregyházán működtet közösségi foglalkoztatót 2018 októbertől. Ezek közvetlenül a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága alárendeltségébe tartozó speciális intézmények, nem önálló jogi személyek. Irányításukat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága a Belügyminisztérium – mint projektgazda – vezetésével koordinálja és ellenőrzi, szakmai irányításukat és felügyeletüket pedig büntetés-végrehajtási intézetek útján gyakorolja. Működésük óta 894 fő került itt bevonásra.²⁴

A közösségi foglalkoztatók célja a szabadult elítéltek társadalmi reintegrációjának elősegítése, valamint a reintegrációs őrizetben, illetve a társadalmi kötődés programban részt vevő fogvatartottak és hozzátartozóik személyiségének és kompetenciáinak fejlesztése, munkaerőpiaci készségeik és lehetőségeik támogatása, szabadidős programok szervezése, továbbá a jóváételi programok és a külön magatartási szabályok teljesíthetőségének megteremtése. A közösségi foglalkoztató az ügyészség, a bíróság és a büntetés-végrehajtási bíró által előírt külön magatartási szabályok érvényesítésével, viselkedéskorrekcióval, illetve kompetenciafejlesztésre irányuló csoportos és egyéni foglalkozások szervezésével, tanulássegítő és közösségi jóváételi, továbbá a sérelem okozását tudatosító módszerekkel, helyreállító technikák alkalmazásával, a strukturált szabadidő eltöltését elősegítő programokkal, valamint pszichológiai, mentálhigiénés és életvezetési tanácsadások biztosításával segíti elő a reintegrációs célok megvalósulását.

²³ 2022. április havi PVÜ adatszolgáltatás – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda: Konvergencia régióban elszámolható adat

²⁴ Uo.

A közösségi foglalkoztató mindemellett alkalmas lehet olyan szakmai feladatok végrehajtására, amelyek – a normál ügymenet mellett – a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői és a büntetés-végrehajtási intézeti tanácsadói tevékenységeket is hatékonyan kiegészítik. Ilyen a közfoglalkoztatásért felelős szervezetekkel, az önkormányzatokkal és az általuk fenntartott intézményekkel való kapcsolattartás, illetve a különböző karitatív és civil szervezetekkel, valamint egyházi közösségekkel való együttműködés a lakhatás és a munkahely biztosításának elősegítése vagy akár a családi kapcsolatok helyreállítása érdekében.

A közösségi foglalkoztató tehát egy komplex bűnmegelőzési feladattal rendelkező, szolgáltató jellegű háttérintézmény. Keretet kínál arra, hogy célcsoportjait a látókörébe vonja, tartósan ott tartsa, és olyan lehetőségeket nyisson meg előttük, melyek a bűncselekmény elkövetésének, az áldozattá válásnak és a bűnismétlés veszélyének a kockázatát csökkentik. Mindemellett a közösségi foglalkoztató a végrehajtható egyedi, külön magatartási szabályok teljesíthetőségének intézményi háttérét is biztosítja.

A közösségi foglalkoztatóban nyújtott szolgáltatások köre:

- alapszolgáltatások (ügyfélfogadás, tájékoztatás, információszolgáltatás, telefonos és személyes ügyintézés, egyéni tanácsadás, egyéni esetkezelés, szociális ügyintézés);
- strukturált csoportos foglalkozások tartása az alábbi témakörökben:
  - munkaerőpiaci ismeretek;
  - kommunikációs készségek és képességek fejlesztése;
  - konfliktusok kezelése;
  - személyiségfejlesztési ismeretek;
  - érdekérvényesítés elősegítése;
  - szociális ügyintézés;
  - életviteli problémák kezelése;
  - szenvedélybetegségekhez kapcsolódó szociális és mentális deficit kezelés;
  - a reális jövőkép kialakítása;
  - egyéb, szükségletfelmérés során feltárt igények;
- a büntetés-végrehajtási bíró által a pártfogó felügyelet vagy reintegrációs őrizet hatálya alatt állók részére előírt, csoportos foglalkozáson vagy tréningben való részvételi kötelezettség (külön magatartási szabályok) teljesítése;
- oktatást, szakképzést, munkába állást elősegítő egyéb programok biztosítása;
- strukturált szabadidő-eltöltésre irányuló közösségi programok biztosítása;
- családi döntéshozó csoportkonferencia módszerének alkalmazása;
- befogadó környezet figyelemmel kísérése, közreműködés a tönkrement családi kapcsolatok helyreállításában, megerősítésében;
- közreműködés a lakhatási nehézségek megoldásában;

- okiratok, elveszett okmányok pótlása;
- resztoratív módszerek alkalmazása, programok szervezése;
- együttműködési megállapodás keretében vállalt feladatok ellátása.²⁵

Tanodaszerű szolgáltatás

A fiatalok fogvatartottak – mint speciális célcsoport – kiemelt szerepet kaptak a „Fogvatartottak reintegrációja” című projektben. Ennek oka, hogy olyan szociokulturális hátránnyal érkeznek a büntetés-végrehajtási intézetekbe, amelynek a kezeléséhez speciális szolgáltatásokra van szükség, mivel személyiségfejlődésük prizonális környezetben játszódik le, szociális kapcsolataik – főként a családi kapcsolatok – erősen sérültek vagy sok esetben hiányosak, továbbá folyamatos viselkedési problémákkal is küzdenek. Ezek egyrészt az életkori sajátosságukból fakadnak, mert fejletlen az érzelmszabályozásuk, gyakori indulatkontroll problémákkal küzdenek, labilis az énképük és sokszor alacsonyabb szintű az empátiás készségük, másrészt általánosságban elmondható, hogy kiugróan magas a körükben a funkcionális analfabetizmussal együtt járó aluliskolázottság mértéke.²⁶ Ezért egy olyan programelem létrehozása volt a cél, amely a személyiségformálódás megfelelő irányba való elmozdítására, reális, pozitív jövőkép kialakítására törekszik.

„A tanodaszerű szolgáltatás a fiatalokat elhelyező büntetés-végrehajtási intézetekben nyújtandó komplex személyiségfejlesztő szolgáltatások révén célozza a büntetés-végrehajtási intézetből szabadulók társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának erősítését és az elkövetők bűnismétlési kockázatának csökkentését.”²⁷

A projektem a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben²⁸ és a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében valósul meg, lehetőség szerint helyszínenként 1 fő tanoda pedagógus és 1 fő tanoda pszichológus segíti a speciális szolgáltatások ellátását. A projekt keretében megvalósuló, tanodaszerű ellátás az eredeti szolgáltatások mellett, a tanodaszterd alapján került beépítésre a projektembe, amelybe a program kezdete óta – a konvergencia régióban – eddig 171 fő került bevonásra.

²⁵ Tettprogram.hu

²⁶ Hegedűs J., Ivaskevics K. (2016) p. 84.

²⁷ Megvalósíthatósági Tanulmány (2016) p.25.

²⁸ A Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a „fogvatartottak transzlokációs projektjének” végrehajtására tekintettel 2019. 12. 31-ei nappal a tanodaszerű ellátás megszüntetésre került.

A tudatos életpálya-építés támogatása és a készségfejlesztés az iskolai karrierrel, valamint a családi élettel kapcsolatos döntési helyzeteket, a tudatos iskolaválasztást, illetve az életpálya-építést segíti, továbbá fejleszti a szociális kompetenciákat. A cél a felzárkóztatás, az általános iskolai oktatás, a tanulásmódszertanok átadása, a szakképzés és a munkaerőpiaci reintegráció elősegítése. A fogvatartottak egységes tematikában megvalósuló kompetenciafejlesztése, a szociális és érzelmi nevelés, a mentálhigiénés fejlesztés, az egészséges életmódra és a családi életre nevelés, mind hozzájárulnak a már kialakult, nemkívánatos mentálhigiénés jelenségek kezeléséhez. Az egyéni és csoportos foglalkozások témái között a szenvedélybetegségekkel kapcsolatos tudásmegosztás is szerepel, valamint az önismeret-fejlesztés, a prizonális ártalmak csökkentése, illetve a saját érzelmi életre való ráhatás és az érzelemkezelési eszköztár fejlesztése is cél. A családi beszélők támogatása és a közösségi térben megtapasztalt emberi kapcsolatok kezelése olyan strukturált csoportfoglalkozások keretében valósul meg, melyek központi témája a családi szerepek, a szerepelvárások és a család funkciói. A fiatalok fogvatartottak számára a projekt keretében tanulószobát és közösségi teret alakítottak ki, ahol folyamatos támogatást és fejlesztést kapnak a tanoda munkatársaitól. Kiemelten fontos a szakmaszerzéshez szükséges számolási, szövegértési, írási és olvasási készségeik fejlesztése. A cél, hogy szabadulásakor a fiatalok képesek legyenek az önálló tanulásra és olyan sikeres tevékenységként élje meg azt, hogy a szabadulás után is folytatni kívánja tanulmányait, esetleg piacképes szakmát szerezzen. A tanodaszerű ellátásban dolgozó munkatársak feladata az egyéni igényeken alapuló tanulástámogatás, a munkaerőpiaci reintegráció elősegítése, a kulcskompetenciák fejlesztése, a tehetséggondozás, illetve a fiatalok fogvatartottak és szabadultak folyamatos tájékoztatása a különböző szakképzési, munkaerőpiaci lehetőségekről. A projektem emellett hangsúlyt fektet a kulturális tevékenységekre, az alpműveltség fejlesztésére, a jeles események megismerésére, valamint az infokommunikációs eszközök használatára, amelyek a tanulást vagy a családi kapcsolatok erősítését szolgálják (Skype), de a munkahelykeresésben és az állampolgári ügyek intézésében is nélkülözhetetlen eszközzé váltak.

A tanodaszerű ellátás esetén a 16. életévét betöltött, letartóztatott fiatalok és a fiatalok büntetését töltő fogvatartottak alkotják a célcsoport körét, akik jellemzően szociokulturális szempontból kedvezőtlen helyzetűnek minősülnek, ezért jelenlegi életüket az iskolai sikertelenség, a jövőbeli pedig a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzet és a társadalmi perifériára szorulás veszélye fenyegeti, ezért szakmai cél a fenti szolgáltatások maradéktalan megvalósítása. A projektem sikereként könyvelhető el, hogy a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 1 fő női fogvatartott 2022 májusában emelt szinten fog érettségizni angol nyelvből.

Munkaszocializációs projekt

A projekt célja a fogvatartottak foglalkoztathatóságának javítása, alkalmassá tételük – szabadulás után – a munkaerőpiacon való megjelenésre, vagy munkaerőpiaci programba történő belépésre. Ezen cél eléréséhez nélkülözhetetlen bizonyos kompetenciák fejlesztése, kiépítése, a munkatevékenységhez kapcsolódó specifikus ismeretek és az eszközhasználat kialakítása, a betanítás, a képzés, a munkavégzéshez szükséges tanulási képességek fejlesztése, a munkavégzés során megfelelő viselkedés kialakítása, a munkabírási fejlesztése, továbbá a beilleszkedés és az integráció készségének javítása. Mindehhez elengedhetetlen a kommunikációs készségek és a problémamegoldó képesség fejlesztése.

Minden segítő kísérlet kudarcot vall, ha hiányzik az érintett személy megfelelő motivációja, ezért a projekt a munkaerőpiaci reintegráció mellett a motiváció fejlesztésére, a munkában való bennmaradás támogatására is hangsúlyt fektet. Olyan szakmai program került kialakításra, amely a fogvatartottak munkavégzésének minőségét fejleszti, terhelhetőségüket, kitartásukat folyamatosan monitorozza. Ezen felül a fogvatartottak munkagyakorlaton vesznek részt, amelynek keretében a járványügyi védekezéshez szükséges védőruházatot állítják elő, az elkészült darabok pedig jóvátételi felajánlasként kerülnek átadásra egészségügyi intézmények részére. Járványügyi védekezéshez szükséges védőruházatot gyártanak a Kalocsai Fegyház és Börtönben, a Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, továbbá higiéniai mosodai tevékenységet végeznek a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. A projektbe összesen 89 fő került bevonásra.

A projekt keretében nagy értékű gépek és eszközök beszerzése és üzembe helyezése történt meg, mintegy 300 millió forint értékben: Pálhalmára mosógép, szárítógép és kalander, Kalocsára és Sátoraljaújhelyre varrógépek és szabásgépek, Kiskunhalasra cipővédő készítő gép és körgumis sapka készítő gép került, továbbá egy darab alapanyag bevizsgáló gép is segíti a minőségi munkavégzést.

A fogvatartottak reintegrációját munkaszocializációs mentorok, valamint tevékenység koordinátorok segítik, akik folyamatosan követik az ügyfelek munkabírást, fejlődését, és visszajelző csoport formájában közösen értékeli a munkatevékenységgel kapcsolatos tapasztalatokat.

A programelem szolgáltatásai kiemelt hangsúlyt fektetnek a tanulási és a munkavégző képességek, illetve a szociális készségek fejlesztésére. Ezenfelül a fogvatartottak – egyéni vagy csoportos formában – munkaerőpiaci ismeretekre tesznek szert, melynek keretében az elméleti tudás átadásán túl, a képességeik alapján felmért lehetséges munkaterületek felkeresésének módjáról, illetve az önéletrajz és a motivációs levél megírásáról is tájékoztatást kapnak.

Emellett a négy büntetés-végrehajtási intézetben tanműhelyek kialakítása történt meg, ahol az elméleti felkészítésen túl a munkagyakorlatot is folytatják a programban résztvevő fogvatartottak.

Indikátorok és számszerűsített szakmai elvárások

A projekt eredményességének felvázolásakor fontos megemlíteni az indikátorokat – melyek szintről szintre mérik a konvergencia régióban a projekt követelményeinek teljesülését –, hiszen ezek által számszerűsíthetjük és kaphatunk pontos képet a projekt állásáról. A projekt Megvalósíthatósági Tanulmánya szerint többféle indikátort különböztethetünk meg, melyek a következők:

- a munkaerőpiaci integráló programokba bevont, hátrányos helyzetű személyek száma: azok a fogvatartottak, akik részére készült egyéni fejlesztési terv;
- a program elhagyásának időpontjában képesítést szerző résztvevők: azok a fogvatartottak, akik a projekt keretében szakmaképzést fejeztek be sikeresen;
- a program elhagyását követően a munkaerőpiacra, vagy munkaerőpiaci programba belépők száma: azok a személyek, akik ESZA²⁹ támogatásban részesültek és az ESZA programból való kilépéskor álláskeresővé vagy foglalkoztatottá válnak;
- kompetenciafejlesztő csoportfoglalkozáson résztvevő személyek: a projektbe bevont azon személyek száma, akik a számukra előírt kompetenciafejlesztő csoportfoglalkozások óraszámainak legalább 80 százalékán jelen vannak (valamennyi terület vonatkozásában, külön-külön);
- a fogvatartottak engedélyezett kapcsolattartói részére egyéni fejlesztési terv készítése: a projekt keretében egyéni fejlesztési tervet aláíró, engedélyezett kapcsolattartók száma;
- a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó, komplex szolgáltatást igénybe vevő fogvatartottak: a fiatalok büntetés-végrehajtási intézeteiben egyéni fejlesztési tervet aláíró fogvatartottak száma;
- közösségi foglalkoztatóval kapcsolatos indikátor: a közösségi foglalkoztató bármely programját igénybe vevő ügyfelek száma;
- munkaszocializációs tanműhellyel kapcsolatos indikátor: azon tanműhelyek száma, melyeket a munkaszocializációs projekt kapcsán adtak át.³⁰

A fenti indikátor-részletező sorokat követően, az alábbiakban a projekt állása kerül szemléltetésre a kitűzött eredmények tekintetében, melyet táblázatban a legcélszerűbb vizualizálni.

²⁹ Európai Szociális Alap

³⁰ 2022. április havi PVÜ adatszolgáltatás – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda

	Számszerűsített célérték	Aktuális eredmény (2022. április)
A munkaerőpiaci integráló programokba bevont, hátrányos helyzetű személyek száma	5400	6623
A program elhagyásának időpontjában képesítést szerző résztvevők	1300	1448
A program elhagyását követően a munkaerőpiacra, vagy munkaerőpiaci programba belépők száma	600	765
Kompetenciafejlesztő csoportfoglalkozáson résztvevő személyek	1900	2066
Fogvatartottak engedélyezett kapcsolattartói részére egyéni fejlesztési terv készítése	1150	1094
A személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó, komplex szolgáltatást igénybe vevő fogvatartottak	170	171
Közösségi foglalkoztató	675	894
Tanműhely	4	3

4. táblázat: PVÜ adatszolgáltatás 2022. 04. – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda

A táblázat tükrében elmondható, hogy a kitűzött célok nagy része már megvalósult, a fennmaradó projektidőszakban pedig – 2022. december 31-éig – a még hiányzó indikátorszámok is teljesülnek.

Egyéb projekteredmények

Az eddigiekben részletezettek alapján kijelenthető, hogy egy átfogó, komplex, reintegrációt elősegítő programcsomagot képvisel a projekt. Ahhoz, hogy a fentiek maradéktalanul megvalósulhassanak, szükséges volt – közel 50 millió forint értékben – a büntetés-végrehajtási intézetek oktatási célra használt helyiségeinek felújítása, valamint a gyermekbarát látogatóhelyiségek kialakítása. Utóbbiak a pandémia ideje alatt is kihasználásra kerültek, a fogvatartottak például meséket olvashattak a gyermekeiknek, valamint a bevont, regisztrált hozzátartozóikkal is tudtak beszélni Skype-on keresztül. A felújításoknak a legnagyobb része általában festés, mázolás, tapétázás volt, de lehetőség volt ablakcserére, mosdók kialakítására, világítótest-cserékre is.

Emellett informatikai fejlesztések keretében – a FÖNIX rendszer bővítése által – kialakításra került a Reintegrációs Napló, amely a projekt hivatalos elektronikus dokumentációs és statisztikai felülete lett.

A tanácsadók, a büntetés-végrehajtásban dolgozó intézeti szakmai vezetők, valamint a személyi állományi tagok számára műhelytalálkozók, illetve szakmai értekezletek kerültek megrendezésre, ahol a projekt ismertetésén és előrehaladásának bemutatásán túl a helyi szakmai megvalósító munkatársak részére csoportvezetési és intézeti felkészítés történt. A tanácsadók a következőkön vettek részt: motivációs interjútechnika, álláskeresési technikák, kommunikáció és konfliktuskezelés, resztoratív technikák, élménypedagógiai tréning, valamint egyéb készség- és képességfejlesztő foglalkozások (drog- és alkoholprevenció, asszertivitás, agressziócsökkentés). A személyi állomány részére 81 alkalommal, összesen 1 852 főnek, 109 óra projekt-tájékoztatót tartottak.

A projekt kommunikációjának elősegítése érdekében kiadványok szerkesztése és kiosztása történt fogvatartottak, hozzátartozók, továbbá kormányhivatalok részére, emellett a jóvátételi programokhoz kapcsolódó, valamint „self-help guide” tájékoztatókat is kiállítottunk. Így összesen 21 kiadvány segíti a célcsoport tájékoztatását. A sajtónyilvános nyitókonferencia óta folyamatosan jelennek meg hírek a projektről. 2022. február 28-áig 570 sajtómegjelenés történt a projekt kapcsán, ebből 189 a büntetés-végrehajtási szervezet weboldalán az intézeti hírek között, 142 ugyanezen honlap EFOP hírei és központi hírei között, 8 a projekt hivatalos oldalán, 208 külső médiumokban, 19 a Börtönújságban, illetve 4 cikk a Bv. Hírlevélben.

Összegzés, lezárás

A tanulmány végéhez érve kijelenthető, hogy a projektvezetői pozíció elsődleges célja a magas szakmai színvonalú megvalósítás kell, hogy legyen. Komoly társadalmi jelentősége van a projekt eredményes teljesítésének, a visszaeső bűnelkövetések számának csökkentése és a társadalomba való reintegráció által.

A büntetés-végrehajtás presztízsét emeli a bűnisméltések visszaszorítása terén is megvalósuló eredményes munka. Az EFOP-1.3.3-2016-00001 azonosító számú, „Fogvatartottak reintegrációja” című kiemelt projekt – és annak remélt folytatása – során a feladathoz szükséges infrastruktúra és innováció is létrejön. A büntetés-végrehajtási szervezet társadalmi jelenléte, illetve szerepe felértékelődhet a projekt sikeres megvalósítása, és az eredmények gyakorlati alkalmazása következtében.

Szem előtt kell tartani a jogszabályok által meghatározott feladatok teljesítését, melyek kapcsán világos elvárások kerültek megfogalmazásra a visszaeső bűnelkövetések számának csökkentése érdekében folyó szakmai munkában. Ennek okán minden hazai büntetés-végrehajtási intézet szakmai munkájában kiemelten támogatni kell a sikeres reintegráció érdekében tett erőfeszítéseket, amely magába foglalja a projekt magas szakmai színvonalon történő helyi, gyakorlati megvalósítását is.

Felhasznált irodalom

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300240.tv> (Letöltés ideje: 2022. május 16.)
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700090.tv> (Letöltés ideje: 2022. május 16.)
2022. április havi PVÜ adatszolgáltatás – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, EFOP Projektiroda
- Alkalmazott Pszichológia (2016): Hegedűs J., Ivaskevics K.: A büntetés-végrehajtásban dolgozók nézetei a reintegrációról, p. 84. Online: http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2016/12/AP_2016_4_Hegedus_Ivaskevics.pdf (Letöltés ideje: 2022. május 16.)
- Börtönstatisztikai Szemle (2015), I. szám, p. 13. Online: <https://bv.gov.hu/sites/default/files/B%C3%B6rt%C3%B6nstatistikai%20Szemle%202015%201.pdf> (Letöltés ideje: 2022. május 16.)
- EFOP-1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú, „Fogvatartottak reintegrációja” című kiemelt projekt honlapja. Online: www.tettprogram.hu
- EFOP-1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú „Fogvatartottak reintegrációja” című kiemelt projekt Megvalósíthatósági Tanulmánya (2016), p. 25-72.
- Nemzeti Bünmegelőzési Stratégiáról (2013–2023) szóló 1744/2013. (X. 17.) Korm. Határozat. Online: <https://epale.ec.europa.eu/hu/blog/tiszta-lap-avagy-fogvatartottak-reintegracioja> (Letöltés ideje: 2022. május 16.)

Virágh-Vizvári Fanni

A GYERMEKVÉDELEM ÉS A BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁS METSZÉSPONTJÁN – A JAVÍTÓINTÉZETI DOLGOZÓK FELADATELLÁTÁSÁHOZ SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK A ZÁRT INTÉZETI OKTATÁS TÜKRÉBEN

*At the intersection of child protection and penitentiary –
The competencies needed for fulfilling the tasks of the juvenile
correctional facility staff in light of the education in closed
institutional setting*

Kiemelt jelentőséggel bír a fiatalkorú bűnelkövetők zárt intézetben töltött ideje alatti oktatása, amelynek megvalósítása a büntetés-végrehajtási intézet és a javítóintézet feladata. A speciális csoportból, valamint az intézményi adottságokból fakadóan a zárt intézeti oktatásnak számos egyedi jellemzője van, ami meghatározza a pedagógusok feladatellátását, egyúttal a sikeres oktatáshoz elengedhetetlen kompetenciákat. A tanulmányban a reintegrációs szempontból igen jelentős korrekciós oktatás specifikus jellemzői és a gyakorlati munkavégzés mentén igyekszem azonosítani a feladatellátáshoz köthető kompetenciákat. Mivel a zárt intézet sajátosságai a dolgozókra is hatással vannak, ezen kompetenciák megismerése és fejlesztése a dolgozók lelki egészségének védelme, valamint a fluktuáció visszaszorítása érdekében is indokolt.

Kulcsszavak: zárt intézet, javítóintézet, személyi állomány, kompetenciák, korrekciós oktatás

The education of juvenile offenders during their time in a closed institutional setting has great importance, which task has to be fulfilled by the penitentiary institution and the juvenile correctional facility. Due to the special nature of the group and the institutional capabilities, closed institutional education has numerous unique characteristics, which determine the tasks of the teachers and at the same time their competencies necessary for the successful education. In this paper I aim to present the competencies needed for the performance of task along the specific characteristics of corrective education – which is a very significant factor from the reintegration's point of view – and along the practical work performance. Since the characteristics of the closed institutional setting also affect the workers, the recognition and the development of these competencies are justified for protecting the mental health of the workers and also for reducing the fluctuation

Keywords: closed institution, juvenile correctional facility, correctional institution staff, competencies, correctional education

Bevezetés

Javítóintézeti nevelés kiszabására a hatályos szabályozás értelmében (Bv. tv.)¹ azon 12 és 21 éves kor közötti fiatalok esetében van lehetőség, akiknél a bűncselekmény tárgyi súlya alapján elegendő az intézkedés alkalmazása, valamint, ha a fiatakorú életvitele (destruktív viselkedésszerűségek, kábítószer-használat, iskolai kimaradás stb.) indokolja azt. A javítóintézet szervezeti minőségét és céljait tekintve gyermekvédelmi intézmény, a növendékek reszocializációja és a pedagógiai módszerek használata elsődleges szerepet kap. Ugyanakkor az őrző és a nevelő funkció nem különül el olyan élesen, mint a büntetés-végrehajtási intézetekben, a hatalmi pozíció tagadhatatlan a dolgozók részéről.

Napjainkban a javítóintézetben folyó nevelés célja tehát nem a büntetés és a megtorlás – még ha a fiatal annak is érzi –, hanem a nevelés, a reszocializáció, amely a családi, iskolai szocializáció zavaraira próbál reflektálni, választási lehetőséget kínál az értékek között, ugyanakkor igyekszik megmutatni az azok közötti különbséget is.² A pedagógiai munkát végző dolgozóknak is biztosítani kell bizonyos biztonsági követelményeket, amelyek a bűncselekményben való érintettséghez kapcsolódnak. A javítóintézetben tehát elsődlegesen a gyermekvédelem és a pedagógia eszközei érvényesülnek, fontos azonban megjegyezni, hogy a bv. intézeti és a javítóintézeti fiatalok szükségletei azonosak, így az oktatási célok is megegyeznek.

A kompetencia-fogalom értelmezése a javítóintézeti munkavégzéssel összefüggésben

A feladatellátás céljának kettősségéből adódóan a konkrét tevékenységek vonatkozásában felmerül az azokat ellátó dolgozók feladathoz köthető kompetenciájának kérdése, azaz hogy pontosan milyen kompetenciákkal kell rendelkeznie a különböző munkafolyamatok során a nevelőnek, a tanárnak és a gyermekfelügyelőnek.

A kompetencia-alapú szemléletmód a köznevelésben és a munkaerőpiacon is egyre inkább előtérbe került az utóbbi két évtizedben. A széles körben használt fogalomnak nincs egységesen elfogadott definíciója, különböző forrásokból, különböző cél-felhasználásokra vonatkozó meghatározások léteznek. Nagy József definíciója³ alapján a kompetencia az egyén és a környezet közötti kölcsönhatás hatékonyságának belső feltétele. Többdimenziós, holisztikus kompetencia-megközelítése szerint a szakmai kompetenciák fogalmi és működési kompetenciákat foglalnak magukban. Fogalmi

kompetencia a kogníció, az ismeretek és a megértés, működési pedig a funkcionális, a pszichomotoros és az alkalmazott készségek. Azon kompetenciák, amelyek inkább az egyéni hatékonysággal függenek össze, szintén lehetnek fogalmi és működési kompetenciák. Ez az egyre elterjedtebb megközelítés lehetőséget kínál az oktatási és a munkahelyi ellátás jobb összehangolására, valamint a formális oktatás és a tapasztalati tanulás közötti szinergiák kiaknázására a szakmai kompetenciák fejlesztése érdekében. Le Deist és Winterton szerint⁴ ugyanakkor olyan zűrzavar és vita van a kompetencia fogalmával kapcsolatban, hogy lehetetlen egy koherens elméletet azonosítani, illetve feltételezni, vagy olyan fogalommeghatározásra jutni, amely magába foglalja és összeegyezteti a kifejezés különböző felhasználási módjait.

A kompetenciák vizsgálata azonban a definíciós nehézségek ellenére igen fontos, hiszen a fejlesztés és képzés terén is hasznosítható. A kompetenciavizsgálat a fejlesztés területén arra is használható, hogy a szervezet egy bizonyos részének, részlegének általános képzési szükségleteit fedje fel. Segítségével hosszabb időn keresztül nyomon követhető az egyén fejlődése is, például valamilyen képzés előtt és után.⁵ Szem előtt kell tartani ugyanakkor azt is, hogy mik a kompetenciafejlesztés határai a feladatkörök és az azokhoz szükséges kompetenciák ismerete kapcsán. Mivel a kompetencia-alapú megközelítésben nincs egy összefoglaló jellegű tudásanyag a javítóintézeti dolgozók vonatkozásában, ezért kísérletet teszek a feladatok mentén meghatározni, hogy mely kompetenciák hasznosíthatók a számukra a javítóintézeti nevelés során.

A javítóintézetek esetében a feladathoz köthető kompetenciák értelmezésem szerint azon készségeket, elméleti és gyakorlati tudást jelentik, amelyek a javítóintézet célja mentén kialakított, konkrét munkafolyamatok hatékony elvégzéséhez szükségesek. A dolgozók feladatai a növendékek szükségletei alapján kerülnek meghatározásra. Ezek egy része jól körülhatárolható tevékenység, vannak azonban olyanok is, amelyek a feladat végrehajtásának jellegéből adódóan kevésbé jól körülírhatóak. A homályos, megfoghatatlan feladathoz viszont nehezebb az ahhoz szükséges kompetenciákat beazonosítani. Annak érdekében, hogy a feladatokhoz hozzárendelhetővé váljanak a megfelelő kompetenciák, a javítóintézetben pedagógiai munkát ellátó, kifejezetten a növendékek oktatásával-nevelésével foglalkozó dolgozók feladatait veszem sorra. Fontos kiemelni, hogy a javítóintézetekben a munka hatékonyságának mérése nem egyszerű, ennek okát a későbbiekben – a javítóintézeti oktatási szükséglet biztosításával összefüggésben – részletezem.

¹ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

² Hatvani E., Hegedűs J. (2015)

³ Nagy J. (2010)

⁴ Le Deist, F. D., Winterton, J. (2005)

⁵ Klein B., Klein S. (2002)

A fiatalok bünelkövetők szükségletei

Lipsej és munkatársai a fiatalokakra fókuszáló beavatkozási módszerek két komponensét írják le. A felügyelet a fiatalok viselkedésének nyomon követésére vagy ellenőrzésére szolgál, amely a zárt intézetekben és a büntetés-végrehajtási intézetekben valósul meg leginkább. A kezelési komponens az intézetben belül nyújtott tevékenységekből vagy szolgáltatásokból áll, amelyek célja a tartósan pozitív viselkedési változások elősegítése.⁶

A fiatalok fogvatartottak élete a rács mögött egymásra épülő követelmények láncolatából áll, mindent utasításra végeznek, minden tevékenységre felszólítják őket; nemcsak azzal kapcsolatosan fogalmaz meg az intézet elvárásokat, hogy mit cselekedjenek, hanem azt is megmondja, hogy hogyan tegyék.⁷

A javítóintézetben nincs rács, a csoportszobákban ajtók vannak, a növendékek élete kevésbé utasításon alapuló, mert több eszköz áll rendelkezésre a pedagógiai módszerek előtérbe helyezésére. Azonban meg kell jegyezni, hogy a fiatalok jellemzői közel azonosak, így szintén a szabályok és a szigorú napirend biztosítja a kereteket.

Gyerekkorban a szociális kompetencia elsajátításánál kiemelten fontos a család hatása, amely a szocializáció első és legfontosabb helyszínéül nemcsak az önmagán belüli, hanem a külső társas viszonyok kialakításában is jelentős szerepet játszik. Három különböző kutatás eredményei is azt mutatták, hogy a fiatalok bünelkövetők családi háttere hasonló, szüleik elváltak vagy külön éltek, és a legtöbb gyerek kapcsolatot sem tartott azzal a szülőjével, akivel nem élt együtt.⁸ A fiatalok bünelkövetők jelentős részének a szocializációja tehát fejlesztésre szorul.⁹ Volentics Anna reszocializációs modellje¹⁰ alapján a zárt intézeti nevelés során figyelembe kell venni a fiatal mentálhigiénés, szociális jellegű, egészségügyi ellátási, valamint nevelési-oktatási szükségletét. Az oktatási szükséglet fontosságát jelzi Gendreau és munkatársai vizsgálati eredménye¹¹ is, amelyben azonosították azt a nyolc prediktív tényezőt, amelyek a legszorosabb kapcsolatban állnak a bűnismétléssel. E szerint a bűnismétlés bekövetkeztének egyik veszélyeztető faktora az alacsony iskolai végzettség.

A zárt intézeti oktatás sajátosságai

Annak érdekében, hogy a javítóintézeti dolgozók feladatellátásához szükséges speciális, szakmai kompetenciák beazonosíthatóvá váljanak, a javítóintézeti neveléssel elérni

kívánt célt és az ahhoz rendelkezésre álló eszközöket kell vizsgálni. A javítóintézet céljához illeszkedve kerültek meghatározásra a javítóintézetben közvetlenül a növendékek gondozás-nevelésének irányelvei, amelyek a felmerülő szükségletek alapján a dolgozók feladatait is jelentik. Azokat a legfontosabb irányelveket, amelyek mentén a javítóintézeti nevelést a javítóintézetnek meg kell szervezni, a javítóintézetek rendtartásáról szóló 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet, valamint az egyes intézmények Pedagógiai Programja és Házirendje tartalmazza. A dolgozók tevékenységének bemutatásán keresztül rajzolódna ki legélesebben az ezek ellátásához szükséges kompetenciák, a területi korlátok miatt azonban jelen tanulmányban kizárólag az oktatást – mint növendéki szükségletet és dolgozói feladatot – részletezem.

Hazánk öt javítóintézetében vagy saját iskola működik, vagy külső iskolákkal kötött együttműködési megállapodás keretében folyik az oktatás. A javítóintézetben az iskolai tanár, tanító a köznevelésre vonatkozó jogszabályokban előírt képzés birtokában dolgozhat. Ennek megfelelően a nevelési-oktatási intézményekben – a pedagógus-munkakörben alkalmazottak végzettségi és szakképzettségi követelménye alapján – 5-6. évfolyamon a tantárgynak megfelelő szakos tanár vagy a tantárgynak megfelelő műveltségi területet végzett tanító, 7-8. évfolyamon a tantárgynak megfelelő szakos tanár taníthat.¹²

Lényeges különbségek mutatkoznak ugyanakkor a köznevelési intézményekben zajló és a javítóintézetben megvalósuló oktatás között. A köznevelési intézményekben a tanulókat teljesítményük alapján különböztetik meg, a büntetés-végrehajtásban és a javítóintézetekben pedig az oktatásnak az a célja, hogy a veszélyben lévő vagy a bűncselekmény elkövetésében érintett fiatalok részére speciális segítséget nyújtson. Ahhoz, hogy ilyen oktatást lehessen biztosítani, elengedhetetlen ezen fiatalok szükségleteinek és helyzetének ismerete, valamint a fejlődési célok felállítása.¹³

A nemzetközi kutatások következetesen szoros összefüggésről számolnak be a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerében való részvétel és az olyan változók között, mint az osztályzatok, az iskolai lemaradás, az alacsonyabb osztályszint, valamint az oktatási intézményből való eltanácsolás. A becslések szerint a fiatalok bünelkövetők 20 százaléka nem jár iskolába a korrekciós intézménybe kerülésekor.¹⁴ Egy Egyesült Államokban készített felmérés szerint a fogvatartott fiatalok 30-60 százaléka rendelkezik részképeség zavarokkal, és igényel speciális oktatási szolgáltatásokat, ami a köznevelési intézményekben tanulók esetében mindössze 10-12 százalék.¹⁵ Ohara

⁶ Lipsey, M. W., Howell, J. C., Kelly, M. R., Chapman, G., Carver, D. (2010)

⁷ Czenzer O. (2008)

⁸ Kovács K. (2014)

⁹ Szegál B. (2007)

¹⁰ Volentics A. (1996)

¹¹ Gendreau idézi Borbó A., Szabó J. (2012)

¹² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

¹³ Czenzer O. (2008)

¹⁴ Sedlak, A. J., McPherson, K. S. (2010)

¹⁵ Mathur, S. R., Clark, H. G. (2014)

és munkatársai vizsgálatának¹⁶ az volt a célja, hogy feltárja a javítóintézeti nevelés fiatalok bűnelkövetőkre gyakorolt hatását egy olyan japán zárt intézetben, amely minél inkább családi környezetet és komplex oktatást igyekezett biztosítani. Összehasonlították a fiatalok befogadaskor és elbocsátaskor mért tanulmányi teljesítményét, valamint ellenálló képességét, illetve vizsgálták, hogy mely beavatkozások javították ezeket. A résztvevőket az elbocsátaskor elért eredményük alapján a fejlődő (IG) vagy a nem javuló csoportba (No-IG) sorolták be. Az eredmények azt mutatták, hogy a tanulmányi teljesítmény és az ellenálló képesség is szignifikánsan magasabb volt elbocsátaskor, mint a felvételnél. A fejlődést elért csoporttagok közös jellemzőjeként azonosították a javuló tanulmányi teljesítmény mellett a tartózkodási idő hosszát és a szociális munkások látogatásainak számát.

Hazánkban is hasonló a helyzet, a növendékek jelentős része érkezik iskolai lemaradással a javítóintézetbe, ami azt jelenti, hogy tudásuk általában nem éri el a megszerzett bizonyítvány alapján elvárható szintet. 2015-ös adatok szerint – a magyar javítóintézetek oktatási adatai alapján – a befogadott növendékek iskolai végzettsége többségében nem éri el a 8. osztályt. Az általános iskola 8. osztályával nem rendelkezik a 16 éves, illetve a 16. életévét betöltött növendékek 60-70%-a.¹⁷

Ahogy Hovey és munkatársai is hangsúlyozzák, a fiatalok bűnelkövetők sikeres reintegrációja érdekében a pedagógiai munkát ellátó dolgozóknak ismerniük és érteniük kell az ehhez a speciális populációhoz kapcsolódó egyedi szükségleteket és a jó gyakorlatokat. Ezt segítheti elő például a fiatalok igazságszolgáltatási intézményeiben dolgozó személyzet kulturális kompetenciaképzése. Ezen túlmenően kellő gondossággal kell eljárni a fiatal tanulmányi előmenetelét tartalmazó dokumentáció beszerzése érdekében, beleértve a speciális oktatási szükségletre vonatkozó információkat. A tanulmány kiemeli, a tanárokat ki kell képezni annak érdekében, hogy képesek legyenek támogatni a tanulmányi nehézségekkel küzdő fiatalokat, szorosan figyelemmel kísérik a tanulmányi és viselkedési előrehaladásukat, és tisztában legyenek az őket általában jellemző gyógypedagógiai folyamatokkal.¹⁸ A fiatalok oktatásának célja tehát a hiányzó ismeretek pótlása, a tanulás iránti motiváció felkeltése, a magasabb iskolai végzettség megszerzésének elősegítése, valamint lehetőség szerint a továbbtanulás előkészítése, megszervezése. Ennek a növendék intézetbe való befogadását követő egyik lépése a meglévő tudás feltérképezése a gyógypedagógus segítségével, valamint az egyéni oktatási terv, amit a gyógypedagógus és a szakértői csoport véleményének figyelembevételével az osztályfőnök/tanulócsoport-vezető készít el.¹⁹ Mindezek alapján feltételezhető, hogy a bizonyítvány szerinti osztályfokhoz képest igen nagy

16 Ohara, T., Matsuura, N., Hagiuda, N., Wakasugi, N. (2020)

17 Antal G., Hegedűs S., Puskás P., Szabó P., Szim A. (2014)

18 Hovey, K. A., Zolkoski, S. M., Bullock, L. M. (2017)

19 Antal G. et al. (2014)

a szórás a javítóintézeti növendékek tényleges tudását tekintve. Ez már önmagában többlet kompetenciát igényel a köznevelési intézmények pedagógusaihoz viszonyítva, azonban a javítóintézetekben az azonos osztályfokkal rendelkezők tárgyi tudása közötti jelentős eltérések mellett egyéb tényezők is közrejátszanak. A zárt intézeti, így a javítóintézeti oktatás másik – közneveléshez viszonyítva – rendhagyó jellemzője, hogy mivel a növendékek száma általában nem olyan magas, hogy egy osztályban csak azonos osztályfokú fiatalok legyenek, ezért egy-egy osztályban akár két-három különböző osztályfokú növendék tanul. Ehhez elengedhetetlen a heterogén csoportok differenciált oktatásához szükséges pedagógiai tudás és készségek megléte. További speciális tényező, hogy az intézetbe kerülés nem a köznevelési rendszer tanévéhez igazodik (azaz a tanítás megszokott, szeptembertől júniusig tartó ritmusához), hiszen a tanév bármely hónapjában érkezhet új növendék a csoportba. A tanulók közötti különbségek így nemcsak hozottan, hanem a javítóintézeti oktatásba való bekapcsolódás eltérő időpontjai miatt is jelen vannak.

Speciális szükséglet a speciális oktatás során

A sajátos nevelési igényű tanulók a büntetés-végrehajtási intézetben büntetésüket töltő fiatalok népességének nagy hányadát teszik ki. House és munkatársai megjegyzik, előfordul, hogy a fogvatartás során nem fektetnek elég hangsúlyt a szabadulást megelőző átmeneti időszak tervezésére, ami azért aggasztó, mivel a fogyatékkal élő fiatalok fokozottan ki vannak téve a bűnisméltés kockázatának.²⁰

A hazai javítóintézetekbe bekerülő fiatalok között egyre több a sajátos nevelési igényű (SNI), illetve a speciális szükségletű.²¹ Számos növendéknek korábban már megállapította az SNI státuszát az illetékes szakértői bizottság, de a felülvizsgálat nem történt meg.²² A sajátos nevelési igény definícióját Magyarországon a nemzeti köznevelési törvény adja meg.²³ Az intézményi tanulói összetétel kapcsán az SNI státusz mellett megemlítendő a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség (BTMN).²⁴ Grisso a súlyos mentális egészségi zavarok magas előfordulási arányának lehetséges okai kapcsán azt találta,

20 House, L., Toste, J. R., Austin, C. R. (2018)

21 Hatvani E., Hegedűs J. (2015)

22 Antal G. et al. (2014)

23 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4. § 25. „sajátos nevelési igényű tanuló az a különleges bánásmódot igénylő tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékos együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.”

24 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4. § 3. „az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, továbbá személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanuló.”

hogyan a mentális egészségügyi problémákkal küzdő fiatalokat nagyobb valószínűséggel veszik őrizetbe, mint azokat, akiknek nincs ilyen jellegű problémája. Ennek oka, hogy a hatóságokkal való találkozás során hajlamosabbak a düh, az impulzivitás és az ellenségesség jeleit mutatni, ami kezelhetetlen viselkedés benyomását keltheti, mely kitörhet, ha letartóztatással fenyegető helyzetbe kerülnek.²⁵

Mindezek mellett a gyermekvédelem a speciális szükséglet definícióját használja, amely szerint a fogyatékoság, a krónikus betegség; a magatartási problémák (érzelmi problémák, szorongás, idegrendszeri labilitás); a neurotikus tünetek; a kapcsolatteremtési és alkalmazkodási nehézségek; a tanulási képességekkel kapcsolatos zavar; az antiszociális, a hiperaktív és a figyelemzavaros magatartás; a szenvedélybetegség, valamint a visszaélések áldozatainak szükségletei is speciális szükségletként jelenhetnek meg.²⁶

Motiváció a korrekciós nevelésben

A növendékek szocioökonómiai státuszával összefüggésben elmondható, hogy legtöbbjük szülei alacsony iskolai végzettségűek, ami vélhetően közrejátszik a növendékek tanulás iránti alacsony motivációjában. Ebből következik az is, hogy megelőző iskolai előmenetelük kudarcokkal, negatív élményekkel terhelt. Az iskolai végzettség megszerzését a növendékek általában nem tartják a jövőbeli életük meghatározó elemének²⁷, ugyanakkor a tankötelezettség miatt a 16 éven aluli növendékek számára az oktatásban való részvétel biztosítása kötelező. Jelentős kérdés továbbá az is, hogy a zárt intézeti oktatás milyen hatással van a bűnismétlésre. A „Pathways to Desistance” projektben részt vevő 569 fiatalok elítélt (91% férfi) adatainak longitudinális elemzésével arra keresték a választ, hogy a szabadságvesztés időtartama alatt az addigiakhoz képest jobb iskolai tapasztalat pozitív kapcsolatban áll-e a szabadulás utáni alkalmazkodással, azaz, hogy az iskolai motiváció (tanári kötődés, iskolai orientáció, házi feladatra fordított idő) és a teljesítmény (osztályzatok) hogyan függenek össze a visszaeséssel. Az eredmények azt mutatták, hogy azon szabadulók körében, akik az intézeti tartózkodásuk alatt pozitív iskolai élményekre tettek szert, növekedett az igény az oktatás folytatására vagy a munkavégzésre, valamint csökkent az önbevallásos bűnelkövetések száma és a visszaesés is alacsonyabbnak mutatkozott.²⁸

A javítóintézetek tanárai mindezek alapján – a motivációs technikák magas szintű ismerete birtokában – képesek a szocializációból és az iskolai kudarcokból fakadó ellenállást leküzdeni, a tanulást megszerettetni. Felmerül továbbá a pedagógus motivációjának

kérdése is, motiválni ugyanis csak az tud, aki maga is motivált. A növendékek iskolai sikereinek eléréséhez elengedhetetlen mind a tanár, mind a diák motivációja.

Nagy Mária a hátrányos helyzetű tanulók²⁹ oktatásával összefüggésben egy olyan tanári kompetencialistát³⁰ állított össze, amelyről aztán a tanárok véleményét kérte. Ahhoz, hogy a nehezen nevelhető, hátrányos helyzetű, alulmotivált fiatalokkal foglalkozó pedagógusok képesek legyenek az együttműködés és a kölcsönös bizalom légkörét megteremteni, a magyar tanárok az interperszonális kompetenciának a meglétét tartották a legfontosabbnak. Második helyre került a szaktárgyhoz és didaktikai tudáshoz kötődő kompetencia, amely szerint a tanár képes a diákok motiválására. A kompetenciahiányok tekintetében ugyanakkor elmondható, hogy – a kompetenciák általuk megítélt jelentőségéhez képest – egyikben sem érezték magukat megfelelően kompetensnek a diákok motiválására, azaz arra, hogy az említettek szerint megteremtsék az együttműködés és a kölcsönös bizalom légkörét, valamint hogy megismerjék a szülők világát és a diákok kulturális hátterét, és ezt a tudást a munkájukban alkalmazzák is.³¹

Valeeva és Karimonva a pedagógusok szociális kompetenciáinak vizsgálata³² során úgy találta, a tanárok közötti szoros együttműködés határozott együttjárást mutat a diákok motivációjával, az aktív tanítási módszerek alkalmazásával és a tanulók önálló tanulásszervezésével. A szociális kompetencia növekedésének dinamikáját továbbá a kialakult pedagógiai feltételek összessége határozza meg. Mindezekből kiindulva, a szociális kompetencia jelentőségének vizsgálata indokoltá válhat a pedagógiai munkát ellátók körében.

A zárt intézeti korrekciós nevelés alapvető jellemzője, hogy külső kényszer következményeként jön létre a pedagógiai helyzet, amelyből a nevelési folyamat alanyai képtelenek következmények nélkül teljes egészében kilépni. Ruzsonyi Péter úgy véli, ezen hatások ellensúlyozásaképpen a zárt intézetek széles skáláján elhelyezkedő intézményekben jelen van mára a kriminálpedagógia mint reintegrációs célhoz illesztett eszköz. A kriminálpedagógia elsődleges célja a konstruktív életvezetés megalapozása, amely folyamat kizárólag az érintettek személyiségformálása útján valósulhat meg. A tudatosan alkalmazott és szakszerű kriminálpedagógiai munkának alapfeltétele az érintettek önkéntes és aktív részvételét megalapozó motivációs rendszer kialakítása.³³ Itt fontos megjegyezni, hogy a kriminálpedagógia nem kizárólag a szabadságvesztés-

25 Grisso, T. (2008)

26 Herczog M. (2005)

27 Antal G. et al. (2014)

28 Jäggi, L., Kliewer, W. (2020)

29 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 67/A. §: A hátrányos helyzet a szülők alacsony iskolai végzettsége, az elégtelen lakókörnyezet és lakáskörülmények alapján állapítják meg. Annál a gyermeknél, akinek esetében a meghatározott körülmények közül legalább kettő fennáll, halmozottan hátrányos helyzetűnek minősül.

30 Nagy M. (2009)

31 Nagy J. (2010)

32 Valeeva, A. R., Karimova, L. (2014)

33 Ruzsonyi P. (2020)

büntetés vagy a javítóintézeti nevelés végrehajtása alatt álló fiatalok iskolai hátrányaira fókuszál, sőt, a szabadságelvonás egészét átható, reintegrációt elősegítő módszerként használható. Alapja a reintegrációs törekvés, amelyhez a jogszabályban rögzített reintegrációs célok, a megvalósításhoz szükséges tárgyi és személyi eszközök, valamint a reintegrációban résztvevő felek motivációja is szükséges.

A hatékony korrekciós beavatkozás alapelvei közé tartozik nem utolsósorban az olyan szervezeti kultúra is, amely fogékony az új ötletek megvalósítására és a felmerülő problémák során a proaktív megoldások keresésére. Mindezek eredményeként a szervezeti összhang tükröződik az alacsony fluktuációban, a gyakori továbbképzésekben és a házon belüli hatékony információmegosztásban. Kiemelendő a vezetőség és a dolgozók szociális területen szerzett szakmai tapasztalatának fontossága, ezért ideális esetben a személyzet tagjait olyan kapcsolati és készségtényezők alapján veszik fel, amelyek képesek elősegíteni a kliensekkel való kapcsolat integritását. Ehhez a szemlélethez illeszkedve, a személyzet tagjaitól elvárják, hogy támogassák a rehabilitációt, és bízzanak abban, hogy képesek az önhatékonyásra, ezáltal minőségi feladatellátást tudnak nyújtani.³⁴

A javítóintézeti nevelőmunka reintegrációs céljainak elérését vizsgálva érdemes a szervezeti kultúrára, valamint ahhoz szorosan kapcsolódóan az egyéni hatékonyságra, azaz a dolgozók kompetencia-érzetére is fókuszálni.

Motiváció és értékelés

A tanulói teljesítmény értékelése szorosan összefügg a motivációval, hiszen a zárt intézetben tartózkodó fiatalok számára ez fontos visszajelzés arról, hogy azon az úton, amin haladnak, melyek a társadalmi szempontból helyes és helytelen magatartásformák. Mivel a növendékek jelentős része nem következetes szabályok mentén szocializálódott, így különösen fontos számukra, hogy az értékelésük tekintetében kiszámítható reakciókat kapjanak fegyelmezés és pozitív megerősítés tekintetében is. Hegedűs Judit fókuszcsoportos kutatást végzett zárt intézeti dolgozókkal az értékelés témakörében, amely során a gyermekvédelmi dolgozók úgy gondolták, hogy a fegyelmezett viselkedést egyrészt jutalmazással és büntetéssel, másrészt a személyes példaadással lehetséges elősegíteni.³⁵

Az iskolai jutalmazás vonatkozásában összességében elmondható, hogy konkrét eszközök állnak rendelkezésre, így tehát az osztályozás, valamint a különböző, egyéb teljesítménnyel és magatartással kapcsolatos visszajelzések a köznevelés rendszeréből átemelve hasznosíthatóak. A kérdés az, hogy ezek a motivációs visszajelzést adó

technikák mennyire eredményesek a javítóintézeti diákok körében. Hegedűs Judit kutatásában is kiemelték a résztvevők, hogy nehézségek merülnek fel az értékelés során, mert „a jutalom nem számít értéknek a fiatalnak, vagy annyira elérhetetlen, távoli, hogy megszerzése nem szerez motivációt.”³⁶

Az értékelést nehezíti továbbá, hogy a javítóintézetekben működő iskolákban a fegyelmező intézkedések formáit és alkalmazásuk elveit az iskolák házirendjének kell rögzítenie.³⁷ Ezek azonban eltérőek lehetnek az iskolán kívüli nevelés során, ugyanis általában a javítóintézeti házirend tartalmazza a jutalmazás és a büntetés szabályait.

Meglátásom szerint a gyermekvédelmi rendszer céljaitól és elveitől idegen a „büntetés” kifejezés használata. A jogalkotó kifejezett szándéka volt, hogy a javítóintézeti nevelés a Btk.-ban való elhelyezkedése szerint sem a büntetések, hanem az intézkedések között kapjon helyet, így a „szabadságvesztés-büntetés” helyett a „nevelés” szerepel az intézkedés nevében. Természetesen a fegyelmi felelősségre vonás a nevelés fontos eszköze, azonban ezt nem szerencsés büntetésként kezelni és akként kommunikálni a növendékek felé.

Az értékelés tehát egyfelől – szabályozását tekintve – nem elég egyértelmű sem a dolgozók, sem a növendékek részére, emellett a dolgozók nehézséget is éreznek a megfelelő értékelési formák alkalmazása, a fiatalok motiválása kapcsán.

Összegzés

Látható, hogy a köznevelési intézményekben folyó oktatáshoz képest a zárt intézetben elhelyezett fiatalok bünelkövetők jellemzőiből, valamint az intézményi adottságokból fakadóan is eltérések fedezhetők fel. Mindezek következtében felmerül, hogy a gyermekvédelemben tapasztalattal nem rendelkező kollégák kapnak-e munkakezdetkor a sajátosságok alapján összeállított, speciális tudást adó pedagógiai felkészítést. Amennyiben igen, lényegesnek tartom a továbbiakban vizsgálni, hogy ez szervezett keretek között zajlik-e vagy egyfajta szokásjogon alapulóan, a régebbi kollégák által.

Ez a kérdés nemcsak a konkrét tudást tekintve, hanem az érzelmi megküzdés szempontjából is jelentőséggel bír, ezért indokoltá válik a nehéz helyzetekkel összefüggésben a kompetencia-érzet feltárása. Fontos megjegyezni, hogy mivel a javítóintézeti dolgozók lelkileg megterhelő, kevés kézzelfogható sikerrel járó munkát végeznek, nem tartanám szerencsésnek a tárgyi tudásukat „tesztelni”, hiszen valójában az a legfontosabb információ, hogy ők maguk mennyire érzik, hogy a kellő elméleti és gyakorlati tudás birtokában vannak, illetve mennyire magabiztosak egy-egy helyzetben.

³⁴ Gendreau, P., Smith, P., French, S. A. (2006)

³⁵ Hegedűs J. (2014)

³⁶ Hegedűs J. (2014) p. 198.

³⁷ 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról 5. § (1) bekezdés f) pontja

Úgy vélem, érdemes lenne vizsgálni továbbá azt is, hogy a dolgozók motiváltsága és kompetencia-érzete között van-e kimutatható összefüggés. Az attitűdvizsgálatot követően – az eredmények alapján kidolgozott – kompetenciafejlesztés javasolt, amely az említett kutatás mellett más hazai és nemzetközi kutatások eredményeit felhasználva, a javítóintézeti speciális populációra és munkakörnyezetre képes használható módszereket ajánlani. Ez fontos a hatékony reintegrációs tevékenység érdekében, valamint nem utolsósorban a dolgozók mentális állapotának támogatása miatt is, csökkentve ezzel a pszichésen megterhelő munka okozta kiégést és fluktuációt.

Felhasznált irodalom

- Antal Gábor – Hegedűs Sándor – Puskás Péter – Szabó Péter – Szim András (2014): A javítóintézeti feladatellátás szakmai folyamatainak beazonosítása, leírása folyamatában történő megjelenítése, protokolljainak, tevékenység adminisztrációjának kidolgozása, az e tevékenységekre alapozott esetleges jogszabály módosítási javaslatok megfogalmazása, mindezeknek a standardizációs anyagban történő rögzítése. Online: https://www.aszod-afi.hu/pdf/a_javitointezeti_szakmai_tevékenység_standardjai.pdf
- Borbíró Andrea – Szabó Judit (2012): Dezsiztencia és a bűnisméltés megelőzése: Harmadlagos megelőzés a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben, kutatási beszámoló 2012, kézirat
- Czenczer Orsolya (2008): Az oktatás mint reszocializációs eszköz a fiatalok büntetés-végrehajtási intézeteiben. In: Börtönügyi Szemle, 3, 1-12.
- Gendreau, Paul – Smith, Paula – French, Sheila A. (2006): The Theory of Effective Correctional Intervention: Empirical Status and Future Directions. In: Cullen, Francis T. – Wright, John Paul – Blevins, Kristie R. (szerk.), Taking stock: The status of criminological theory. Transaction Publishers, p. 419–446.
- Grisso, Thomas (2008): Adolescent offenders with mental disorders. The Future of Children, 18(2), p. 143-164. Online: <https://doi.org/10.1353/foc.0.0016>
- Hatvani Erzsébet – Hegedűs Judit (2015): Tapasztalatcsere valamennyi hazai javítóintézetben, a hazai bevált gyakorlatok összegyűjtése és tanulmányban történő bemutatás elemzése. Online: https://www.aszod-afi.hu/pdf/jo_szakmai_gyakorlatok_bemutata.pdf
- Hegedűs Judit (2014): Értékelés zárt intézetekben. Online: http://real.mtak.hu/16655/7/ertekeles_zart_intezetekben.pdf
- Herczog Mária (2005): Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK-Kerszöv, Budapest
- Himle, David P. – Jayaratne, Srinika (1990): Burnout and Job Satisfaction: Their Relationship to Perceived Competence and Work Stress Among Undergraduate and Graduate Social Workers, The Journal of Sociology & Social Welfare: Vol. 17: Iss. 4, Article 7.
- House, Lexy – Toste, Jessica R. – Austin, Christy R. (2018): An overlooked population: Systematic review of transition programs for youth with disabilities in correctional facilities. Journal of Correctional Education (1974-), 69(2), p. 3-32.
- Hovey, Katrina A. – Zolkoski, Staci M. – Bullock, Lyndal M. (2017): Mental Health and the Juvenile Justice System: Issues Related to Treatment and Rehabilitation. World Journal of Education, 7(3), p. 1-13. Online: <https://doi.org/10.5430/wje.v7n3p1>
- Jäggi, Lena – Kliwer, Wendy (2020): Reentry of incarcerated juveniles: Correctional education as a turning point across juvenile and adult facilities. Criminal Justice and Behavior, 47(11), p. 1348-1370. Online: <https://doi.org/10.1177/0093854820934139>
- Jonušaitė, Simona (2009): An Analysis of implementation of school social pedagogues' making of professional decisions as a prerequisite for development of professional competences. Socialiniai tyrimai, (1), p. 18-27.

- Klein Balázs – Klein Sándor (2002): Kompetencia a munkahelyen. In: Emberi Erőforrás Menedzsment, 3 (7).
- Kovács Krisztina (2014): Fiatalok bünelkövetők reszocializációs nevelése: Speciálpreventív beavatkozások a szabadságvesztés alatt és azt követően. In: Izsák-Somogyi Katalin (szerk.) A jogászság kezdete: A XXXI. OTDK állam- és jogtudományi szekciójában I. helyezést elért hallgatók ünnepi kötete. Budapest, Complex Wolters-Kluwer.
- Le Deist, Françoise Delamare – Winterton, Jonathan (2005): What is competence? Human resource development international, 8(1), p. 27-46. Online: <https://doi.org/10.1080/1367886042000338227>
- Lipsey, Mark W. – Howell, James C. – Kelly, Marion R. – Chapman, Gabrielle – Carver, Darin (2010): Improving the effectiveness of juvenile justice programs. Washington DC: Center for Juvenile Justice Reform at Georgetown University. Online: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/improving-effectiveness-juvenile-justice-programs-new-perspective> (Letöltés ideje: 2022. február 4.)
- Mathur, Sarup R. – Clark, Heather Griller (2014): Community Engagement for Reentry Success of Youth from Juvenile Justice: Challenges and Opportunities. Education and Treatment of Children 37. p. 713-734.
- Nagy József (2010): A személyiség kompetenciái és operációs rendszere. Iskolakultúra, 20(7-8), p. 3-21.
- Nagy Mária (2009): Tanári kompetenciák és a hátrányos helyzetű tanulók nevelése. Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei (Új sorozat 36. köt.). Tanulmányok a neveléstudomány köréből [A közoktatás méltányossági problémái és a tanárképzés], p. 59-84. Online: http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4302/1/60_85_Nagy.pdf (Letöltés ideje: 2022. február 8.)
- Ohara, Takaharu – Matsuura, Naomi – Hagiuda, Nobuko – Wakasugi, Natsuki (2020): The effects of correctional education on juvenile delinquents and the factors for their overall changes: Focusing on academic performance and family-type environment. Child & Family Social Work, 25(2), p. 401-411. Online: <https://doi.org/10.1111/cfs.12696>
- Ruzsonyi Péter (2020): A kriminálpedagógia mint a büntetés-végrehajtás kínálózó rendszerszervezési alapelve. Magyar Rendészet, 20(3). p. 215-225.
- Sedlak, Andrea J. – McPherson, Karla S. (2010): Youth's Needs and Services. Juvenile Justice Bulletin. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Online: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/227728.pdf> (Letöltés ideje: 2022. február 5.)
- Szegál Borisz (2007): A szocializáció és reszocializáció a börtönben. In: Börtönügyi Szemle, 26. évf. 3. sz. BvOP, Budapest
- Valeeva, Roza A. – Karimova, Liliyah Sh. (2014): Research of Future Pedagogue-Psychologists' Social Competency and Pedagogical Conditions of its Formation. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 131, p. 40-44.
- Volentics Anna (1996): Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Jogszabályok, egyéb források

- 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámsági igazgatásról
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Budapesti Javítóintézet Szakmai Programja, KM_364e-20190409095416 (bpjavito.hu). Online: <http://www.bpjavito.hu/wp-content/uploads/2019/05/Szakmai-Program-2018-a%C3%A1%C3%ADrt.pdf>

Bácskai Tünde

REINTEGRÁCIÓ A NEMZETI BŰNMEGELŐZÉSI TANÁCS TÁMOGATÁSÁVAL

Művészeti programok a visszailleszkedést segítő attitűdök fejlesztéséért

A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács a megelőzés szinte valamennyi területén, így a reintegrációs tevékenységben is keresi az új, már-már formabontó lehetőségeket. A hatékonyságot pedig leginkább az élmények által megalapozott önkéntességben látjuk, még ha ez első látásra a büntetés-végrehajtási területtel nehezen összeegyeztethetőnek is tűnik. Az újonnan kidolgozott módszerek igazolják, hogy a társadalomba való be-, illetve visszailleszkedéshez a művészeti ágak megfelelő alkalmazása is segítséget nyújthat.

Elmetágító – A jobb agyféltekés rajzolás lehetőségei

1. kép: Jobb agyféltekés rajzolás¹

A jobb agyféltekés rajzolást a bűnmegelőzés vonatkozásában nem csupán egy rajzolási technikának tartjuk. Ezt a szemléletet az amerikai Betty Edwards alapozta meg, aki azt

¹ A kép forrása: Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács

állítja, hogy a jobb agyféltekés rajzolás során egy olyan látásmód alakítható ki, mely az élet számos területén segítségünkre lehet. Ez pedig túlmutat a vásznon megjelenített vizuális produktumon. Az alkotás folyamata során kialakul egy olyan modell, melynek mentén könnyebben oldhatjuk meg az elénk kerülő problémákat, és határozottabban hozhatjuk meg az ezekhez szükséges döntéseinket. Betty Edwards felismerte, hogy az emberek vágnak arra, hogy a dolgokat úgy jelenítsék meg, ahogyan azokat látják, azonban az életük előrehaladtával bizonyos sémák behatárolják ezeket a lehetőségeket, és ezek mentén kezdjük megformálni a körülöttünk lévő világot. Leegyszerűsítve, e sémák miatt egy ponton megrekedünk 12 éves korunk körül, és a „pálcikaember” szinten nem lépünk tovább. Mostanra tudományos tények is alátámasztják, hogy a jobb agyfélteke szerepe számos területen kiemelkedő. Ilyen például a vizuális észlelés, az arcfelismerés vagy a dolgok egységként való érzékelése. Edwards mindezek középpontba helyezésével dolgozta ki a mára világszerte ismert módszerét, és az arra épülő programját. Ennek lényege az új megoldások keresése, inspirálva az emberi kreativitást, melynek határait nem ismerjük. A módszertan leírása mostanra tizenhárom nyelven érhető el, és világszerte 2,5 millióan forgatják szakemberek és civil érdeklődők.

Az Amerikából indult metódus az alkalmazás során módosult, egyszerűsödött. Ebből a sajátos változatból indult ki Bartók Erzsébet fejlesztőpedagógus is, aki úgy vélte, a rajzolás remek eszköze lehet különböző képességek fejlesztésének. A programot pszichológiai és pedagógiai módszertannal egészítette ki, így a kezdetben hobbinak induló rajzolás tudatos fejlesztéssé nőtte ki magát. Ennek nyomán megjelent az igény, hogy a módszer bekerüljön a hazai iskolákba, hiszen ezzel mindenki megtanulhat rajzolni. Ez változtathatna az iskolai rajzórak pozícióján, hiszen a többirányú képességfejlesztéssel párhuzamosan sokkal több gyerek számára nyújthatna kudarc helyett sikerélményt.

A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács 2014-től kezdte támogatni a jobb agyféltekés rajzolás megelőzésben való alkalmazását. A programban kezdetektől rendőrök, a büntetés- végrehajtás szakemberei és pedagógusok vettek részt, hogy munkájuk során továbbadhassák a tapasztalatokat. A módszer reintegráció területén való alkalmazása korán kiemelt figyelmet kapott, így 2019 és 2020 folyamán már mintegy 1 200 foglalkozásra került sor a bv. intézetekben. Az alkalmak számának későbbi csökkenését a pandémia okozta. A programot azóta is koordináló Bartók Erzsébet szívesebben nevezi a módszert „elmetágítónak”, mivel ez a kifejezés inkább magában foglalja annak lényegét, mint a jobb agyféltekés rajzolás elnevezés. Az elkészült alkotás fontossága nem kérdőjelezhető meg, mégis leginkább arról van szó, hogy egy kitűzött cél eléréséhez milyen pedagógiai eszközökkel meghatározott utat kell a résztvevőknek bejárniuk, milyen fejlődési szakaszokon kell túljutniuk. Miközben a résztvevő „gyanútlanul” rajzol, fejlesztve a vizuális képességeit, a térlátását, illetve a megfigyelőképességét, ezeken messze túlmenően javul a lényegkiemelési- és problémamegoldási képessége, a figyelme és a koncentrációja. Magasabb szintre lép

a tudatos eszközhasználat és a verbális kommunikáció terén. A lényeg tehát a fejlesztés és a fejlődés. A fejlődés kulcsa pedig a sikerélmény, a flow.

A résztvevők akkor élhetik át ezt a felszabadult, örömteli állapotot, ha sikerül a vásznon vizionálni azt, amit elképzeltek, megterveztek, azzal kapcsolatban pozitív visszajelzéseket, dicséretet kapnak. A fogvatartottak esetében ez sem a börtön falain kívül, sem belül nem mondható gyakori eseménynek. Ennek elérése és egy adott szinten tartása pedig jól felépített koncepción alapul. Eszerint a pozitív érzés újbóli átélése újabb feladat megoldására sarkall, aminek mindig szintet kell lépnie, többet, vagy jobban kell teljesíteni, mint korábban. Amennyiben ezt alultervezzük, csupán a rutin működik, ha pedig túlzottan megnehezítjük, a feladat teljesítését, a sikert kockáztatjuk. Ha a feladatokat sikerül a megfelelő ütemben és mértékben kihívással alakítani, akkor biztosíthatjuk a fejlődést és annak folyamatosságát. A program eredményei viszonylag hamar láthatóvá válnak. Az alkotás öröme mellett szembetűnő a személyiség és a képességek változása is. Az addig programokba nehezen bevonható fogvatartott motiválttá válik, ami más területeken is megnyilvánul. A fogvatartottak megtapasztalják, hogy az addig elképzelhetetlennek tűnő eredmény a befektetett munkával és kitartással megvalósul. A foglalkozás vezetőjének kiemelt szerepe van a fejlődés menetében, folyamatosan és tudatosan kell kihívások elé állítani a résztvevőket. Példa erre a „kevesebb radír effektus”, ami azt az egyszerű szituációt takarja, amikor munka közben nem jut mindenkinek egy saját eszköz, ám viszonylag gyakran volna rá szükség. Itt megkerülhetetlenek azok az interakciók, melyek meghatározzák a csoport tagjainak szociális kapcsolatrendszerét. Ilyen a türelem, az együttműködés, az empátia vagy az önállóság. Ezek fejlődése egyben az értékrend és a személyiségjegyek alakulását is eredményezi. A visszajelzések szerint egy 7-10 alkalmas képzés során már megfigyelhetőek változások, melyek a magatartás és a fegyelmi helyzet területén tapasztalhatóak. A rajzfoglalkozásokon való részvétel önkéntes, ám kiválasztás alapján történik. Ez fontos, mert az egyéni motivációnak el kell érnie azt a szintet, amikor az egyébként konfliktuskereső fogvatartott is alkalmazkodik a csoport szabályaihoz azért, hogy lehetőséget kaphasson. A tapasztalatok szerint ez jól működik, hiszen elenyésző azok száma, akiket a szabályok megszegése miatt kellett megfosztani a részvétel lehetőségétől. Szintén a program sikerét mutatja, amikor a résztvevők a munka utáni pihenés helyett a foglalkozást választják.

A jól működő program mögött a büntetés-végrehajtás elhivatott reintegrációs munkatársai állnak, illetve a szervezet vezetésének támogatása. Az eredményességet meghatározza a csoport létszáma, összetétele, illetve a foglalkozások száma, gyakorisága. Az intézetek jellegéből fakadó különbségek miatt speciális megoldásokra van szükség. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága a reintegrációs tisztek számára nagyfokú önállóságot biztosít az egyes helyszíneken a képzés optimális feltételeinek kialakítására. Ez teszi lehetővé a program hatékony működését az eltérő

feltételek között. Így akár hétvégi tömbösített megoldási formákban is gondolkodhatnak a szervezők, és nem ritka, hogy szabadidőben végezhető feladattal látják el a résztvevőket, akik így szűkebb környezetükben is büszkélkedhetnek az eredményeikkel, sőt gyakran próbálják továbbadni a tanultakat érdeklődő zárkatársaiknak. Nemcsak az intézetben belüli interakciók válnak mindentől tartalmassá, hanem a foglalkozások nagyban hozzájárulnak a külső kapcsolatok minőségének javulásához, segítenek azok erősítésében, színesítésében. A fogvatartottak gyakorta célzottan, valamelyik szerettük számára készítik műveiket, a sikeres alkotáshoz kapcsolódó elismerés pedig megerősíti az önbizalmukat, ami a kapcsolatrendszerben betöltött pozíciójukra is jó hatással lehet. A szakemberek szerint a fogvatartottaknál az ajándékozási metódus is viszonylag új viselkedési formának számít, ami ily módon a rajzokon keresztül szintén pozitív megerősítést kap.

A jobb agyféltekés rajzolás szinte leképezi a szabadulás utáni életet, hiszen – ha kicsiben is, de – megjelenik a saját elképzelésen alapuló célkitűzés, melynek megvalósítása befektetett energiát és kitartó munkát igényel, ami sikert eredményez. Indirekt módon kapnak egy, a szabadulást követően alkalmazható modellt, mely a célkitűzés – tervezés – megvalósítás – siker láncolatán alapul. A foglalkozások tematikája garantálja a sikert annak ellenére, hogy az alkotás során folyamatosan merülnek fel problémák akár a készülő képpel, akár a kényszerű együttműködéssel kapcsolatban. Előbbinél minden mindennel összefügg, egy „visszatörles” a kép egyéb részleteit is módosíthatja. Ez a részletlátást, és az összefüggések felismerését is megköveteli a résztvevőktől, mely ugyancsak segíthet a sikeres visszailleszkedésben. Az esetleges hibák javíthatóak, mely tovább fejleszti a kudarcűrő képességet és a kitartást, hiszen gyakorta újra és újra kell kezdeni egy-egy részlet kidolgozását. A folyamat számos döntéshelyzetet rejt, és bár a tét nem jelentős, kialakul egyfajta kényszerhelyzet, mely a fogvatartottak számára azt jelenti, hogy az adott problémára – mérlegelést követően – optimális megoldást, tervet kell találni, amit meg is kell valósítaniuk.

Ahhoz, hogy a jobb agyféltekés rajzolás lehetőségeit sikerüljön érvényesíteni, a büntetés-végrehajtás szakembereinek munkája elengedhetetlen. Az eredményességhez a tréningek során elsajátított ismereteken túl kiváló pedagógiai érzék és motiváció szükséges. A projekt sikere annak is köszönhető, hogy a programot helyi szinten elhivatott, felkészült kollégák koordinálják, akik élnek a projekttel kapcsolatban biztosított önállósággal. Amennyiben pedig igénylik a szakmai támogatást, lehetőségük van konzultációra, illetve tudásukat ún. tutoriál képzéseken mélyíthetik el. Ezek hatékonyságát az is segíti, hogy a résztvevők már rendelkeznek módszertani, pszichológiai és pedagógiai alapokkal, így tovább finomítható az az eszköztár, mellyel biztosítani lehet a sikerélményt, ami a program alappillére.

A tutoriál képzéseken lehetőség van arra is, hogy új, akár speciális témák kerüljenek a tematikába, mely szigorúan csak kipróbálást követően történhet meg. Itt lehet felkészülni a csoport dinamikus működtetésére, az egyéni szükségletek figyelembe vételére, vagy a váratlan helyzetek kezelésére.

A képzésen részt vett közel száz büntetés-végrehajtási szakember munkáját segítik a Bartók Erzsébet és Tóth Zsolt által készített kiadványok is – „*Elmetágító Rajzolás, Elmetágító Festészet*” címmel –, melyeket a szerzők foglalkozásvezetőknek szántak, akik munkájuk során bármikor segítségül hívhatják ezt a szemléletes szakirodalmat, ha az alapokat szeretnék felidézni.

A jobb agyféltekés rajzolásról született könyvről Betty Edwards azt mondta: „*Nem egyszerűen egy könyv a rajzolásról, egy könyv az életről.*” Ez magáról a módszerről is elmondható, amivel a metódust alkalmazó büntetés-végrehajtási szakemberek is azonosulni tudtak.

„Fessünk jövőt! Picasso-projekt”

A művészeti programok keretében valósult meg a „Fessünk jövőt! Picasso-projekt” a Váci Fegyház és Börtönben, ami azért került a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács támogatott programjai közé, hogy kiaknázzuk a közösségi művészetben rejlő lehetőségeket. Ennek lényege, hogy a közösség tagjainak lehetősége nyíljon kifejezni az őket foglalkoztató tartalmakat, és szélesebb társadalmi rétegek számára is láthatóvá tenni azokat a művészet eszközeivel. A Váci Fegyház és Börtön Picasso-projektjének keretében a fogvatartottak a büntetés-végrehajtási intézet területén – a falakon belül – elhelyezkedő, 40 m hosszú és 3,8 m magas, sík falfelületen ábrázolták mondanivalójukat. Ötleiteiket saját maguk jelentették meg szövegek és vizuális tartalmak formájában. Ezt egy fogvatartotti pályázat előzte meg, így a kiválasztott pályaművek kerültek a hatalmas felületre a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, a Váci Fegyház és Börtön, a Márianosztrai Fegyház és Börtön, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet és a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet lakóinak munkája nyomán. Már a Váltó-sáv Alapítvány által szervezett felkészítő foglalkozásokon is érezhető volt, hogy a fogvatartottak jutalomként élik meg a részvétel lehetőségét. Ennek hatására a korábban magatartási problémákkal küzdő résztvevőknél is pozitív változás volt tapasztalható. A rajztanár által tartott felkészítésen a fogvatartottak közösen gondolkodva választottak témákat és tökéletesítették azokat. Gyakran volt példa a törlésre, javításra, újrakezdesre, mely folyamatnak jelentősége van a reintegrációban, ahogyan az eredményesség megélésének is. Az alkotással járó sikerélményt itt a pályázaton megfelelés sikere is gazdagította, valamint az a tény, hogy a kész mű hosszú távon marad látható az intézet valamennyi lakója, sőt az újonnan érkező fogvatartottak számára is.

Börtönszínház – Drámapedagógia a falakon belül

Gyakorta hangoztatjuk, hogy a pedagógiai eszközök alkalmazása számos lehetőséget tartogat a reintegráció területén. A pedagógia eszköztárában pedig régóta szerepel a tanítási dráma vagy a szociodráma is. A bv. intézetekben alkalmazott ún. börtönszínházi foglalkozások támogatásának célja a módszerben rejlő lehetőségek kiaknázása a bűnisméltés megelőzése érdekében. Az elmúlt időszakban a börtönszínházi alkalmakat a pandémia befolyásolta, de remélhetőleg ez átmeneti nehézséget jelentett csak.

A drámapedagógia reintegrációban betöltött szerepét jól szemlélteti a fiatal elkövetőkkel folytatott munka. A Káva Kulturális Egyesület Nemzeti Bünmegelőzési Tanács által támogatott projektjei kapcsán erre vonatkozóan értékes szakmai tapasztalatok gyűltek össze. Ezek alátámasztják a drámapedagógia és a börtönszínház létjogosultságát.

A börtönökben megvalósuló színházi munka általában egy produkció közös létrehozására szerveződik. A választás lehetősége adott, általában irodalmi vagy filmes alkotás, esetleg a büntetését töltő egyén vagy az általa ismert karakterek drámájának színpadra állítása valósul meg. A programban részt vevők számára már a szerepek kiválasztása is lényeges. Az átgondolt szereposztás segíti hozzá a fogvatartottakat az adott karakter megismeréséhez, a jövőre való felkészüléshez. A karakter megismerése közben tudja azonosítani annak motivációit, döntéseinek, tetteinek következményeit. A szerepével kapcsolatos belső meggyőződése, a karakter értelmezése és a külső visszacsatolások révén alakítja ki a viselkedési formához való viszonyulását. A reflexiók segítik abban is, hogy azonosítani tudja a magára és másokra nézve ártalmas magatartási formákat. Ettől az értékrendjében bekövetkező változásokat remélhetjük. A fogvatartott különböző karakterek bőrébe bújva akut kritikus szituációkat, vagy elhúzódó krízishelyzeteket élhet át. Függetlenül attól, hogy ezek valóságban, abszurd módon vagy elvonatkoztatott formában történnek, segítenek abban, hogy az életben felismerje, megértse a többi szereplő különböző helyzetekben adott verbális és nonverbális válaszait. Ez az empátiás képesség területén bekövetkező fejlődés pedig kulcsfontosságú eleme lehet a sikeres reintegrációnak. Ha a társadalomban valaki a hétköznapiak során képtelen a saját nézőpontjától eltávolodni, egy másik ember szemüvegén át látni a történeteket, akkor nem lesz a valóság része, ami peremre kerüléshez, konfliktusokhoz, kriminalizálódáshoz vezethet. Hasonlóan nehezíti az életünket, ha - szintén az empátiás képességek hiánya folytán - szélsőségesen ítélkezünk mások felett, vagy nem ismerjük el, hogy ha a kritikusan szemlélt ember helyében lennénk, esetleg magunk is így reagálnánk. A karakterek megismerése által fejlődő empátiás képesség elősegíti a környezetünkben való kapcsolatteremtést, mely az első lépés az együttműködéshez vezető úton. Az együttműködésre képes ember könnyedén válik egy közösség részévé, melynek megtartó ereje már a reintegrációs törekvéseket szolgálhatja. Fentiek persze levezethetők abból az irányból is, hogy az empátia hiánya hogyan segítette az elkövetővé válást. Hasonló végeredményt kapnánk. A jól megválasztott darab

gondos, szakmailag megalapozott felépítésével elkerülhető, hogy az empátia gyengeségként mutakozzon meg, hiszen ez adott helyzetben nem volna motiváló a fogvatartottak számára. Bár az elkészült darab bemutatása – az alkotás folyamatához hasonlóan – zárt körülmények között zajlik, a sikerélmény és elismerés vonatkozásában ennek mégis fontos szerepe van a fentebb vázolt reintegrációs célok tekintetében.

Itt meg kell említenünk az Art-ravaló programot, mely – bár mostanra a szervezők javító- nevelő otthonokat is felkeresnek a lehetőséggel – jellemzően nem kriminalizálódott fiatalokkal dolgozik, ám e tekintetben jelentős kockázattal bíró csoportot céloz meg.

A Szubjektív Értékek Alapítvány és a Faktor Terminál Egyesület Schermann Márta színész, rendező által irányított, közös szociális-művészeti projektjében – a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács támogatásával – hátrányos helyzetű, illetve állami gondoskodásban felnőtt, 18-24 éves kor közötti fiatalok vehetnek részt. A sikeres életkezdéshez pályaorientációs szakemberek, élménypedagógusok, coach-ok, szociális munkások és közgazdászok nyújtanak támogatást. A program gerince egy darab színpadra állítása, melyre fél év áll rendelkezésre. Ebben színházi szakemberek, táncművészek és drámapedagógusok segítik őket, de a munka nem színészek képezéséről szól. Sokkal inkább arról, hogy a művészeti tevékenységen keresztül fejlesszék a fiatalok önismeretét, ezáltal közvetetten a társadalomra, a világra való reális rálátásukat. A feldolgozott művek bővelkednek a drámai helyzetekben, melyek karaktereinek megformálása során számos analógia bukkan fel valós élethelyzetekkel. Egyik ilyen – a bv. intézetekben is felmerülő – jelenség a szabadság megélésének ambivalenciája. A vágyott szabadság mámorító boldogsága és az annak velejáróitól, kötelezettségeitől való félelem, mellyel mind a fogvatartottak, mind az Art-ravaló programban résztvevő fiatalok szembesülnek. Ebben és még számos szituációban találkoznak „áthallással” a színpadi munka és a személyes életük között. Ez segít, hogy erősségeik és gyengeségeik tudatosítása révén lehetővé váljon számukra életük orientált tervezése, hiszen ez egy olyan terület, ahol szinte valamennyi programba kerülő fiatalnál hiányosságok jelentkeznek.

A négy éve zajló program tapasztalatai rendkívül ígéretesek. A bevont fiatalok lemorzsolódása minimális, holott számukra korábban az önkéntes szabálykövetés komoly nehézséget jelentett. Ezzel párhuzamosan nagyon biztató eredmények mutatkoznak a továbbtanulás, az álláskeresés és az elnyert állások megtartása tekintetében is.

„Nem az én bűnöm, mégis az én büntetésem!” – Fogvatartottak, gyerekek, művészet

Különleges perspektíva adta az ötletet a Balassagyarmati Fegyház és Börtön szakembereinek a „Nem az én bűnöm, mégis az én büntetésem!” című projekthez, mely a művészeti programok különböző területeit ötvözte.

Magyarországon az összes ismertté vált bűnelkövető közel 12 százaléka fiatalkorú. A jelenségre negatívan hat az egyes családok diszfunkcionális működése, melyet a társadalomban tapasztalható gazdasági nehézségek és az értékrendek deformitása tovább erősít. A szülők munkaerőpiacon betöltött szerepe és az azzal együtt járó hátrányos, olykor halmozottan hátrányos helyzet szintén kockázati tényező lehet. Ezt súlyosbítja, ha egy gyerek szüleinek egyike törvénszegő magatartása folytán büntetését tölti. A minden téren támogatás nélkül maradt, kötődési problémákkal küzdő fiatalok könnyebben válnak elkövetővé. A gyermek és a fogvatartott szülő megfelelő minőségű kapcsolattartásának elősegítésétől a szakemberek mindkét fél esetében pozitív változásokat remélnek, ráadásul az a fogvatartás rendjével és biztonságával is összeegyeztethető. Így jött létre a büntetés-végrehajtás védőszentje után „Adorján” nevet viselő művészeti tábor, ahová börtönben lévő szülők gyermekeit és hasonló sorsú erdélyi – a Szent Ferenc Alapítvány által gondozott – gyerekeket vártak Balassagyarmaton. A meghívott művésztanárok komoly- és könnyűzenei, drámapedagógiai, jobb agyféltekés rajzolás- és táncfoglalkozásokat tartottak a gyerekeknek, míg a lelki megerősítésükről Bójte Csaba, ferences rendi szerzetes gondoskodott.

A gyerekek rajzaikat ajándékba adták a szüleiknek, melyről Csaba testvér így vélekedett: „Mégiscsak jobb, ha ez van a falakon, mint pucér nők, nem? Mit is jelenthet ezeknek a férfiaknak az, hogy azok az emberek adnak ételt-italt a gyermekeiknek, foglalkoznak velük ebben a táborban, akik hétköznap őket őrzik a börtönben?”

A gyerekek – közülük 34 Nógrád megyei lakóhellyel rendelkező elítélt gyermeke, 17 pedig a dévai Szent Ferenc Alapítvány által gondozott gyerek – nehezen nyíltak meg a felnőttek és egymás előtt, de a művészeti eszköztárral dolgozó szakembereknek sikerült elnyerniük a bizalmukat. A kapcsolattartás a rendkívüli beszélők alkalmával valósult meg, ahol csak egymásra figyelve mélyebb beszélgetésekre is volt lehetőség. Több gyerek arról számolt be, hogy igazából itt tudott nagyon sok mindent megbeszélni „felnőttekkel”, amire otthon nem volt lehetősége. A tábor végén, Balassagyarmaton, a Rózsavölgyi Márk Zeneiskola színpadán a gyerekek közönség előtt mutatták be zenés előadásukat, mely mindenki számára maradandó közösségi élménnyé alakult.

A program a Balassagyarmati Fegyház és Börtön vezetésével és a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet együttműködésével folytatódott 2020-ban, a „Fókuszban a gyerekek” című projekt keretében. A projektben a művészeti programok a bv. intézetek személyi állományának szóló érzékenyítő, valamint a fogvatartotti állománynak szóló szülői szerepet erősítő tréningekkel egészültek ki. A kapcsolattartást az ún. Skype-beszélők biztosították, így a fogvatartottak és gyermekeik közötti közvetlen, személyes találkozásokat az információs és kommunikációs eszközök segítettek kiegészíteni. Ezzel a kapcsolattartást a hátrányos helyzet sem akadályozhatta, hiszen

mindenki számára könnyen elérhető volt a lehetőség az e-Magyarország pontokon, vagy oktatási intézményeken keresztül.

Az említett nagyobb projekteken túl a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács több olyan komplex programot támogat, melyek elemei között szerepel egy-egy művészeti ág, hiszen a módszer nemcsak a reintegráció, hanem a felzárkóztatás, a személyiségfejlesztés és a közösségépítés területén is eredményesen alkalmazható. A számos pozitív visszajelzés megerősít minket abban, hogy továbbra is legyünk nyitottak a művészeti programok támogatására és fejlesztésére a megelőzésben.

A témával kapcsolatban további hasznos információk találhatóak az alábbi honlapokon:

- <http://elmetagito.hu>
- <https://kavaszinhaz.hu>

Gulyás Máté – Várkonyi Zsolt Kristóf

A SZENT ADORJÁN MILLENNIUMI EMLÉKÉVEK (2019-2024) KIEMELT ESEMÉNYEI

Egy szervezet erősségét, hitelességét, kultúráját meghatározza a hagyományok tisztelete és ápolása.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2022-ben is leróta tiszteletét Szent Adorján, a büntetés-végrehajtás védőszentje előtt.

Szent Adorján és Zalavár

A Szent Adorjánhoz köthető legrégebbi ismert és legjelentősebb magyarországi helyszín Zalavár, Vársziget, régi nevén Mosaburg.

A mártír katonaszent kultusza már a honfoglalás előtt elkezdődött a Pannónia néven örgrófsággá szervezett, mai Nyugat-Magyarországon.

Az egykori zalavári zarándoktemplom – melynek felépítésére a 850-es éveket követően került sor – az évszázadok során elpusztult, s annak romjaiból, egykori köveiből építették a templomot és a Szent István által alapított monostort, melynek védőszentje ugyancsak Szent Adorján volt.

Egyetlen olyan település van Magyarországon, amelyről biztosan tudható, hogy szent ereklyének adott otthont a IX. században, ez pedig nem más, mint Mosaburg, Zalavár.

Az a tény, hogy elődeink a vértanú IX. századi nyughelyén építették fel a templomot bizonyítja, hogy a Zala torkolatvidékének lakossága biztosította a keresztény vallásos kultúra törésmentes továbbélését. Szinte példa nélkülinek tekinthetjük ezt a folyamatosságot, hiszen a történelminek tekinthető mintegy száz év alatt a népvándorlás korában népek és kultúrák tűntek el, olvadtak egymásba.

Összekötő kapcsok, összekötő gondolatok

Szent Adorján a legkorábbi ismert, hazai templomvédőszentek közé tartozik, mártíromsága és tisztelete ugyanúgy ezer éves múltra tekint vissza, mint a büntetés-végrehajtás története. Országalapító királyunk Imre herceghez intézett intelmeiben szólt a bűnről

és a büntetésről, a független magyar egyházszervezet életre hívásáról és működéséről, az értékek őrzéséről és tiszteléséről.

A Szent István-i tettek és gondolatok azok az összekötő kapcsok, melyek Zalavárhoz és Zalaapátihoz kapcsolják szervezetünket, s amelyeknek mentén a korunknak megfelelő módon ápoljuk és erősítjük a történelmi múltból és hagyományokból táplálkozó hitet és erőt.

A múlt kutathatóságának korlátai és nehézségei

Tóth Endre „Szent Adorján és Zalavár” című tanulmányából ismerhetjük meg a következőket:

„A római uralom megszűnése után a Dunántúlon élő népesség története eredményes kutatásnak egyik fontos összetevőjét a kereszténység írásos és tárgyi forrásainak a vizsgálata jelenti. Ennek a kedvező adottságnak az oka a – 4. században már egységesen rómainak nevezhető – helyi lakosság kereszténysége, szemben a sorozatosan érkező, letelepedő vagy tovább vándorló népek jórészenek „pogányságával”, ezek keresztény tárgyi emléke elenyésző számú. Ezért a keresztény leletek főként a helyben élő népesség történetének kutatását segítik elő. E leleteken esetenként jól nyomon követhető a mediterráneum keresztény tárgyainak téma- és stílusváltozása, ezáltal a dunántúli lakosság kereskedelmi-kulturális kapcsolatai. Az első évezred második felének a kereszténységre vonatkozó írott és tárgyi emlékek mennyisége nem egységes: eleinte még akad forrásemlítés, az emlékek nagy része azonban tárgyi jellegű. Az utóbbiak száma az 5. századi visszaesés után a 6-7. században emelkedik. A rájuk vonatkoztatható írott források azonban eltűnnek. Ezért a leletek értelmezése máig kérdéses: a helyi őslakossághoz kapcsolhatók-e, vagy az avarok által elhurcolt mediterráneumi népességhez? A keresztényekre vonatkozó forrásokat és leleteket nélkülöző 8. század sem tartható a „pannoniai” kereszténység végleges megszűnése időszakának.”¹

A keresztény közösségek megjelenése, továbbélése, folyamatossága

„A keresztény közösségek megjelenésétől, majd az önálló (nem lakóházakból átalakított) templomok építésétől – azaz a 4. századtól – kezdve a dunántúli keresztény népesség folyamatosságának fontos bizonyítékát a szenttisztelet továbbélése jelentené. A templomvédőszentek fennmaradása a keresztény közösségek folyamatosságát jelzi. Az „őslakosság” továbbélése Pannoniában jól minősíthető a templomvédőszentek felettébb gyér fennmaradásával. Ez ugyan nem zárja ki a lakosság továbbélését, de meggyőzően

1 Tóth E. (1999) p. 3.

mutatja, hogy a keresztények egyházközösségben alig néhány helyen élhették meg a magyar honfoglalást. Azaz nem közösségek maradtak meg zárt csoportokban, hanem legfeljebb szórvány népesség.”²

A templomvédőszentek – Szent Adorján kultusza – Ezer éves múltunk

Zalavár (Mosaburg)

„A 9. században Mosaburgban Hadrián vértanú ereklyéjét említik, 1019-ben I. István Szent Adorján tiszteletére templomot építtetett, és valamivel később apátságot alapított. A 120 évet felölelő eseményeket a honfoglalás választja el. Az új, pogány betelepülők ellenére a szent tisztelete a Zala torkolatvidéken fennmaradt. Az apátsággal foglalkozó tanulmányokban e ritka patrónusválasztás okáról – a tény megállapításán kívül – egyáltalán nem esett szó, mint ahogy vizsgálatlan maradt a mindennapinak nem mondható folyamatosság értelmezése. Kevés figyelem irányult erre, noha ez eset – legalább is forrásokkal adatolva – egyedüli a Dunántúlon. Szent Adorján tiszteletének fennmaradása, amely a folyamatos keresztény lakosság nélkül elképzelhetetlen, a 10. századi Kárpát-medencei és dunántúli keresztény megítéléséhez nem közömbös.”³

„Adorján tiszteletére csak elvétve találunk hazai adatokat. Tisztelete szórványos, és területi szóródása miatt főként a zalavári apátság hatásának tulajdonítható.”⁴

Szent István államalapítása és egyházszervezése

„I. István templomot építtetett a sógora által tisztelt Hadrián számára: a helyi kiválasztást meghatározta a 9. századi templom, az ereklye ismerete. Lehet, hogy maga az ereklye részben vagy egészben megmaradt Zalavár körzetében az államalapítás és egyházszervezés idejéig. István a templomok alapításakor a szentek kiválasztásánál figyelemmel volt II. Henrik császár szenttisztetére. Felújította annak a szentnek a tiszteletét, aki kézzelfoghatóan kapcsolódott sógora vallásos szokásaihoz.”... „Mindenesetre István mind a szent tiszteletéhez, mind a helyszínhez ragaszkodott. Lehetséges, hogy mivel a földrajzi adottságok nem kedveztek a bencés szokásoknak megfelelő monostor létesítéséhez, ezért csak templomot építtetett. Aligha tévedett Györffy György: a Pozsonyi Krónika csak az ecclesia felszenteléséről tud 1019-ben, nem pedig monostoréről. Ez a Pozsonyi Krónika szóhasználatából is következik, és Bogyay Tamás sem tudott ellenérveket felsorakoztatni. Ezzel függhet össze a két „alapítólevél”: két alapítási dátum hagyományozódott, az 1019-es

2 Tóth E. (1999) p. 4.
3 Tóth E. (1999) p. 10.
4 Tóth E. (1999) p. 31.

és az öt évvel későbbi, az 1024-es. Nem lehetetlen, hogy a császár életével függ össze a két időpont. Az első a templomépítésre és felszentelésére vonatkozott, magát a monostort később, a császár halálának évében, 1024-ben az ő emlékére alapíthatta I. István.”⁵

A régészeti feltárások jelentősége

„A honfoglalás korát megelőző időszakban a Kárpát-medence legnagyobb lélekszámú települése volt az egykori Mosaburg, amely a Karoling Birodalom egyik királyi székhelye, a magyarok bejövetele után pedig az egykori Kolon ma Zala – megye központja volt – mondta a lelőhely jelentőségéről Dr. Szőke Béla Miklós, az ásatások egyik vezetője az MTI-nek. (1. kép)

1. kép: A IX. századi Hadrianus zárándoktemplom felfalazott alapjai a Várszigeten⁶

A területen kisebb-nagyobb megszakításokkal 1948 óta folyik tudományos feltárás, de az elmúlt évtizedekben még az egyharmadát sem sikerült kiásni az egykori településnek. A lelőhely azért különleges, mert a 830-as évek végétől 1700-ig több korszak lenyomatai és változásai is egymásra épülve kutathatók, és a 18. századtól kezdődő pusztulása miatt nem épült rá ma is álló település.

⁵ Tóth E. (1999) p. 32-33.

⁶ A kép forrása: Ritoók Ágnes

Az utóbbi években a kutatás egyedülálló leletek sorozatát hozta napvilágra: harangöntő gödör, üvegkészítő, ötvös-, kovács- és agancsfeldolgozó műhelyek, szövő- és fonóházak leleteit. Közülük is kiemelkednek azok az ugyancsak 9. századi palacktöredékek, amelyekre glagolita betűkkel felíratot véstek. Egész Európában ezek az első, és egyelőre egyedüli tárgyi bizonyítékai annak, hogy a glagolita írást a 9. században már ismerték, és azt Cirill és Metód tanítványai az akkori Mosaburgban már használták.”⁷ (2. kép)

2. kép: Agyagpalackok oldalára vésett glagolita feliratok töredékei⁸

A 2022. évi régészeti feltárás egyik leletritkasága

A Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti jóvátételi munkavégzés keretein belül támogatta Zalavár-Vársziget fejlesztési lehetőségeinek megvalósulását. A közel ezer óra munkával megtisztított és régészeti feltárássá alkalmassá tett terület biztosította a tavalyi és az idei év ásatásainak feltételeit.

„Zalavár-Várszigeten a Szent Istváni alapítású bencés apátság épületgyűjtése maradványainak a feltárását kezdtük meg az idén. A gyepszint alatti törmelékrétegből egy fehér agyagból formált női fej töredéke bukkant elő. Teljes magassága 6,2 cm, szélessége

⁷ <https://www.magyarkurir.hu/hirek/arpad-kori-monostor-nyomait-tartak-fel-zalavaron>

⁸ A kép forrása: Ritoók Ágnes

8,6 cm. A finom vonású arcot hullámos, szétterülő hajkorona keretezi, a fürtöket a homlok felett ékköves diadém szorítja le, mögötte a haját a fejtetőn keresztül húzódo választék osztja ketté... (3. kép)

3. kép: XV. századi agyagszobrocska töredéke⁹

A szobrocskák nyomódúcainak előképei különböző, többnyire vallásos tiszteletben álló művészeti alkotások (szobrok, képek) voltak. A hasonlóság alapján a másolatoknak is csodatévő erőt tulajdonítottak. A könnyen sokszorosítható, olcsó alapanyagból készült, széles körben elterjedt szobrocskák a késő középkori népi vallásosság emlékei közé sorolhatók.

A zalavári szobrocska a hasonló darabokhoz képest is kiemelkedően igényes megformálása alapján utrechti műhely terméke a 15. század második negyedéből. Kit ábrázolt az alkotó? A meghatározást nem segítik további részletek, így elsősorban egy-egy szentre jellemző tárgyak, az ún. attribútumok. Egy nagyon hasonló, ám teljes alakos ábrázolást az alak mellett álló torony és a kezében tartott pálmaág alapján Szent Borbálaként azonosítottak. Jan van Eyck 1432-ben elkészült genti oltárképén ugyanakkor az angyalok viselnek a zalavárihoz hasonló diadémot.”¹⁰

⁹ A kép forrása: Ritoók Ágnes

¹⁰ Ritoók Ágnes: Angyal a földből. Online: <https://mnsm.hu/hu/cikk/angyal-foldbol>

A büntetés-végrehajtási szervezet kultúrárt erősítő, hagyományt teremtő társadalmi szerepvállalása

A büntetés-végrehajtási szervezet 2022. szeptember 2-án szent misével és a második alkalommal megrendezésre kerülő „Szent Adorján Zarándoklat”-tal tisztelgett a büntetés-végrehajtás védőszentje előtt, illetve hajtott fejet elődeink tettei és a ma szolgálatot teljesítő személyi állomány munkája előtt.

Országsszerte a már hagyományosnak tekinthető helyszíneken, valamint Zalaváron és Zalaapátiban került megrendezésre az idei ünnepség.

A Zalavári Történelmi Emlékparkban található zarándoktemplom romjainál emelt emlékműnél koszorút helyezett el:

- A büntetés-végrehajtási szervezet nevében Nyima Tamás bv. dandártábornok úr, intézetparancsnok;
- a Zala Megyei Közgyűlés nevében Pácsonyi Imre úr, alelnök;
- a Zala Megyei Kormányhivatal nevében Horváth Péter tű. őrnagy úr, a Zala Megyei Védelmi Bizottság titkára;
- a Belügyi Tudományos Tanács nevében Dr. Sabjanics István ny. r. dandártábornok úr, a Belügyminisztérium tudománystratégiai vezető koordinátora;
- Zalaapáti település nevében Vincze Tibor úr, Zalaapáti polgármestere;
- Alsópáhok település nevében Czigány Sándor úr, Alsópáhok polgármestere;
- Sármellék település nevében Horváth Tibor úr, Sármellék polgármestere;
- és Zalavár település nevében Lucz József úr, Zalavár polgármestere.

A 2022. évi zarándoklat a Zalavári megemlékezést követően Zalaapátiban folytatódott.

A Szent Adorján és Szent Órangyalok temploma tiszteletére felszentelt római katolikus templomban Cséry Gergő és a büntetés-végrehajtási szervezet börtönlelkészei részvételével szentmisét ajánlottak fel a szervezet koronavírus-járványban elhunyt személyi állományi tagjainak tiszteletére, a parancsnoki és a személyi állomány részére.

A misét követően a zarándokok megkoszorúzták Szent Adorján márvány emléktábláját és rövid egyházzenei koncertet hallgathattak meg. A műemléki védelem alatt álló barokk templomban a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet kápolnájából kölcsönzött szárnyas oltár, valamint a stáció képeiből készült kiállítás volt megtekinthető, melynek során Ráncsik Róbert, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet börtönlelkésze mutatta be a fogvatartotti felajánlás keretében készült alkotásokat.

A büntetés-végrehajtási szervezet az idei évben is kiemelt figyelmet fordított a Szent Adorján-napi rendezvények vonatkozásában a társadalmi szerepvállalásra, melynek kapcsán fogvatartotti munkáltatással megújították a templom padjainak ülőpárnáit.

A 2022. évi zárándoklat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Humán Szolgálat, a Bv. Holding Kft., a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet és a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet szervezésével és támogatásával valósult meg.

Felhasznált irodalom

<https://www.magyarurir.hu/hirek/arpad-kori-monostor-nyomait-tartak-fel-zalavaron>

Ritoók Ágnes: Angyal a földből. Online: <https://mnm.hu/hu/cikk/angyal-foldbol>

Tóth Endre (1999): Szent Adorján és Zalavár. Századok, 133. évfolyam 1. szám

